

Kasteel te huur

Clare Lennart

bron

Clare Lennart, *Kasteel te huur*. Bruna, Utrecht 1948

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/lenn001kast01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

I

Dear Serge,

Nu ben ik dan weer terug... terug op mijn 'troisième etage' - hooger gaan we in Holland niet, zoals jij ook wel weet - terug in mijn oude leven. Niets lijkt veranderd. De flat is als altijd... deze flat, waarvan ik nooit heb kunnen houden, omdat ze te net is en omdat er duizenden precies eendere flats zijn. Alleen aan de zolderkamer ben ik wel gehecht. Dat is een grote, lichte kamer met bruin gebeitste, houten wanden en een schuin dak. Ik zit daar graag te werken, vooral 's avonds, als overal de lichten van de stad opflitsen. En het groen en het rood en het paars van de neonreclames op het plein. De hemel krijgt een onnatuurlijke gloed dan door de weerschijn van al die lichten. Wanneer ik als kind 's avonds buiten liep, zag ik de lichte plekken aan de hemel. Een was Zwolle, een was Apeldoorn, een was Deventer. Ze lagen aan het eind van de wereld. Je zou er naar toe kunnen gaan, als je een kind uit een sprookje was, dat wegliep van huis. Of Remi uit 'Alleen op de Wereld.' In de nacht zou je langs de stille wegen lopen en niet eens erg bang zijn, want ginds aan de horizon was het licht, dat je de weg wees. Je kon nooit verdwalen.

Als ik op mijn zolderkamer zit zoals nu en de weerschijn van de lichten van de stad tegen de hemel zie, dan denk ik altijd weer aan deze dingen: het dorp..... de lichten van de verre stad..... wegelopen van huis..... alleen op de wereld..... Straks, als er werkelijk oorlog komt zoals de mensen zeggen, zal alles misschien donker zijn..... verduisterd.

Mijn flat ruikt naar Margot. Toen ik de deur opendeed, merkte ik het meteen. Een blonde geur... rose poeder en kroezig, geel haar. Ook boerenvrouwen met rode zakdoeken om het hoofd geknoopt en korenvelden met klapprozen. Niet dat Margot inderdaad naar deze dingen ruikt - naar koren of naar boerenvrouwen - maar de eigenaardig gecompliceerde, blonde, welige geur, die om haar hangt roept visioenen op van rood en geel, van wat zeer levend is, zeer bloeiend, zeer aards en primitief.

Margot is buffetjuffrouw in de Rheinlandbar. Ze weegt 180 pond of daaromtrent, maar ze heeft een goed figuur. Een vrouw van Rubens... een Flora met de hoorn des overvloeds... lijkt ze. Uit Margot's hoorn vloeit bier, prachtig schuimend bier... licht bier en donker bier, Beiers en Pilsener en... eigenlijk weet ik niet goed, hoe al die verschillende biersoorten heten. Ik vind bier afschuwelijk van smaak, maar prachtig om te zien. Margot is er dol op. En als ik een schilder was, zou ik Margot willen schilderen achter haar toonbank in de Rheinlandbar, terwijl ze een glas donker, schuimend bier aan haar purper geverfde lippen zette.

Ik heb Margot leren kennen in het pension van Mevrouw Vermeer, Jeruzalemsteeg, hoek Snelliuskade. Het beviel me eigenlijk wel goed in dat pension. Er woonden de wonderlijkste mensen. Het was een verzameling van ongeregelde levens. Mevrouw Vermeer zelf had vroeger Loulou Delmar geheten. In haar grote sous-terrainkeuken hingen, door de wasem beslagen, nog de portretten uit die glorie tijd. Een kleine, lachende, zwarte vrouw met felle, blinkende, zwarte ogen was Loulou Delmar geweest. Ze zong een beetje en danste een beetje en had veel te veel minnaars om het ooit tot iets te brengen. Er was ook een tijd, dat men haar zwarte Loutje noemde. Daarover sprak ze een enkele keer bij feestelijke gelegenheden, als ze een beetje tipsy was en sentimenteel. Nu was ze mevrouw Louise Vermeer en hield het pension, Jeruzalemsteeg hoek Snelliuskade. Ik woonde er wel graag. Ik heb altijd belang gesteld in ongeregelde levens. Een beetje lawaaiig was het er wel, vooral in de nacht.

In dit pension zag je bijna alleen mensen in avondtoilet of in négligé. Overdag sliepen ze.

Mijn kamer lag hoog met uitzicht op de Snelliuskade... blauw water, blanke meeuwen. Ik kon er niet blijven, omdat het een adres was, dat je niet opgeven kon, als je werk moest zoeken. Zelfs de vlag van de Snelliuskade, kon de obscure duisternis van de Jeruzalemsteeg niet doen vergeten. Toen ben ik dan maar naar deze flat verhuisd, waarvan ik alleen de zolderkamer beminnen kan.

Het ruikt naar Margot nu... naar 'üppige', blonde vrouw. Het ruikt er ook een beetje naar bier, geloof ik. Ik vind Margot aardig, hoewel ik geen dag met haar in één kamer zou kunnen leven. Toch vind ik haar beslist heel aardig. Ze is schaamteloos zonder een schijn van verdorvenheid... als de aarde zelf. Ze doet wat ze prettig vindt, zonder scrupules. Misschien weegt ze daardoor 180 pond. Ik heb haar mijn flat geleend, een beetje om de buurt, die me irriteert, te choqueren. Hoe zouden ze kijken, de keurige, slanke mevrouw-tjes, als ze Margot zagen! Ook heb ik het gedaan, omdat ik wist, dat Margot netjes... ik bedoel zindelijk... zou zijn. Ze zou de kranen poetsen en de gebeitste vloeren spiegelglad boenen en veel met schuimend zeepsop werken. Zoo is Margot. Ze zou er bij zingen van 'Das kommt nur einmal, das kommt nicht wieder'... of iets dergelijks. Maar vooral heb ik haar toch mijn flat geleend, omdat ze me op een keer had toevertrouwd, dat ze zo graag een eigen huis zou willen hebben. Ze zou de voordeur op slot kunnen doen... ze zou net kunnen rondlopen, zoals ze wou... in haar broek, als ze daar zin in had... en ze zou alles lekker schoon kunnen boenen. Smerig was het in alle pensions... zij, Margot, hield van schoon. Een man zou ze niet willen hebben... niet één man. Dat was niets voor haar. Een kind had ze. Dat was thuis bij haar ouders. Ze betaalde ervoor. Haar ouders waren boerenmensen. Het kind was een jongen en daar was ze blij om. Meer kinderen... nee, dat was niets gedaan, als je geen vrouw was voor een geregeld leven.

Zij, Margot, was niet, die ze was, omdat ze niet anders kon, maar omdat ze niet anders wou. Ze was er de tel van kwijt, hoe vaak ze had kunnen trouwen, maar ze had niet gewild, zelfs niet, toen ze moest. Alleen een eigen huis, dat zou ze graag willen hebben, om alles lekker schoon te kunnen boenen. Zoals ze vroeger thuis het melkgerei geboend had en de rood stenen vloer van de heerd. Toen heette ze nog Marchje... nu Margot.

Daarom heb ik Margot mijn flat geleend. Toen ik terugkwam, was ze weg. Alleen die geur... die geur van 'üppige', blonde vrouw... als een kleine onbeschaamdheid in de kraakzindelijke flat. En een grote bos grote, gele chrysanten. Die stonden op het tafeltje in de voorkamer. Zo materialistisch zagen ze eruit... zo weinig bloemachtig... dat ik op zeker ogenblik zonder erbij te denken, de stelen opzij duwde, om te kijken, of het wel water was, waarin ze stonden. Alsof mijn onderbewustzijn had verwacht, dat Margot ze in bier zou hebben gedrenkt. Ik moest om mezelf lachen. Natuurlijk was het water.

Dear Serge, mijn wonderlijke vakantie is nu dus voorbij. Daar wou ik over schrijven, niet over Margot. Het gebeurt me vaak, dat belangstelling in het leven om me heen me wegtrekt van mijn eigen leven. Het is mijn kracht en ook mijn zwakte. 'Ik' wordt nooit zoiets absoluuts, dat het mijn hele wereld zijn kan. Ik sterf niet aan mezelf, maar ik kan ook nooit, al is het maar voor korte tijd volkomen opgaan in mijn eigen leven. Mijn leven is tegelijk het leven van zoveel anderen. Van Margot, van Loulou Delmar, van Eddy, van jou Serge... van zo heel veel anderen... misschien is mijn leven tegelijk het leven van allen. En daardoor is het, of ik altijd naar twee verhalen tegelijk moest luisteren, het eigene en het andere... en in geen van tweeën me verliezen kan.

Als een droom is mijn wonderlijke vakantie voorbijgegaan. Maar een droom, die duidelijker, intenser was, dan wat we gewoon zijn werkelijkheid te noemen. Een van die dromen, die men nooit vergeet. Dat toch steeds het gevoel me bijbleef te dromen, kwam

doordat, wat ik zeg, wat ik deed, wat ik met mijn zinnen waarnam zoiets eigenaardigs onstabiel bleef houden. Alsof het ieder ogenblik zou kunnen vergaan, vervluchtigen, veranderen. Juist de overgrote, onnatuurlijke helderheid gaf een gevoel van wantrouwen. Zo is het in dromen en in sprookjes, die immers de dromen van de mensheid zijn. Een prins verandert in een kikvors, vandaag staat er een kasteel, morgen is het verdwenen, het broertje wordt een reebok, de reebok wordt een rozenstruik. De tovenaars hoeft maar even met zijn staf te zwaaien.

Ik heb al die maanden, dat mijn vakantie duurde het gevoel gehad, dat elk ogenblik de tovenaars zijn staf kon zwaaien en dat ik dan niets zou kunnen terugvinden van wat nu toch heel werkelijk scheen. Het bos zou er niet meer zijn, het kasteel niet meer, ik zou tevergeefs mijn witte koepel zoeken, als ik terugkwam van een wandeling. Misschien zou ik ontwaken op de zolderkamer van mijn flat of op de stoel in het café Flora, waar de droom begonnen was.....

Toen ik vanmiddag in de stad terugkwam, heb ik bijna dadelijk dit schrift gekocht en een potlood, want ik wist niet, of er thuis een goed, lang, nieuw potlood zou zijn. Ik heb ook een puntenslijper gekocht, omdat ik met een mes geen goede punten slijpen kan.

Hoewel ik intens van mijn vakantie genoten heb, heb ik toch een enkele maal verlangd, dat ze voorbij zou zijn. Ik verlangde soms me te kunnen bezinnen, zoals je wel verlangen kunt een heel mooi boek uit te hebben om het rustig te kunnen overlezen. Het is niet dat ik in mijn vakantie zulke geweldige avonturen beleefd heb. Vaak was ze niet anders dan een phantastisch spel van anderen, waar ik naar kijken moest en dat me dan achteraf het gevoel gaf toch op een of andere manier te hebben ingegrepen in mijn leven..... iets te hebben veranderd... misschien mij te hebben veranderd.

Nu hééft de tovenaars zijn staf gezwaaid en ik vraag me af: kan

ik aanvaarden... hier op mijn troisième etage... wat onvermijdelijk leek daarginds in die onwerkelijke vakantie van alle gewone dingen. Of is het alleen maar dwaas geweest de kleine veiligheden, die het leven verdraaglijk maken, los te laten? Daarom, om uit die mist te komen, wil ik nu proberen het op te schrijven, zoals je een berekening, die je net niet uit je hoofd kunt maken, op gaat schrijven. Langs de geschreven getallen ga je dan, als langs een onverwrikbare vaste brug naar de conclusie. Zo zou ik langs de gebeurtenissen uit mijn vakantie, langs de mensen, die ik ontmoette, langs de woorden, die werden gesproken, willen gaan naar het begrip van wat dit alles voor mij betekent.

Daarom dus... En dan toch ook, dear Serge, omdat ik graag zou willen, dat je deze aantekeningen las. Het is niet waarschijnlijk, dat ik je ooit weer ontmoeten zal, maar onmogelijk is het tenslotte niet. Misschien zit je op een avond weer aan een tafeltje in het café Flora. Ik zou je dan dit schrift willen geven, want ik zal nooit plotseling woorden kunnen vinden om je te vertellen van deze vreemde vakantie, die over de grens van de werkelijkheid lijkt te liggen. Net even over de grens... Misschien zul je mijn aantekeningen lezen op een avond in een vreemde stad, in een vreemd hotel, waar de mensen een taal spreken, die zelfs voor jou vreemd is. Als je dan in een plotseling verlangen, dat iemand tegen je spreken zal in een bekende taal naar dit schrift grijpt, dan zal opeens de episode van Vera Conradin weer voor je leven gaan. Je hebt zo ontstuimig geleefd, dat je nooit tijd hebt gehad om aan oogsten te denken. Geen dank en geen ondank, geen zegen of vloek, kon je achterhalen. Voor er iets had kunnen groeien, was je al lang weer verder. Je hebt geen tijd gevonden de losse episodes van je leven aaneen te rijgen. Het ligt verspreid over de wereld. Als je terug zou willen gaan om het te zoeken, zou je het niet meer kunnen vinden. Misschien wil je soms op een eenzame avond in een vreemde stad teruggaan om je leven te vinden, Serge. Je ver-

loren leven, hoewel in een andere zin verloren dan men daar gewoonlijk aan hecht. Want ik weet dat je roekeloosheid nooit voortkwam uit overmoed of lichtzinnigheid. Het moet altijd een zwaarmoedige roekeloosheid geweest zijn.

Daarom zou ik wel willen, dat je dit schrift had, zodat je kon lezen wat je passage in het leven van Vera Conradin heeft beduid. En dan... ik vind het een prettig gevoel tegen iemand te praten... tenminste de illusie te hebben, dat er iemand naar me luistert. Achter deze potloodlettertjes zie ik je nu zitten, Serge, in een ver verschieft. Je glimlacht, je luistert, je knikt me zo nu en dan eens toe. Je zult niet altijd begrijpen, wat ik zeg, maar je bent me zeer genegen en dat is veel belangrijker. - Drink nog eens, zeg je, zoals op die avond. Hoe prettig is het te praten tegen iemand, die je zeer genegen is en hoe veilig kún je praten, als het slechts een illusie is, dat die iemand naar je luistert.

Het is nu, of die avond, waarop ik je ontmoette terugkeert. Ik zie je zitten aan het tafeltje in het café Flora. Ik hield je dadelijk voor een buitenlander. Niet om je kleren, dat waren gewoon de kleren van iemand, die een goeden kleermaker heeft, maar bij voorkeur oude pakken draagt. Het was iets in je gezicht, dat me deed denken aan een groot en eenzaam land, aan steppen of wouden of woestijnen. Later heb ik me er rekenschap van gegeven, dat het de afwezigheid van alle waakzaamheid was. Alsof je was opgegroeid in een land zonder burens. In een klein land als dit zijn we ons van jongsaf van onze burens bewust. We groeien op in waakzaamheid voor onze burens. Onze burens mogen dit niet zien en dat niet weten. Al naar onze aard rebelleren we tegen deze eeuwige contrôle of onderwerpen ons eraan. Maar wat we ook doen, onbewust van onze burens zijn we nooit. Alleen genieën en gekken kunnen in een land als dit misschien leven alsof er geen burens bestonden. Maar eigenlijk leven die dan ook alleen in een wereld, die voor de rest van de mensheid ontoegankelijk is. Maar jij leeft in deze wereld, alsof je leven alleen van jou was. Het is niet dat het je niet schelen kan wat de mensen

zeggen. Het komt zelfs niet in je op over de mensen of over hun oordeel na te denken. Je zou een sensatie kunnen verwekken... b.v. in je oude tweedpak verschijnen in een gezelschap, waar ieder correct avondcostuum droeg... en het zelfs niet merken. Je speelt je spel zonder publiek. Soms heb je medespelers nodig. Dan realiseer je je voor een ogenblik dat er mensen op de wereld zijn en je kiest er een paar uit. Jij en jij en jij, zoals een kind, dat zegt: - Jij bent de vader en jij bent de moeder en jij bent het kind. Dan komen de mensen en spelen mee in jouw spel, tot je ze niet meer nodig hebt. Als er een zou weigeren te komen, zou je dat helemaal niet ontstemmen. Het is niet dat je heerszuchtig bent. Je overheerst de mensen alleen maar, omdat je eeuwig op zoek bent naar wat je niet overheersen kunt. Je vertelde me die avond, dat je als kind vaak gespeeld had met houtblokken en dennenappels. Je prikte een dennenappel op een houtblok. Dan was het een mens geworden. Een blok van berkenhout, waar de blanke schors nog omheen zat, was de prinses. De koning kreeg een haneveer op. De rovers had je zwart gemaakt met teer. Soms werd er op 's konings bevel een rover verbrand, maar het gebeurde ook dat de rovers den koning onthoofden.

Nog altijd hanteer je de mensen, alsof het houtblokken zijn. Als je een enkele maal een mens ontmoet, die een onafhankelijk eigen leven handhaaft... die niet een ding is, waar je naar geloven mee kunt doen, maar volkomen onhandelbaar zichzelf... dan ben je verwonderd en dankbaar en onmiddellijk bereid dien mens tot je vriend te maken. Want het is niet je wens, dat de mensen als houtblokken met zich zullen laten doen. Het is een toestand, die je aanwezig vond en te aanvaarden had. Als je gewild had, zou je millionnair kunnen zijn of dictator. Maar je was nu juist eeuwig op zoek naar wat je niet beheersen kon. Ik begrijp dat ook wel. Met poppen en houtblokken blijft men als mens alleen. Het zijn sujetten, echo's van je eigen geest. Men kan eindeloos moe worden en zelfs waanzinnig, als men moet leven in een wereld, waar

men nooit iets anders hoort dan de echo's van zijn eigen geest. Natuurlijk dacht ik dat niet allemaal, toen ik je die eerste avond zag. Pas later, toen ik na ging denken over ons gesprek en door enkele dingen, die Eddy me vertelde, ben ik mijn indrukken uit gaan werken. Toen ik je die avond zag zitten, dacht ik alleen maar: Uit wat voor vreemd en eenzaam land zou die man komen? Ik was verwonderd, toen je me later in het Hollands aansprak. Je spreekt het Hollands eigenlijk zonder accent, alleen met een heel lichte aarzeling, met bijna iets vragends. Ik zou me misschien minder vertrouwd met je gevoeld hebben, als je een taal gesproken had, die niets vreemds voor je had. Dat even weifelende, dat eigenlijk niet bij je wezen paste, had voor mij iets geruststellends. Je vertelde me, dat je vader een uitgeweken Russisch officier was en je moeder de dochter van een Hollands musicus. Van haar had je Hollands geleerd en ook, doordat je meermalen bij je familie van moederszijde had gelogeed. In de loop van ons gesprek begreep ik overigens, dat je meer talen wel dan niet spreekt. Waarschijnlijk heb je een aangeboren talent om vreemde talen te leren. Toen ik er Eddy naar vroeg, zei hij, dat je was opgegroeid op een zeer afgelegen farm in een van de Noordelijke Amerikaanse staten. Het huis lag te midden van uitgestrekte wouden. Je vader leerde je Frans en Russisch. Hij leefde heel teruggetrokken. Met zijn burens had hij zoo goed als geen contact. Toen je je naam Serge Petrov... noemde, had ik het gevoel, dat dit niet je werkelijke naam was. Ik kan niet zeggen waarom. Misschien omdat je de naam uitsprak met eenzelfde, nauw merkbare aarzeling als de vreemde Hollandse taal. Het leek, alsof je je ook met die naam niet helemaal vertrouwd voelde.

Dear Serge, je zult nog wel eens gedacht hebben aan die avond in het café Flora. Misschien herinner je je, dat het zo'n vreemd zachte, nevelige avond was. Het was Februari, maar luw, met een geur van aarde, die opsteeg uit het plantsoen. Die sterke aardegeur deed me onverhoeds aan lente denken... aan wind, die zacht rui-

send door de bebladerde boomkruinen gaat... je hoort hem naderen, zoals je een feestelijke stoet hoort naderen door het aanzwellend gejuich van de mensen langs de weg. En het was of alle geuren van lente, van sering en meidoorn en Maartse viooltjes, al sluimerden in die sterke aardegeur, die opsteeg uit het plantsoen. Ik ging die avond door het plantsoen. Op alle banken zaten paartjes. Ze zaten zelfs in de helle lichtschijn, vlak onder een lantaarn. Ze leken vreemde afgodsbeelden, nauwelijks nog menselijk van vorm in hun verstrengeling. Een meisjeshoofd hing achterover. Zachtjes bengelden de krullen van het blonde haar. Het licht onthulde een paar rafelige broekspijpen en vormloze, versleten, lichtbruine zomerschoenen. Schoenen zoals je krijgt aan de deur. Maar het licht had geen succes met zijn schampere spot. Hier op de bankjes van het nachtelijk plantsoen viel de mens immers als bij toverslag, door eeuwen van beschaving en maatschappelijkheid heen, terug tot een staat van verbijsterende, benevelende en tegelijk bijna angstaanjagende primitiviteit. Wat golden hier nette of niet nette schoenen, broeken met of zonder rafels? Het duurde niet zo lang. Een paar uren maar... dan kamden de meisjes haar haren in het fatsoen en de mannen probeerden te kijken, alsof er niets was voorgevallen en de schooier was weer een schooier en de meneer een meneer en het dienstmeisje een dienstmeisje en de kantoorjuffrouw een kantoorjuffrouw. En met uitzondering van die paar uren op het bankje in het plantsoen is er een hemelsbreed verschil tussen een schooier en een meneer en zelfs tussen een dienstmeisje en een kantoorjuffrouw. Zo denken ze er zelf tenminste over.

Maar die paar uren... Ik voelde opeens een vlijmend heimwee naar jeugd, naar overgave en vergetelheid. Zo op een bankje te kunnen zitten met een jongen, dien je lief vond en die jou lief vond. Wat gaf dat een wonderlijk, extatisch gevoel van geluk, dat uitvloeide over de hele wereld. Het was als een overstroming. De dijken breken en het water vloeit over het land. En er is niets, niets, niets dan water zo ver men zien kan. Het is niet diep, het duurt niet

lang, maar voor het moment is het zo absoluut. Men kan alleen niet doorgaan de liefde zo te beleven. Men maakt innerlijk steeds meer reserves. Een steeds groter deel van je persoonlijkheid houdt zich bewust afzijdig. Deze lichte liefde zonder tragiek, die eens een onafzienbare vloed kon lijken, reikend tot het einde van de wereld, ze is als een vloedgolf, die met iedere terugkeer aan kracht verliest. Op den duur spreekt men glimlachend van een episode.

Ik praat tegen je, Serge, zoals ik die avond gedaan heb en ik heb nu toch geen cognac gedronken. Een agent keek me argwanend aan, omdat het niet behoorlijk is voor een vrouw zo laat in de avond alleen door het plantsoen te gaan. De nevel was wit en donzig en waar het licht van de lantaarns erdoorheen viel, was ze een wemeling van dansende, gouden atomen. Twee zwanen dreven op de singelgracht, heel stil, heel wit, witter dan de nevel. Het leek of twee handen de nevel hadden aangevat en tot zwanen geboetseerd. Nu dreven ze zacht met me mee, twee zwanen, witter dan nevel. Nooit kan de zomer zo stil zijn als de winter, omdat de bomen dan bladeren hebben, die altijd ritselen. Nu kon ik duidelijk het klotsen van het water horen, telkens als een zwaan er met zijn poot doorheen roeide en anders niets.

En toen was daar opeens het café Flora. Ben je die avond ook door het plantsoen naar het café Flora gegaan? Dan zul je je herinneren hoe het plotseling opdoemde uit de nevel, waar het pad een bocht maakt. Het leek een drijvend sprookjeshuis met gouden vensters, vriendelijk en toch statig als een zuidelijk landhuis. De naam ‘Café Flora’ zweefde er los boven. De letters van die naam deden me denken aan de letters op een merklap. Ieder kruisje was een licht, dat zwak en geel door de nevel scheen.

Vond je het café Flora niet een wonderlijk oord? Ieder, die geld genoeg heeft voor een consumptie kan er binnengaan en de consumptie is er goed en niet duur. Ik geloof, dat men er ook wel zou kunnen binnengaan en alleen een glas water bestellen, dat niets kost. Niemand wordt geweerd, niemand wordt ook in het

bijzonder gelokt. Er komen studenten en kleinburgers... als er 's zomers concert is in het plantsoen brengen die zelfs hun familie mee... en artisten en hoeren en reizigers en chauffeurs. Er komen buitenlui en vertegenwoordigers van de stedelijke elite. En toch is het café Flora geen studentencafé, geen burgermanscafé, geen hoerencafé, geen artiestencafé, geen elitecafé. Het is voor iedereen en van niemand... een soort vrijplaats op aarde, waar men uit zijn maatschappelijk omhulsel stapt... een verlenging in het respectabele van de bankjes uit het plantsoen.

Ik geloof niet, dat er een tweede café op de wereld is met een ober als Paul. Paul is werkelijk een lief mens. Het lijkt misschien gek dat woord 'lief' te gebruiken in betrekking tot een ouden ober. Maar Paul is lief... teder, schuchter, niet menselijk strijdbaar en begerig, maar zacht en weerloos als een bloem. Hij klinkt in het rumoerige leven als zoo'n versje van Guido Gezelle... mij spreekt de blomme een tale... zoiets.

Natuurlijk zou niemand anders dan Raoul Hermanides erover denken een ober als Paul in dienst te nemen. Toen Paul zich, nu al weer ruim tien jaar geleden, naar aanleiding van een advertentie kwam aanbieden, heeft Raoul hem niet naar zijn antecedenten en bekwaamheden als kellner gevraagd. Hij heeft alleen gevraagd: - Wat heb je voor liefhebberijen? Paul is natuurlijk eerst een beetje bang geweest voor dien kerel met zijn reusachtige handen en zijn grommende stem, voor heel die St. Bernhardhondachtige, op het eerste gezicht vervaarlijke, maar eigenlijk doodgoedige barsheid. Maar toen er over liefhebberijen gesproken werd, heeft hij zijn angst vergeten.

- Ik houd van bloemen, meneer, heeft hij gezegd en hij heeft Raoul een verhaal verteld over zijn kamerlinde, die voor de eerste maal bloeien ging. En Raoul, die niets van bloemen weet, heeft zich voorgesteld dat Paul een lindeboom in zijn kamer kweekte, misschien in een geweldig grote ton. Hij heeft het verbazend vernuftig en origineel gevonden en nog altijd stelt hij zich

Pauls kamer voor als een soort van lindenpriëel, drie hoog achter.

- Je bent aangenomen, heeft hij Paul toegebulderd. Een mens zonder liefhebberij is geen mens, maar met iemand, die een lindeboom in zijn kamer kweekt, kan ik werken.

Paul is met een schok ontwaakt uit de droom van zijn bloeiende kamerlinde.

- Maar dat meent u toch niet, meneer, dat ik aangenomen ben? heeft hij schuchter gevraagd.

- Wel waarachtig meen ik dat, brulde Raoul. Jij zorgt in het vervolg voor de bloemen op de tafeltjes hier in het café. Hoe is eigenlijk je naam?

- Paul Zwerver, meneer, heeft Paul geantwoord.

- Pracht van een naam! Dus Maandag begin je, Paul Zwerver. En Paul... nee... hij is werkelijk geen goede kellner. Hij is verstrooid en langzaam en ongeneeslijk timide en als de berekeningen een beetje ingewikkeld worden, moet hij lang met een potlood op een papiertje krabbelen. Als iemand weg zou willen lopen zonder betalen, zou Paul hem zeker niet tegen durven houden. Hij zou hem hoofdschuddend na staan kijken met die kinderlijk klare verwondering in zijn zachtblauwe ogen en tegen Raoul Hermanides zeggen: - Maar die meneer heeft nog niet eens betaald! Hij zou dat pas zeggen, als de meneer al op het punt stond zich in de stroom van druk verkeer te storten, die aan de voet van de heuvel, waarop het café Flora staat, het plantsoen kruist.

Paul is geen goede kellner, maar misschien is het wel een van de onwereldse charmes van het café Flora een slechten kellner te hebben met ogen, die zo blauw zijn als de bloempjes van het vlas... de mooiste blauwe ogen van de wereld.

's Zaterdagmorgens gaat Paul naar de markt om bloemen te kopen voor de tafeltjes van het café Flora. Hij draagt dan een verschoten, donkerblauwe, gabardine regenjas. Hij heeft een beetje een ronde rug. Mensen, die heel lang en smal en ongeneeslijk timide zijn, hebben dat dikwijls. Zijn haar begint erg dun te worden.

Het is bijna kleurloos grijsblond en wijkt in scherpe hoeken van het voorhoofd, dat daardoor heel hoog en blank lijkt. En dan die blauwe ogen, als kwam hij zo uit het paradijs.

Niemand weet iets van Pauls leven voor hij kellner werd in het café Flora, maar dat hij uit het paradijs gekomen is, is onwaarschijnlijk. Ik ben hem wel eens tegengekomen op zo'n Zaterdagmorgen, als hij zijn bloemen kocht. Hij zag er dan uit als een verbleekt heer in avondcostuum, niet als een kellner. Misschien had hij niet gemerkt, dat het morgen was geworden. Dat kon met zulke blauwe ogen. Hij droeg zijn bloemen in de arm, zoals een meisje haar liefste pop. Dat is anders dan een moeder haar kindje draagt. Een pop weegt haast niets. Men ziet dat aan de manier van dragen. Op sommige oude schilderijen draagt de Madonna het kindje Jezus, alsof het een pop was zonder gewicht. Net zo draagt Paul zijn bloemen. Ik moet dit alles vertellen, zoals het me te binnen schiet. Misschien aan jou Serge, misschien aan mezelf, misschien aan niemand. Ik weet het niet, maar ik moet het vertellen.

Weet je nog, dat ik die avond een donkerrood hoedje droeg met een afhangende, zwarte kwast? Een hoedje als een Turksche fez? Ik zocht een plaats in een hoek, een beetje verscholen achter het klankbord van Raoul Hermanides' luidspreker. Dat klankbord is een kunststuk op zichzelf. Het is gemaakt van zacht, elastisch lindenhout en opgelegd met rood mahonie en zilverig gevlamd eschdoornhout. Het geeft de muziek een zachter... ik zou willen zeggen... romantischer klank. Het is, of de zachtheid van het lindenhout aan alle muziek een tikje weemoed meedeelt. Raoul vindt dat mooi. Onbegrijpelijk dat hij dit klankbord zelf gemaakt heeft met die zware, brede handen. Zijn radio heeft hij ook zelf gebouwd. In de kast heeft hij een glazen voorruit gemaakt. Nu is het niet meer een nuchter, dicht kastje, maar een toverding, uit welks hart muziek komt. Men ziet groene en rode lampjes branden, men ziet een ingewikkeld samenstel van spoeltjes, draadjes, radertjes...

- Meister Abraham, noemt Eddy zijn vriend Raoul naar dien anderen duivelskunstenaar uit Hoffman's 'Kater Murr.'

- Hij wil de levende muziek vangen, zegt Eddy. Toch zal het je niet lukken, Raoul.

Dan schudt Raoul zijn zware kop en zegt met zijn stem als rollende donder: - Och, zwam toch zo niet, Eddy!

Hij laat zijn radio alleen spelen als hij zelf muziek wil horen en alleen de muziek, die hij graag horen wil. Hij houdt in het minst geen rekening met de wensen van zijn klanten. Die avond was er geen muziek. Ik hoorde het zachte, zuivere klikken van de biljartballen achterin de zaal. Het was tamelijk vol, maar toch niet als op Zaterdag- en Zondagavonden. Paul kwam dadelijk naar me toe. Hij houdt van me. Ik weet niet waarom, maar als ik het merk, maakt het me altijd weer gelukkig. Ik kan toch niet zo miserabel zijn als ik mezelf soms voel, als Paul van me houdt... Paul met zulke blauwe ogen. Paul is een van de zeer weinige goede mensen, die niet onuitstaanbaar zijn. Ik geloof trouwens niet dat Paul goede dáden verricht. Hij is alleen maar goed, van binnen, heel simpel en vanzelfsprekend.

Ik bestelde een cognac. Ik had een gevoel, alsof die witte nevel me betoverd had en of ik nu iets warms moest drinken om weer mezelf te worden.

Paul ging met een ijver, of het hele café Flora van die eene cognac moest bestaan. Toen zag ik jou, Serge, en ik dacht aan dat eenzame, lege land... iets als de Landes in Frankrijk, waar Remi den schaapherder op stelten ontmoette. Niet een land, waar de eenzaamheid gevaar beduidt, maar een land, waar de eenzaamheid leegte, is. Waar geen ander gevaar is dan deze eenzaamheid zelf. Geen leeuwen of wolven of in de wouden verscholen Indianen, geen enkel uiterlijk gevaar. Maar de eenzaamheid is als een groot, zwart water, dat gestadig tegen de wanden van dat bouwsel klotst, dat een mens zichzelf noemt en men weet nooit, of de wanden het zullen houden.

Je groette Eddy, toen hij de zaal binnenkwam, met een wuivend gebaar van je hand. Ik dacht: Zeker iemand, die Eddy van vroeger kent en die gekomen is, om hem nog eens te horen spelen. Dat gebeurt wel meer. Aan Eddy's glimlach zag ik dat hij je graag mocht. Eddy's glimlach is nooit beleefdheid zonder meer, maar altijd een stukje zuivere straling.

Is het niet vreemd, dat iedereen Eddy 'Eddy' noemt? Dat beduidt geen gemeenzaamheid. Eddy is met niemand gemeenzaam. Maar hij is het soort man, waartegen je geen 'meneer' kunt zeggen. 'Meneer' is een specifiek maatschappelijke onderscheiding en Eddy heeft geen plaats in de maatschappij. Men zegt ook nooit 'meneer Mephisto' en toen God nog op aarde kwam en met Noach en Abraham sprak, hebben die zeker nooit 'meneer God' tegen hem gezegd. Ik bedoel hiermee natuurlijk niet, dat Eddy een God of een duivel zou zijn, maar alleen dat hij buiten alle maatschappelijke rangorde valt. Hij is Eddy Conradin, voor God, voor den duivel en voor ieder mens op aarde.

Is er iets bijzonders aan Eddy's verschijning, waardoor het te verklaren valt dat zelfs mensen zonder veel opmerkingsgave, als hij ergens een poosje zit, met een zekere argwaan naar hem beginnen te kijken? Zo van 'Wat is dat eigenlijk voor een rare vent?' Hij ziet er toch niet opvallend uit. Een blonde man, middelmatig groot, tenger, met fijne trekken, een breed, hoog voorhoofd en eigenaardig lichte ogen. Zijn het die ogen? Wat ik zou willen noemen het blinde in zijn blik? Alsof er iets voorhangt, een magisch floers, waardoor zijn blik zich naar binnen heeft gekeerd. Anders dan bij jou, Serge. Jij ziet over de nabije wereld heen naar een ver doel, dat toch nog van deze aarde is... de Zuidpool b.v., of Mount Everest of de bebossing van de Sahara. Ik noem maar wat. In vroeger jaren was je waarschijnlijk een alchimist geweest, die goud wou maken.

Eddy heeft geen enkel doel in onze wereld. Gemeten met de maatstaven, die onze wereld aanlegt, is zijn leven absoluut zinloos.

Eddy's wereld is een betoverd, een innerlijk rijk, even ontoegankelijk voor gewone stervelingen als Doornroosjes kasteel, waar de rozen een ondoordringbare heg omheen hadden gevormd, omdat Doornroosje honderd jaren slapen moest. En het is mogelijk, dat Eddy ook 'slapen' moet, om te kunnen dromen.

Als Eddy een mens ziet, herkent, liefheeft, dan is het altijd van verre... over de onmeetbare afstand van dat innerlijk rijk heen. Hij ziet niet wat vlak voor hem staat, het reële, het nabije. Als hij een werkelijkheid ziet, een leven op aarde, dan is het door de droom heen en als het ware van de andere kant als gewone mensen het zien.

Ouderwetse paedagogen zouden Eddy zeker een onbetrouwbaar, leugenachtig karakter toedichten, want hij verdraagt het niet iemand recht aan te zien. Hij is bang voor de ogen van mensen. Hun kijken is voor hem een pijniging. Alleen jou en mij en Raoul en Paul en enkele andere vrienden, van wie hij weet dat ze hem met rust zullen laten, kan hij aanzien met die zachte, als van zeer ver komende blik. Raoul zegt soms: - Eddy kijkt ons weer aan om de wereld heen. Als Eddy gedwongen wordt de mensen van nabij te zien, is hij bang voor ze, dodelijk schuw. Jij beheerst ze. Het is een fictie, dat men niet bang zou kunnen zijn voor wat men als minderwaardig beschouwt. Juist voor het minderwaardige, het lagere, de dommekracht der meerderheid, kan men een dodelijke angst hebben.

Zo was dat die avond. Ik zie alles nu weer duidelijk voor me. Paul kwam me mijn cognac brengen met het gezicht van een verlegen minnaar, die een verfrissing heeft gehaald voor zijn geliefde. Ik zei: - Paul, hoe vind je mijn nieuwe hoed?

Die hoed had ik 's middags gekocht, omdat ik me treurig voelde. Het troost dan altijd iets nieuws te kopen. Ieder nieuw hoedje, iedere nieuwe jurk, zelfs een nieuw stukje zeep, dat lekker ruikt, maakt voor een vrouw het leven een beetje nieuw. En als men treurig is, verlangt men naar een nieuw leven. Sommige vrouwen kopen zich, als ze treurig zijn, een nieuwen man.

Paul zei, met die ontroerend zachte glimlach: - Dat noemen ze nou tegenwoordig een hoed. Vroeger droegen oude heren zo'n mutsje, als ze bang waren om kou te vatten met hun kale hoofd. Mijn vader had er zo een, er zat alleen geen kwast aan. Een kalotje noemden ze het. Maar, besloot hij, blozend, omdat hij onhandig weer net het verkeerde had gezegd, ú staat hij toch heel goed, mevrouw Vera. Een van de dingen, waarvoor ik het meest dankbaar ben, is dat mensen soms zo maar van me houden. Ik zou niet kunnen zeggen waarom. Ik ben vast niet bijzonder goed, ik ben niet lelijk, maar er zijn duizenden vrouwen veel mooier dan ik. Ik kom er zelden toe moeite te doen om iemands genegenheid te winnen. Toch komt het voor, dat mensen van me houden en ik voel dat als een reden tot grote dankbaarheid. Het maakt het leven zoveel zachter.

Iemand riep: - Ober! en ik zei tegen Paul, die nog altijd verwonderd en bijna verschrikt over zijn eigen stoutmoedigheid, die hem iets had doen zeggen, dat bijna een compliment was, bij mijn tafeltje stond: - Ga maar gauw! En niet de hele avond naar me kijken, Paul, want ik ben van plan straks een paar van je druifhyacinthjes te stelen. Ik zag Paul naar het tafeltje gaan, waar 'Ober!' geroepen was en omstandig afrekenen. In zijn kellnerscostuum zie je zijn ronde rug erger. De biljartballen klikten. Er heerste een vredige, zacht zoemende rust in het café. Ik had het gevoel dat we op een eiland van warmte door de nevel dreven. De nevel stond als een ondoorzichtig, wit gordijn tegen de ruiten van de serre. Misschien waren we ver afgedreven van elke kust. Eddy liep de zaal door en ik wist, dat hij spelen ging. Ik zag het aan zijn ogen. Hij ging langs ons heen zonder ons te zien. Hij kende geen angst meer voor enig mens. Hij was als een man, die door de lege straten van een verzonken stad liep, achter een melodie aan. En die melodie voerde hem naar zijn viool en hij nam haar voorzichtig uit de kist, een kleine, bruine viool. Hij streelde haar even en tokkelde met een vinger op de snaren. De tonen dwarrelden dooreen. Ze waren als balletmeisjes, die zich snel en licht

naar haar plaats begeven voor het gordijn wordt opgehaald. Een moment was er van schijnbaar hevige verwarring, dat als bij toverslag overging in een volmaakte orde. En nu stonden de tonen, elk zuiver op eigen hoogte gesteld en wachten, tot het spel beginnen zou. En als altijd zag ik het met verbazing aan hoe Eddy, anders zo schuw en onzeker, nu plotseling in houding en gebaren de zekerheid toonde van een heerser bij Gods genade.

En hij speelde.

Nu horen de mensen tegenwoordig toch zoveel muziek dat ze er bijna immuun voor zijn geworden. Als men op een zomeravond door de stad gaat, dan hoort men uit alle open ramen symphonie-orkesten en jazzbands, zangers en zangeressen, pianisten, violisten, accordeonvirtuozen, ukulelespelers. En niemand blijft meer staan om te luisteren, zoals men vroeger wel deed, als men plotseling ergens muziek hoorde. Als Jan, die loopjongen is bij een kruidenier 's avonds thuiskomt en zijn moeder heeft zonder ernaar te luisteren de radio aan laten staan en een beroemd pianist speelt de Sonate Pathétique, dan zegt Jan: - Is er niet wat anders dan die dooie rotmuziek? En hij draait aan een knopje en een band uit het Londens Savoy hotel speelt in de Jeruzalemsteeg.

Zoiets alledaags is muziek geworden. Iedereen speelt er de baas over door aan een knopje te draaien.

Maar als Eddy speelt, dan heffen de mensen het hoofd op, verrast, verblijd... en ze luisteren.

Eddy stond tegen de achtergrond van het rode gordijn die avond. Ik dacht, hoe je altijd nog zien kon wat een prachtig wonderkind hy eens geweest moest zijn met zijn lichtblond haar, zijn hoog, edel voorhoofd, zijn zuiver gewelfde lippen. Ondanks het delicate van lijn en coloriet had hij toch nooit op een meisje geleken. Hij had, behalve misschien toen hij werkelijk een baby was, nooit werkelijk een kind geleken. Ik herinner me een portretje van toen hij vijf jaar oud was, waarop hij eruit ziet als een heel jonge knaap... een fiere, ranke, prinselijke knaap... een godenkind, dat bij toeval

op aarde verwijlde. Ik dacht die avond hoe er aan Eddy iets wonderlijk ontijdelijks was. Want nu hij toch ruim veertig jaar was, leek hij evenmin op een man. Hij zag er nog altijd uit als een knaap, wat matter en vermoeder en door het leven enigszins versleten, maar toch altijd een knaap, wijzer en dwazer dan enig man ooit kan zijn.

Wat Eddy speelt is bijna altijd doodeenvoudig, maar het is zo penetrant, penetrant liefelijk en penetrant smartelijk en men kan er niet aan ontkomen. Daar is opeens de wereld groen en vol van rozen en een zilveren beek stroomt door het heuvelland en ik geloof, dat aan haar oevers engelen spelen. En ze tippen met de toppen van hun vleugels in het water en het tinkelt even, heel hel en klaar, als de druppels terugvallen in het water. En de smalle, zilveren beek stroomt verder en nu is er een bos met ruisende bomen en het licht is verzadigd van goud. Maar nu is daar het kind, dat iets verloren heeft. En het dwaalt door deze wereld van liefelijkheid en het zou wel met de engelen spelen willen. Het zou met blote voeten in het zilveren water willen dansen, zodat de druppels hoog opspatten... het zou zich op de rug van een grote vis ver weg willen laten dragen... misschien wel tot aan de zee, waar de beek immers naar toe gaat. Maar het kan niet spelen, want het heeft iets verloren en het heeft al zo lang gezocht dat het niet meer weet, wat het verloren heeft. Maar het was iets heel moois. En de rozen vragen aan het kind, wat het zoekt. Ik weet het niet, zegt het kind, ik weet het niet, maar het leek op een roos. Toch was het anders. En de herten uit het bos met hun fluwelen 'Wiener-mädel-ogen' vragen aan het kind, wat het verloren heeft en de eekhoorns vragen het en de hazen en de konijntjes. En het kind zegt: - Ik weet het niet, maar het was iets heel liefs. Het was zacht als de ogen van een hert en volmaakt sierlijk als de sprong van een eekhoorn, het was donzig als de vacht van een konijntje of van een haas... het was helder als water en zoet als de geur van de rozen en blij als het lied van de vogels in de morgen.

Maar wat het was, dat weet ik niet meer. En de engelen komen en beroeren het kind met hun zilveren vleugels en ze zeggen: - Ga slapen! Misschien zul je het vinden in de slaap. Misschien zul je het vinden in de dood. Je hebt het verloren voor je geboren werd en daarom kun je het nu niet meer weten. En het kind antwoordt: - Maar ik wil niet sterven. Ik wil leven. Misschien zal ik het toch eenmaal vinden. En vreemd en droevig, troostend en klagend, klinkt dat 'misschien' door het bos, waar het nu avond is geworden en waar het maanlicht tript over de golfjes van de beek. Zo is het als Eddy speelt en men moet luisteren. Zo was het ook die avond. Niet dat het nu opeens in het café Flora zo stil werd als in een concertzaal. De biljarters gingen door met hun spel. Glazen tinkelden. Er werd, maar gedempt, gesproken. Maar boven dit dagelijks gerucht uit steeg de muziek, zoals een toren uitstijgt boven de kleine huizen, die hem omringen, hoog en onaantastbaar en reikend naar de hemelen.

Zo heeft Eddy het ook het liefst. Hij begeert geen podium. Hij wil gewoon tussen de mensen staan en de muziek spelen, die op dat ogenblik in hem leeft.

Toen Eddy was opgehouden met spelen en weggegaan - want hij gaat altijd meteen weg als hij gespeeld heeft - merkte ik pas dat ik huilde. De tranen liepen zomaar over mijn wangen. Het was of ook ik, door Eddy's muziek, tot het besef gekomen was, dat ik iets verloren had. Iets heel kostbaars, dat vroeger als een koesterende warmte in me gelegen had. Nu was het weg en ik voelde me koud en leeg. Maar wat dat kostelijke nu eigenlijk geweest was, kon ik niet zeggen.

Ik veegde mijn tranen weg, maar er kwamen steeds nieuwe. Ze vloeiden zo gemakkelijk, of binnen in me alle weerstand het begeven had en een nauwelijks gerealiseerd verdriet, een nauwelijks herkend heimwee opeens een uitweg had gevonden.

Het was mal daar zo te zitten huilen in een café en tegelijk dacht ik, dat het er zo erg niet op aan kwam. Want in het café Flora

was een mens maar een mens en waarom zou een mens niet mogen huilen? Het gebeurt hier wel vaker, dat een mens zit te huilen. Ook gebeurt het wel dat er een zit te vloeken. Eens is er iemand naar het café Flora toegekomen om er dood te gaan. Hij zei tegen Paul: - Ik ga dood. Geef me een borrel! Toen Paul hem verschrikt het glas bracht, nam hij een teug, glimlachte alsof alles nu goed was, leunde achterover en ging dood. Misschien zal er op een keer een vrouw naar het café Flora komen, die tegen Paul of tegen Raoul Hermanides zal zeggen: - Geef me een bed! Ik moet een kind krijgen. Het is nog nooit gebeurd voorzover ik weet, maar het zou helemaal zo vreemd niet zijn.

Door die mist van tranen, die ik tevergeefs probeerde terug te dringen, zag ik je toen naar me toekomen, Serge. Ik zag je heel groot en vaag en daarom dacht ik op dat moment misschien aan God, den Vader. Want kinderen stellen zich immers God altijd voor als iets heel groots en vaags, dat door de nevel op ze afkomt. Door mijn tranen heen moest ik lachen om die inval en ik dacht dat je dan toch zeker Jehova uit het Oude Testament zou zijn, die geweldig kon donderen.

Je kwam naar me toe, alsof jij en ik alleen in die zaal waren. En je zei - ik heb het goed onthouden - : - We zijn, geloof ik, allebei vrienden van Eddy. Mag ik een poosje bij u komen zitten? Mijn naam is Serge Petrov.

En toen was je ineens iets vertrouwds voor me geworden. De man dien talloze losse uitlatingen van Eddy een bijna bovenwerkelijk leven hadden ingeblazen. Serge zus en Serge zo en toen die keer met Serge en Serge Petrov en ik hebben eens... Een legendarische figuur welhaast..... onbereikbaar ver weg, zeer machtig, meer dan menselijk groot, maar toch een vriend. Zoals ik altijd gevoeld heb, dat b.v. de Rattenvanger van Hameln een vriend was, al nam hij de kinderen mee in de berg. Je was de man, die zich over Eddy ontfermd had, toen hij tijdens die tweede Amerikaanse tournee middenin Beethovens vioolconcert zijn viool en zijn strijkstok liet

zakken en mompelde: - I don't remember. Je had hem meegenomen naar een afgelegen buitenhuis, dat je ergens bezat. Je had je opgesteld tussen hem en de wereld en een buitengewoon effectieve schildwacht was je geweest. Zelfs Mama heb je op een afstand weten te houden en het was geen kleinigheid Mia Conradin te weerstreven. Ze heeft je beurtelings gezegend en vervloekt, Serge Petrov... gezegend, omdat jij het tenslotte bent geweest, die Eddy behouden hebt en vervloekt, omdat je hem voor háár verloren hebt doen gaan. Tenslotte heb je toen voor hem gedaan, wat misschien het grootste en moeilijkste was en waartoe moeders bijna nooit in staat zijn... je hebt hem vrijgelaten. Je hebt niet gewild, dat ook de vriendschap een gevangenis voor hem zou worden, zoals eens de roem dat was geweest. Toen hij weer zover hersteld was, dat hij zich in de wereld durfde wagen, heb je hem ongehinderd laten dwalen langs zijn eigen verlaten wegen. En omdat je dit grootste en moeilijkste gekund hebt, is Eddy nu voor altijd je vriend.

Ik zei: - Maar ik ben Vera, Eddy's zuster.

En toen was ook ik voor jou iets vertrouwds geworden. Je keek me aan en glimlachte. - Weet je wat Eddy altijd zei? vroeg je. Hij zei: - Mijn zusje Vera leeft in een hol onder de beukenheg van kaaskorstjes en groene appels en zo nu en dan gaat ze over het bruggetje met één leuning de betoverde bossen binnen. 'Leef je nog altijd op die manier, Eddy's zusje Vera?

Ik schudde van neen en moest toen opeens weer huilen. De tranenstroom vloeide zonder dat mijn willen of wensen er iets tegen vermocht.

- Ik moet opeens zo huilen, verontschuldigde ik me.

- Niet omdat Eddy voor de wereld mislukt is? vroeg je. Of eigenlijk constateerde je dit feit, maar je woorden hadden, zoals alles wat je die avond zei, een vragende nuance.

Toen pas wist ik, waarom ik huilen moest en toen ik het wist, hoefde ik opeens niet meer te huilen.

Wat heb ik gezegd die avond? Ik geloof zo ongeveer dit.

- Nee, Serge Petrov, ik huil niet, omdat Eddy voor de wereld mislukt is... een mislukt genie. Daarom huil ik zeker niet. Maar ik huil, omdat we het leven zo verraden... omdat er een zo groot verschil is tussen ons leven, zoals we het dromen en ons leven, zoals we het leven. Kunnen we het helpen? Ik weet het niet. Dikwijls moeten we het leven verraden, alleen om ons in het leven te houden. Nee, ik geloof dat het niet erg is, als we voor de wereld mislukken. Hoe duizendmaal verraden we het leven, omdat we voor de wereld willen slagen?

Want het leven is niet de som van wat wij mensen ervan maken, zo als we in onze kortzichtigheid soms wel menen. Het is niet slecht omdat wij slecht leven. Het leven is. Het is niet van de mensen, maar van zichzelf. Het is alle mogelijkheden ten goede en alle mogelijkheden ten kwade, het is hemel en aarde, water en vuur, licht en duisternis. Het is alles wat ooit in de geest van enig mens is opgekomen. Het is het vers van den dichter en het visioen van den waanzinnige, het is het verlangen van den vrome en de begeerte van den lustmoordenaar, het is Eddy's muziek en het gelal van een dronken kerel. Maar het is ook wat geen menselijke geest kan bevatten en wat geen menselijk oog ooit heeft waargenomen. Het is ook 'de bloemen, die bloeien, waar niemand ze ziet' en 'de bergtop, die nooit is betreden.' Het is wat geweest is, wat nu is en wat komen zal.

Wij weten niet veel. Wat wij van ons leven maken, is niet meer dan een slagschaduw. En heb je wel eens een man gezien, die schaduwbeelden maakte op een witte muur? En hoe mooi hij het kon? Een hondkop en een zittend konijntje en een jager en nog veel meer. Maar als je het dan zelf proberen wou, lukte het niet. Dan werden de beelden zot en grotesk. En zo zou een mens wel willen, dat zijn leven als een sierlijk en zinvol beeld tegen de eeuwigheid kwam te staan. Maar hij kan vaak niet anders maken dan een dwaze, zotte schim.

En nu is een mensenleven tegen de eeuwigheid gezien niet veel

Het is minder dan een waterdruppel in de oceaan. Maar het is toch zijn eigen leven en hij heeft niet anders. En daarom is het treurig voor hem als het mislukt... als hij niet anders kan maken dan een lelijk, verwrongen, zinloos beeld. En daarom huil ik, Serge Petrov. Maar ik geloof, dat het leven van een mens dikwijls pas goed mislukt, als hij voor de wereld slaagt.

- Drink eens, zei je en dat deed ik.

Toen praatte ik over mijn eigen leven, want het gebeurt maar zelden, dat we zo erg moeten huilen, uitsluitend om het leven in het algemeen.

- Als ik 's morgens voor de spiegel sta, zei ik, dan is het net, of ik niet mezelf zie, maar een andere Vera, een soort van dubbelgangster, die me maatschappelijk moet vertegenwoordigen. Dan ga ik met een stift langs haar lippen en ik doe een paar oorknoppen in haar oren in de tint van haar jurk en ik zet haar een hoedje op... een of ander dwaas, modieus hoedje zoals dit, dat wel een beetje op een Turkse fez lijkt... en dan denk ik: Ziezo, daar gaat ze.

En de hele dag blijft dat dan zo. Bij alles wat die andere Vera doet, denk ik 'ze', niet 'ik'. Ze converseert, ze heeft interesses... waarvoor al niet... ze houdt een glimlach gereed voor meneren, die zo'n glimlach van 'ik zou wel willen als jij wou' op prijs stellen. Maar ze is niet werkelijk, niet een mens met een hart en een ziel, ze is niet anders dan een carnavalsfiguur in de dans om het dagelijks brood.

En als die dans nu maar niet zo eindeloos voortduurde. Maar je weet niet, Serge Petrov, hoe ontzaglijk veel inspanning het kost om je alleen maar in het leven te houden. Misschien niet voor iedereen, maar wel voor mij. Het gekke is, dat het moeilijker wordt, naarmate je minder begeert. Ik vraag niet veel... een beetje eten en een paar maal in het jaar een jurkje van C. en A. en een zolderkamer op het zuiden, waar je bloemen kunt kweken in de vensterbank of in de dakgoot en nog een paar van die dingen, die heus

niet veel geld kosten. Maar de maatschappij wil nu eenmaal overvraagd worden. Je moet minister willen worden om het te brengen tot hoofdambtenaar op een ministerie. Wie niet anders verlangt dan het strikt noodzakelijke, krijgt minder dan dat noodzakelijke en moet een eeuwige guerillaoorlog voeren tegen de naakte armoe. Ik heb nooit kunnen overvragen en nooit kunnen afdingen en daarom misschien...

- Drink eens, zei je.

Ik dronk en nu zweefden er gouden stippen door de treurigheid.

- En als ik dan zo nu en dan mezelf eens terugvind, Serge Petrov, zoals nu aan een tafeltje in een café, dan ben ik treurig om het leven, dat ik verlies. Het lijkt wel, of we ons leven verliezen moeten, ons ware leven, doordat we gedwongen zijn ons in het leven te houden. En dat maakt me treurig, want ik houd van het leven... ik wil het niet graag lelijk maken.

Maar de treurigheid was nu niet helemaal zwart meer. Er waren gouden stippen ingekomen, misschien door de cognac, misschien ook door iets anders...

- Soms licht het leven dan wel even op, zei ik. Dat is als een ster die verschiet... als een wonder, dat van de hemel valt. Dan is er de eekhoorn, die om een groenbemoste beukenstam heengluurt. Dan bloeien in Februari de sneeuwkllokjes. Dan is daar de bosvijver, rond en donker, die van sterven spreekt, zoals ook de herfst van sterven spreekt, berustend, want alle beloften zijn vervuld. 'Herr, es ist Zeit, der Sommer war sehr grpsz...' Zulke woorden vallen je dan in en je denkt, dat ook sterven tot het leven behoort, zoals het laatste accoord tot een melodie. Het kan schril zijn, berustend, een enkele maal zelfs blij. Dan zit er een gouden poes in de zon op een vensterbank en je streelt zijn zachte, warme vacht. Dan loopt de dwergenvrouw door de stad met haar kind aan den arm. Ook het kind is een dwerg met heel korte beentjes. En ze staan stil voor de etalage van een modemagazijn, precies zoals andere vrouwen doen en er is geen bitterheid in hun bewondering voor

de uitgestalde jurken. Dan zit ik in een trein op een wintermorgen en een boerenwagentje met een schimmel ervoor rijdt door het berijpte land en de rook van de trein en de rug van elke helling is ros gekleurd door de opgaande zon. Ik zie het fabrieksmeisje zitten in het lege lokaal, waar nog een enkele lamp brandt en ze kijkt in het ronde spiegeltje van een poederdoos en verft aandachtig haar lippen. En in dat ronde spiegeltje ligt haar heelaal. Boven de daken van de huizen uit wiegt de top van een populier of de regen ruist in de kruinen van de acacia's. Ik kan niet verklaren, waarom ik juist op deze momenten het gevoel heb gehad, dat het leven wonderlijk oplichtte, misschien moet ik zeggen, dat droom en werkelijkheid elkaar dekten. Ik weet alleen dat het zo was. Maar het was niet anders dan een flitsen van licht, zoals wanneer je een ster ziet vallen. Terwijl toen ik een kind was en door de betoverde bossen dwaalde.....

- Ja, vroeg je, de betoverde bossen, kom je daar nog wel eens? Ik schudde het hoofd. - Bijna niet. Er groeien geen broodbomen. - Drink eens, zei je. Ik dronk en de treurigheid was nu doorschoten van goud.

Toen moesten we weg, want het was sluitingstijd. Je vroeg: - Mag ik je thuis brengen, Vera? Er was iets in die woorden, dat me denken deed aan een voorbije tijd van hoffelijkheid en etiquette en porseleinen vrouwen. Ik zei: - Goed, als je tenminste niet van plan bent me in een auto te stoppen, want ik wil door de nacht lopen. Toen liepen we dus door de nacht. De nevel was ijler geworden en de maan stond hoger aan de hemel dan vroeger op den avond. Je had je arm door de mijne gestoken en we gingen door het plantsoen. De paartjes zaten nog altijd op de banken. Misschien waren het niet meer dezelfde paartjes, maar ze zagen er net zo uit. Ik vond, dat de wereld leek op de wereld, die je anders altijd in het water weerspiegeld ziet. Het was een zachte wereld van zilver en grijs met wat goudlicht en ze leek ver weg. Een wereld van 'Er was er eens', dacht ik. Misschien zei ik het ook. De treurig-

heid was nu helemaal niet meer zwart, maar vol goudglans. Dear Serge, in die zachte wereld, na al dat praten en die cognac, zou het heel gewoon geleden hebben, als je me in je armen genomen en gezoend had en gezegd, dat je me lief vond. Ik verlangde het op dat ogenblik, maar niet hevig, want niets was meer hevig in me. Dat zou dan weer een episode geworden zijn, want je bent nu eenmaal het soort man, dat altijd gauw weer verder moet.

Maar je deed niets van dien aard. Je bracht me alleen maar thuis en toen we voor mijn huisdeur stonden, zei je: - Wel te rusten, Eddy's zusje Vera. Toen verdween je in de nacht van 'Er was er eens'. En pas de volgende morgen vond ik in mijn tas de enveloppe met het pakje bankbiljetten. En op de enveloppe geschreven in stugge, steile letters 'Because there grows no breadfruit in the enchanted woods. Good luck!'

Ik rende gewoon naar het café Flora. Misschien had je op dit moment niet eens véél geld. Eddy zei, dat je soms wel eens een poosje rijk was, maar dat je nooit zin had het lang te blijven. In ieder geval wou ik je spreken. Ik met mijn dwaze huilen...

Raoul wist waar je logeerde. Ho:tel 'De Keizerskroon'. Maar toen ik er kwam, vertelden ze me, dat je vroeg in den ochtend vertrokken was zonder een adres achter te laten.

En toen was het een soort ereschuld geworden, Serge Petrov. Ik moest je geld gebruiken om werkelijk te leven. Ik moest proberen de weg terug te vinden naar de betoverde bossen. Ik hoefde me nu immers geen zorgen meer te maken, omdat daar geen broodbomen groeiden. Het was een ereschuld, maar het was tegelijk wat ik het liefste wou. En... ik dank je heel erg, Serge. Ik wou dat ik je mijn dankbaarheid kon toesturen. Het zou een heel zwaar pakket worden. Misschien zou je er een beetje blij mee zijn. Maar ik weet niet waar je bent. Ik weet niet of je dit ooit lezen zult. Toch wil ik het nog eenmaal opschrijven. Ik dank je heel erg, Serge Petrov.

II

Ik wou je van mijn vakantie vertellen, Serge, en dat zal ik ook doen, maar nu is het, of de herinnering aan die tijd op 'Unter den Linden' ervoor staat en of ik daar eerst van vertellen moet. In die tijd heb ik het betoverde bos ontdekt. Het is de prelude, die doorklinkt in heel mijn verder leven. Altijd heb ik in mijn verder leven zo nu en dan de groene, de paradijselijke accoorden uit dien tijd gehoord. Alsof ik Eva was geweest, alleen in het paradijs, voor Adam leefde.

Heeft Eddy wel eens over 'Unter den Linden' gesproken? Ik denk niet veel, want Eddy zegt zo weinig in woorden. Toen ik hem na jaren en jaren terugzag in diezelfde kamer van het café Flora, waar hij nu nog woont, zei hij alleen: - Dag Vera! Met die glimlach die vooral een oplichten, een warm worden van zijn ogen is. En toen nam hij me bij de hand en bracht me naar het balkon en zei: - Kijk Vera, ik kan de lindebloesem met mijn hand aanraken. Dat was alles wat hij me van zijn leven vertelde. En voor mij was het eigenlijk genoeg. Ik wist dat hij bedoelde te zeggen: - Het is goed met me. Mijn wereld is doorgeurd van lindebloesem. En jij hoort er ook bij. Ik houd ook van jou.

Maar de meeste mensen kunnen zijn uitlatingen niet transponeren en noemen hem gek.

Het huis heette eigenlijk 'De Lindenhof', maar Eddy's vrienden noemden het altijd 'Unter den Linden' en pas later heb ik begrepen, waarom die naam hen deed glimlachen.

Het was een breed, wit huis met aan weerszijden van de deur met

glazen bovenpanelen een lange rij ramen. Daarboven was een onafgebroken rij van ramen met voor de middelste drie een balkon en daar weer boven het hoge, grijsblauwe dak. De ramen hadden allen blinden van groen latwerk. Het leek altijd, of het huis weg wou kruipen achter de breedvertakte, eeuwenoude, aartsvaderlijke linde die op het grasveld ervoor stond.

Ik had mijn hol onder de beukenheg... het befaamde hol, waar Eddy je dus wel van verteld heeft... en als ik op mijn buik in dat hol lag, kon ik, zelf ongezien, de grote mensen bespieden, terwijl ze thee dronken op het terras of wandelden door de tuin. Ik keek naar ze met de wat huiverige nieuwsgierigheid, waarmee de bezoekers van een dierentuin naar de wilde dieren in hun kooien kijken. Het waren grote, zeer ongemeenzame en soms zelfs gevaarlijke wezens. Als ik niet in mijn hol zat, was ik veel te verlegen... veel te bang dat ze iets tegen mij zouden zeggen en dat ik iets terug zou moeten zeggen... om goed op ze te kunnen letten. Maar van het hol uit zag ik ze heel scherp. Ik kon zelfs horen, wat ze praatten. En ik keek, hoe ze thee of koffie dronken, lachten, gebaarden. Mama's gebaren waren driftig, alsof ze altijd aan iets rukte... iets anders wou hebben dan het was. Ze praatte luid en onbegrijpelijk snel. Soms gaf ze opeens een boze duw tegen het rosse, hoog gekapte haar. Ik wist wel dat ze dan niet werkelijk boos was. Het leek alleen, of ze altijd onder stoom stond, waardoor achter iedere beweging, die ze maakte, een veel te grote kracht zat. Als zij het was, die thee schonk, hoorde ik in mijn hol de kopjes rinkinkelen. En dikwijls brak ze er een. Ze greep naar de theepot als een kat naar een muis. Je werd moe alleen door naar haar te kijken. Eddy lag achterover in een rieten stoel, heel broos en blond en fijn. Hij was nog niet helemaal een groot mens en toch ook geen kind meer. Straks zouden mama's woorden aan hem beginnen te rukken. Ik zat veilig in mijn hol. Gelukkig was ik geen wonderkind. Ik heb Eddy in die jaren nooit één ogenblik benijd.

Er waren ook de logé's, de vele logé's, de altijd weer andere logé's.

Eens kwam er een jongeman aanwandelen over het tuinpad. Hij droeg een koffertje in de hand en een lichte regenjas over de arm. Hij kwam zo van het station. Mama en Eddy en de logé's zaten thee te drinken op het terras. Maar de jongeman ging niet naar ze toe om ze te begroeten. Hij liep recht op de linde af en legde vertrouwelijk zijn hand tegen de stam, alsof de boom een oud vriend van hem was. Toen begon hij te zingen.

Am Brunnen vor dem Tore,
Da steht ein Lindenbaum.....

Zijn hoed en zijn koffertje had hij in het gras gegooid. Hij zong met een hoge, weke stem, die zich als een lang, soepel dier met een warme, fluwelen vacht om je heen wikkelde. Weer een slag om en weer een slag om, tot je geheel gevangen zat en niet meer wist, of het prettig of akelig was. De grote mensen op het terras applaudisserden toen het lied uit was en ik ademde diep op, bevrijd, en wist nu ook opeens: Het was mooi geweest, bijna te mooi, kwellend mooi.

Later zongen ze het lied van 'Der Lindenbaum' in koor, telkens als er een nieuwe gast aankwam en ik zong het dan mee in mijn hol. Ik had Joosje gevraagd mij de woorden te leren.

Het huis was eigenlijk Eddy's huis. Hij had het gekocht om te kunnen uitrusten in zijn vacaties en om uren lang in de bossen te kunnen wandelen zonder iemand tegen te komen. Maar Mama heeft nooit kunnen laten het huis vol logé's te halen en het werd er pas werkelijk rustig, als zij en Eddy en de logé's vertrokken waren. Dan bleef ik er alleen met Joosje en een paar bedienden achter.

Ik heb mijn vader nooit anders dan Joos of Joosje genoemd. Niemand noemde hem trouwens anders, zoals niemand nu Eddy anders dan Eddy noemt. Joosje was het soort man, waartegen je onmogelijk 'vader' kon zeggen. Misschien was hij daarvoor te eenzaam, te los van alle familieverband. Wij, Eddy en ik, waren wel toevallig zijn kinderen, onze moeder was wel voor de wet zijn vrouw, maar dat was niet wezenlijk. Dat gold niet voor hem. Hij was alleen

maar Joosje, geen vader, geen echtgenoot, nauwelijks Jozef Conradin. Alsof hij in deze wereld enkel een voornaam kon dragen en dan nog een zo weinig plechtstatige als Joosje. Hij was ook zo tender en broos, bijna doorschijnend. Hoe had hij zware dingen kunnen dragen? Verantwoordelijkheden en dergelijke?

De tuinkamer aan de achterkant op het Zuiden was Joosjes kamer. Hoe weet ik het nu weer, alsof het gisteren gebeurd was! Ik kom uit de tuin met mijn springtouw. Een paar kiezelsteentjes dansen voor me uit de kamer binnen, want ik heb gesprongen tot vlak voor de openstaande deuren. Het is heel warm buiten. De fijne, zoete geur van de petunia's in de bloembakken op de veranda dringt door tot in Joosjes kamer. Hij lacht tegen me en met een gebaar, zo vluchtig en licht dat je het nauwelijks een streling kunt noemen, beroert hij even mijn haar, dat warm is van de zon.

- Vera... vlinder, zegt hij.

Dat heb ik altijd onthouden. De woorden en die heel, heel vluchtige liefkozing en de geur van de petunia's, die bloeiden, paars en wit, in de bloemenbakken op de veranda.

Natuurlijk was Joosje ziek. Hij was dat eigenlijk geweest zo lang ik me herinneren kon. Maar het was niet treurig.

Nu hoor ik in mijn herinnering weer Joosjes stem, zacht, hees, maar een stem, die het leven tooit met de bonte festoenen van het verhaal... het sprookje.

Joosje lag op de rustbank en vertelde verhalen. Of, als het weer warm en zacht was, liep hij door de tuin en vertelde ook verhalen. Eerst moest ik dan naar buiten om te voelen of de wind werkelijk niet koud was. Ik kon dat voelen en was er trots op. Mama en de dienstmeisjes konden nooit, onder de warmte van de zomerzon, de guurheid van een noorden- of oostenwind herkennen.

Het liefst hoorde ik vertellen van de vlinder Vera, omdat ik zelf ook Vera heette. De vlinder Vera was verliefd op de verte. De verte was blauw en natuurlijk ver, ver weg. En de vlinder Vera moest altijd de verte zoeken. Eens was ze zo hoog gevlogen, dat

ze zon in de ogen had gekregen. En daaraan, zei Joosje, kon je de vlinder Vera herkennen. Het was een grote, witte vlinder met zon in de ogen.

Soms, als ik een mooie, grote, witte vlinder zag vliegen, vroeg ik aan Joosje: - Is dat nu de vlinder Vera?

En hij antwoordde dan: - Nee, nee, niet de vlinder Vera zelf. Misschien een zusterskind.

Ik heb mij lange tijd niet gerealiseerd, wat dat woord zusterskind precies betekende. Het was een woord, waar ik van hield. Het klonk zacht en vertrouwelijk en tegelijk geheimzinnig. Een zusterskind, meende ik, moest een soort sprookjeswezen zijn, zoals een bosnimf of een grasprinses, die ik uit Joosjes verhalen heel intiem kende.

Soms had Joosje verhoging en moest hij in bed blijven, maar ook dan vertelde hij verhalen met een stem, waar de klank bijna geheel uit was verdwenen. Het leek, of hij je dan een verhaal vertelde in uitgewiste woorden... woorden, zoals je maken kon, als je met een droge spons over je beschreven lei wreef. Als ik dat deed op de dorpsschool, of als de meester met de bordenwisser over de letters op het zwarte bord ging, moest ik altijd denken aan Joosjes stem.

Van het kattenpaar Sijmen en Satinette vertelde Joosje dan, die allerlei duivelsstreken met je uithaalden. Zo voerden ze je omhoog langs de kwikzilveren werveltrap tot op de sterrenzolder. Daar draaide alles, horizontaal en verticaal, in cirkels en ellipsen en spiralen en zelfs in parallelipedums. Dat was een woord, waar ik altijd onbedaarlijk om lachen moest. Zo'n reis naar de sterrenzolder was een adembenemend avontuur en het duurde daarna wel minstens een week, voor je weer stevig op je benen kon staan.

De vader van Satinette was Satin, een kolossaal grote, zwarte kater, die in pikdonker zien kon en alleen 's nachts uitging. En Satin verschilt maar één letter met Satán, dus je begrijpt, wat dat voor een beest was, zei Joosje.

Ik vond deze bewijsvoering volkomen logisch. Satin moest een machtig en boosaardig beest zijn. Hoe kon het anders, als het maar één letter scheelde, of hij was Satán, de boze zelf? Toch hielden Joosje en ik beiden van Satin. Hij was, op één letter na dan altijd, een charmante, geestige en beminnelijke duivel. Onze eigen zachte, wit met zwarte poes Satijntje was een volle nicht van die, zo na aan den Boze verwante Satinette. Als ik met het spinnend Satijntje op schoot zat, kon ik het bijna niet geloven. Maar Joosje zei het en het zou dus wel waar zijn. Ik besepte toen trouwens al vaag, dat het met ‘waar’ en ‘niet waar’ een eigenaardige zaak was. Joosje zei, dat het met de waarheid net zoiets was als met de verte. Ze was er wel maar je kon haar niet benaderen en in je hand houden en van dichtbij bekijken. Dan was ze er soms opeens niet meer. Soms was Joosje zo ziek, dat ik niet bij hem mocht komen. Dan leek het of over alle dingen een dun, grauw floers lag... een aanslag van mistroostigheid. Alles wat je ging doen, viel je een beetje tegen. Het was minder mooi dan je gedacht had. Maar ik aanvaardde toch deze dagen, waarop Joosje erger ziek was, zoals je regendagen aanvaardt. Ze waren even onafwendbaar, ze kwamen altijd terug en gingen ook altijd weer voorbij.

Later lag Joosje dan weer op de rustbank in de kamer met de opengeslagen deuren en praatte met zijn uitgewiste stem. Dan wandelde hij ook weer door de tuin.

Er bloeide in de tuin een witte papaver met een gouden hart. Het was zeker een tamelijk zeldzame plant, want hij werd door den tuinman met bijzondere zorg behandeld. In het najaar werden de stengels tot op de grond toe afgesneden en dan werd er een laag turfmolm en dor blad overheen gespreid en daarover kwam een omgekeerde mand te staan. De hele winter door stond die mand dan in de tuin en als je ernaar keek, dacht je altijd aan de witte papaver met het gouden hart en aan zomer. Eén kort, voorbijflitsend moment wist je dan midden in de winter hoe zomer werkelijk was,

voelde je koesterend de zomerse warmte, rook je met wellust de zomerse geuren.

Als er geen vorst meer verwacht kon worden, werd de mand weggenomen, de bladeren en het turfmolm verwijderd en dan zag je, dat de plant al was uitgelopen. Vroeg in de zomer bloeide ze dan. Op een keer bloeide de eerste bloem van de witte papaver, toen Joosje, na veel dagen ziek geweest te zijn, voor de eerste maal weer buiten kwam. De knop moest al vroeg in de morgen zijn opengegaan, want de bloemblaadjes waren niet kreukelig meer, maar spreidden zich glad als satijn uit in de zon. Het gouden hart glansde kostelijk.

Joosje hield veel van de witte papaver met het gouden hart. Hij zei, dat ze het huis was, waarin de vlinder Vera was geboren. We stonden hand in hand naar de bloem te kijken en het viel me op, hoe droog en heet Joosjes hand aanvoelde. Als een dor blad, dacht ik, dat versnipperen zou als je het iets te ruw aanpakte. Maar ik associeerde deze broze, droge, hete hand niet met erger ziek zijn. Ik hield alleen de hand voorzichtiger dan anders vast. En terwijl we daar hand in hand stonden, was het of er een schaduw over ons viel, iets kils en dreigends, dat alle blijheid verduisterde. Ik begreep niet. Dit onheilsgevoel maakte geen contact met mijn verstand. In de sprookjes moest het zo zijn, dacht ik, als je zonder het te weten in het gebied gekomen was, dat door de boze heks beheerst werd. Ik keek naar Joosje... of hij het ook voelde. Waarom was Joosje zo stil? Was er werkelijk iets anders geworden? Het leek, alsof de bloemen vreemd naar me keken, alsof ze... ja, alsof ze iets wisten en het voor me geheim hielden.

- Joosje, zei ik en ik hoorde zelf hoe vreemd en ijl mijn stem klonk, ik wou maar dat de vlinder Vera nu eens kwám.

Het was een krampachtige poging om de boze betovering te breken. Hoe prettig zou alles weer zijn, als nu opeens de vlinder Vera kwam!

Maar Joosje was zeker te veel verdiept in eigen gepeinzen, om op

te merken, dat ik alleen maar gerustgesteld wou worden. Hij antwoordde: - Misschien als ze al te moe geworden is van het zoeken naar de verte, zal de vlinder Vera hier terugkomen om te sterven.

En het was niet het woord 'sterven', dat immers in alle sprookjes voorkomt en dat me gewoonlijk in het geheel niet beangstigde... sterven was dat je iets anders werd, een boom b.v. of een beekje, een bloem of een dier en de kinderen op de dorpschool zeiden, dat een mens, als hij stierf een engel werd... het was niet de betekenis van Joosjes woorden, maar hun vreemde klank, die me plotseling in heftig snikken deed uitbarsten. En ik was een kind, dat zelden schreide. Later heb ik gedacht, het moet de klank van het afscheid in Joosjes woorden geweest zijn, die me dat gevoel van radeloze droefheid gaf.

Joosje zei alleen maar: - Niet huilen, Vera. Het is een mooi huis om in te sterven. Zie maar.

Hij beroerde even de bloem, zo teer en vluchtig als hij mijn haren had gestreeld, toen ik zijn kamer kwam binnendansen. - Vera... vlinder, had hij toen gezegd. En nu zei hij: Daar moet je niet treurig om zijn. Ik probeerde niet te huilen. Maar aan de treurigheid kon ik niet ontkomen. Die spon me in, zacht, maar onherroepelijk. Toen ik 's avonds in bed lag, had ik het gevoel een pop te zijn, ingesponnen in grauwe treurigheid.

De volgende dag was Joosjes temperatuur hoog opgelopen. Hoger en hoger steeg hij langs de kwikzilveren werveltrap. Ik had wel begrepen dat hij daarmee de koorts bedoelde. Maar ditmaal keerde hij niet terug van de sterrenzolder om van zijn adembenemende avonturen te vertellen. Drie dagen later was Joosje dood.

Ik denk, dat het toch wel anders zal zijn, als een echte vader of een echte moeder van je gestorven is. Je zult je dan waarschijnlijk meer verlaten en onbeschermd voelen dan ik het deed. Joosje was mijn vriendje geweest... even onthuis in de wereld van de gro-

te mensen als ik zelf... en nu hij dood was, gaf me dat een gevoel... ja... alsof iemand tegen me gezegd had: - Van deze dag af zullen er nergens op de wereld viooltjes meer bloeien, of, - Er zullen op de hele wereld geen vlinders meer zijn. Zoiets weemoedigs, dat telkens op het onverwachtst mijn hart van pijn ineen deed krimpen. Nergens meer! Nooit meer! Toch geloofde ik niet dat Joosje helemaal weg was. Misschien was hij zoiets leuks geworden als een grasdwerg. Misschien was hij ook een witte vlinder, net als de vlinder Vera en kwam hij het volgend jaar, als de papaver met het gouden hart weer bloeide in een van haar bloemen wonen. Maar toen... ik was tien jaar, toen Joosje stierf... leken de jaren nog onafzienbaar lang. Ik had altijd vanzelfsprekend bij Joosje gehoord. Ik kan me absoluut niet meer herinneren, hoe dat gekomen was. Het scheen altijd zo geweest te zijn. Van alle kamers in het huis telden voor mij alleen mee Joosjes tuinkamer, mijn eigen slaapkamertje met het roosjesbehang, de keuken en enigszins de kamer van de huishoudster, Madame Mathilde Rosa. De rest van het huis was van Mama en Eddy en van de logé's. Ik voelde me er volkomen vreemd en kwam er zo weinig mogelijk. Dikwijls, als Mama met Eddy op reis was, lag het verlaten. Ook dan kwam ik er niet graag. Ik was er bijna bang.

Vroeger was Eddy wel bij ons gekomen, bij Joosje en mij. Ik herinner me, dat hij voor ons op zijn viool speelde... een liedje van een beer, die danste en een ander van katten, die van de trappen vielen. En dat we kastanjes poften in de haard. Maar ik herinner me dat alles zo schemerig, dat het gebeurd moet zijn, toen ik nog heel klein was... niet ouder dan een jaar of drie, vier.

Later kwam Eddy niet meer. Het leek of hij geleidelijk alle eigen initiatief verloor. Hij deed alleen nog wat van hem verlangd werd en dat heel prompt en keurig als een opgedraaide pop, die afloopt. Maar niemand verlangde van hem dat hij zich met Joosje of met mij zou bezig houden. Hij moest studeren en rusten en eten en rusten en weer studeren en een beetje praten met de logé's en dan vooral

weer rusten. Want toen begonnen Eddy's hoofdpijnaanvallen al. Ze werden erger en erger. Op het laatst was het zo, dat hij altijd een hoofdpijnaanval had of er een voelde aankomen of van een aan het herstellen was. Natuurlijk zag ik hem soms wel. Hij lachte dan tegen me en zei: - Dag Vera. Dan greep een naamloze ontzetting me aan. Later heb ik iets dergelijks gevoeld als ik een dier hulpeloos en in pijn zag sterven, een kleine poes, een gewonde vogel, eenmaal een mooie duif, die zomaar uit een boomkruin omlaag kwam tuimelen. Maar dan kon ik de oorzaak van mijn ontzetting begrijpen en ik kon iets doen. Ik kon een eind maken aan de kwelling. Toen begreep ik niets. Ik wist alleen dat de ontzetting... de zwarte angst... me in de meest letterlijke zin om het hart sloeg, als ik Eddy zo moeizaam, alsof hij zich expres voor mij die inspanning getrooste, zag glimlachen. Ik mompelde dan iets onverstaanbaars en rende weg, zo ver mogelijk de tuin in.

Ik herinner me, hoe Eddy eenmaal, pijnlijk getroffen, tegen een van de logé's zei: - Het kind is bang voor me. Ze waren me op de trap tegengekomen. Het antwoord van den ander hoorde ik niet meer. Toen was ik al veel te ver weg.

Na Joosjes dood had ik meer met de anderen te maken, maar ze bleven toch altijd de anderen, de vreemden en onbetrouwbaren, die ik bespiedde als een schichtig en tegelijk toch ook wel nieuwsgierig dier. Wat herinner ik me? Ik geloof, dat de vrouwen veelal mooi waren, hoewel sommigen op een opvallende... nu zou ik zeggen 'exhibitionistische' manier... lelijk waren. Als ik nu 's morgens 'de andere Vera' opdof, denk ik nog vaak aan die phantastische logé's van 'Unter den Linden' en ik verbeeld me, dat ik de handigheid voor een groot deel van hen heb afgekeken. Allemaal hadden ze hun maniertjes... hun trucs... om op te vallen. Valerie Vernon had de opalen oorhangers. Ze droeg ze altijd. Ik denk, dat ze ermee naar bed ging, zeker als ze niet alleen sliep. Ze waren langer dan een pink. Lavinia Curtis kleepte zich altijd in een of andere nuance van groen. Mabel White had in een spierwit gezicht een

grote, vermiljoenrode mond geverfd, een trieste clownsmond. Suzette... hoe ze verder heette weet ik niet meer... droeg altijd zwart satijnen jurkjes met kanten kraagjes en schoentjes met heel hoge, puntige hakjes. Ook de mannen hadden dat iets te nadrukkelijke, alsof ze altijd een publiek van hun bijzonderheid moesten overtuigen. Te nonchalant, of te elegant, te hoffelijk of te onverschillig. Altijd, onvermoeibaar, repeteerden ze hun rol en tenslotte hadden ze geen leven meer, alleen nog die rol, die hun leven was geworden. Ook Eddy speelde zijn rol, die van het wonderkind, van den genialen jongeling, den wereldberoemden Eddy Conradin, maar hij speelde als een slaapwandelaar of misschien nog meer als een gehypnotiseerde. Al die logé's, die zomer op zomer 'Unter den Linden' bevolkten, waren vriendelijk genoeg tegen mij of in ieder geval bereid dat te zijn. Maar ik was onzinnig verlegen en gaf ze weinig kans. Ik zat muisstil aan tafel, sloop weg zo gauw ik kon en verstopte me in mijn hol onder de beukenheg. Als iemand me iets vroeg, dat niet enkel met ja of neen beantwoord kon worden, schudde ik mijn haren voor mijn gezicht en zei helemaal niets meer. Ik herinner me dat een van die logé's Eugène of Eugen genoemd werd. Al die namen weet ik nog, omdat ik altijd zoveel van mooie namen heb gehouden. Ik zei ze telkens weer voor mezelf en ze gaven me een heel bijzondere vreugde, zoals ook de woorden zigeuner en zusterskind en violet dat deden.

Ik vond dien Eugène aardig of misschien vond ik hem alleen maar mooi. Hij had blauwe ogen met heel lange wimpers in een smal, donker gezicht. Op een morgen zag ik hem door de tuin wandelen en aan de petunia's ruiken. Het was vroeg, nog voor het ontbijt. Er lag dauw op het gras en de bloemen zagen er uit, of ze uit een bad van koele dauw gestapt kwamen en zich nog niet hadden afgedroogd. Ik zag Eugène voorzichtig een van de paarse petunia's oplichten, die in de bloemenbakken langs de veranda bloeiden. Hij boog zich voorover, lichtte de kelk van de bloem op en ademde haar geur in. Ken je de geur van petunia's, Serge? Zo zoet, zo teer

zo beschroomd... je zult er misschien om lachen moeten, maar ik wil het toch zeggen... zo maagdelijk? Eugène had de bloemkelk zo voorzichtig opgelicht, alsof het een levend wezen was... een kleine schuwe prinses misschien, die hij zacht had gedwongen hem aan te zien. En opeens kreeg ik het gevoel, dat ik iets zag, wat ik eigenlijk niet had mogen zien. Ik schrok zoals wanneer ik grote mensen zag huilen of elkaar zoenen. Hij zou nooit zó gedaan hebben, als hij geweten had, dat iemand naar hem keek. Ik voelde dat ik een kleur kreeg en kroop weg achter de bessenstruiken. Hoe dikwijls heb ik in die jaren moeten vluchten en wegkruipen!

Deze Eugène plaagde me altijd een beetje. Hij zei overdreven hoffelijk: - Bonjour mademoiselle Vera, of - Bonsoir, ma belle au bois dormant! En op een keer hield hij met een hand mijn beide handen vast en probeerde met de andere mijn gebogen hoofd op te lichten, waarvoor ik weer een gordijn van haren had geschud. - Je n'ai jamais vu tes beaux yeux, zei hij plagend en iedereen lachte. Ik dacht aan de petunia en voelde een hete gloed in mijn wangen opstijgen. Misschien zou ik hem aangekeken hebben, als ik met hem alleen geweest was, maar niet hier, waar ze allemaal bij waren en lachten. En opeens beet ik hem toen in de hand, die mijn handen gevangen hield. Hij uitte een kreet van pijn en liet me dadelijk los en ik rende door de openstaande deuren naar buiten. Van wat hij me nariëp, in het Frans, verstond ik alleen de laatste woorden. Maar ik hoefde zijn uitroep van schrik en verontwaardiging niet te verstaan om te weten, wat ze betekende. Hij moest zoiets geroepen hebben als 'Loop naar de hel, petite sauvage!' Die laatste woorden 'petite sauvage' had ik wel opgevangen. Ik dacht, dat het woord 'sauvage' een verschrikkelijk scheldwoord moest zijn, iets als duivel of krenge of loeder. En ik was bedroefd, want ik had graag goede vrienden willen zijn met dien Eugène...

Toen ik later op school het woord 'sauvage' leerde, was ik heel verwonderd, dat het niets ergers betekende dan 'wilde'.

Ik was veertien, toen Eddy's tweede Amerikaanse tournee begon.

Jij weet daar veel meer van dan ik. De eerste had hij gemaakt toen hij nog werkelijk een wonderkind was en die was een phenomenaar succes geworden. Tussen beide tournee's lagen de vier oorlogsjaren.

Ik werd naar een kostschool in Zwitserland gestuurd. Ik leerde er vlot Frans spreken en mijn verlegenheid tenminste maskeren. Dat was in ieder geval een goed ding. Verder is mijn herinnering aan die kostschooltijd als een veel te licht afgedrukte foto. Ik denk, dat ik me ook toen al door een 'andere Vera' liet vertegenwoordigen en het leven van zo'n surrogaatpersoonlijkheid kent niet de diepte van de herinnering. Maar in de vacaties was het, of ik zelf, de echte Vera, uit een verdoving ontwaakte. Wonderlijke vacaties zijn dat geweest, misschien de wonderlijkste, die ik ooit beleefd heb. Mama reisde met Eddy de wereld rond, Joosje was dood. Ik had bij schoolvriendinnetjes kunnen gaan logeren. Ze vroegen me graag, als was het alleen omdat ik het zusje van den beroemden Eddy Conradin was. Ik had naar een kinderpension aan zee mogen gaan. Geld kwam er in die jaren niet op aan. Eddy verdiende zoveel. Maar ik wou niet. Ik wou alleen maar terug naar 'Unter den Linden'. Toen ik er was, had ik het gevoel alleen op de wereld te zijn, maar niemand had me nog het besef bijgebracht, dat dat iets rampzaligs was. Ik had het boek 'Alleen op de Wereld' verslonden, maar ik had Remi veel meer benijd dan beklagd. Natuurlijk, er waren passages die zo aangrijpend waren, dat je ze in de eenzaamheid van je hol moest lezen - het ergst was de nacht in het wolvenbos en de dood van het aapje Joli Coeur - maar al met al leek het me toch een heerlijk bestaan met Vitalis, de honden en de aap over de wereld te zwerven en ik kon helemaal niet begrijpen waarom Remi met alle geweld zijn familie terug wou vinden. Voor verlegen kinderen met veel phantasie is 'alleen op de wereld zijn' zelden een schrikbeeld. En had ik eigenlijk niet altijd alleen geleefd? Joosjes vriendschap was zo glimlachend en licht geweest, niet een gevoel dat je eng omklemd hield. Het was ge-

weest als een vlinder, die spelend om je heen vloog, op en neer in de luwe lucht, niet zwaarder dan die vluchtige liefkozing van zijn hand over mijn haren. Eigenlijk had Joosje me altijd alleen laten leven. Hij had glimlachend toegezien en verhalen verteld. En Mama had helemaal nooit tijd voor me gehad. Die werd veel te veel in beslag genomen door Eddy's carrière.

Maar in deze vacaties was ik me voor het eerst bewust alleen op de wereld te zijn en voor het eerst had ik het gevoel dat de wereld... het leven... groot en geheimzinnig waren.

Daar was de wijde, wijde wereld. Daar was ik... alleen. Misschien keek Joosje nog van verre toe. Soms had ik het gevoel, dat ik met de hand voor de mond hem zou kunnen beroepen. - Joosje, zie je wel, daar ga ik! En Joosje liet me dan glimlachend gaan, zoals hij zeker ook gedaan zou hebben, als hij nog leefde.

Aan het eind van de tuin stroomde een kleine beek in een diep ravijn en met een licht gevoel van duizeling ging ik over het bruggetje met één leuning...

Want toen was het, dat ik het betoverde bos ontdekte. Misschien moet je, om de betoverde bossen van deze aarde te kunnen vinden, alleen op de wereld zijn. Zodra je je hart en je ziel verliest aan een mens of aan de mensheid of aan het menselijke zijn er nergens betoverde bossen meer.

Als ik toen over het bruggetje met één leuning ging, dacht ik: Nu kan alles gebeuren. Het was of de staf van een machtig tovenaer me beroerde. Al wat voor dit moment lag, leek ver weg en lang geleden. Het betoverde gebied nam me op, het maakte zich los van al het omringende en als de dief van Bagdad op zijn tovertapijt zweefde ik erop, gedragen door een machtig ruisen.

Natuurlijk was ik ook vroeger, voor die eenzame vacaties, ontelbare malen over het bruggetje gegaan, met Joosje en ook wel alleen. Maar dan had ik een welomlijnd doel gehad. Ik ging vuurstenen zoeken of blauwe klokjes plukken. De wereld om me heen

viel uiteen in details, die ik ieder op zichzelf heel scherp waarnam, maar nu... nu ik wist dat ik de wereld alleen tegemoet trad... voegden deze vele vertrouwde details zich te zamen tot een eenheid. Ze schikten zich elk op zijn plaats en ze vormden samen het land... mijn land. En ik had dit land lief. Dat was een wonder, dat als een ster van de hemel, me toeviel. Het was mijn eerste, bewuste liefde. Dat Joosje er was, had ik nooit iets wonderlijks gevonden. Ik zou gezegd hebben, als iemand me gevraagd had, of ik veel van Joosje hield: - Natuurlijk, Joosje is immers mijn vriendje. Maar nu lag daar het land, groen en bruin, met de glinstering van de zilveren berken en 's zomers de purperen gloed van de hei. Het lag daar in wijde glooiingen, in heuvels en dalen en waar het bos ophield, kon je over de hei heen zien tot aan de horizon. Ver weg blonken dan de witte zandverstuivingen. En boven je hoofd was het ruisen. Het kwam machtig aangegolfd, een ontastbare zee van geluid. En onder je voeten was de grond licht en rul. Het water zank er snel in weg. Hoe goed deed het deze losse grond onder je voeten te voelen. Geen weerbarstige rotsen, geen taaie, vette klei. Losse, droge grond, die je door je handen kon laten stromen. De bosspaden waren glad van dennenaaiden. Het beekje stroomde in een diep ravijn. Je kon het volgen tot de oorsprong en het water was zo helder, dat je het gerust drinken kon.

Uren, dagen lang dwaalde ik rond door dit land van groen en bruin en zilver, dat zacht was aan de ogen en pittig van geur. Ik deed alles wat ik vroeger ook gedaan had. Ik plukte de laatste bosbessen en de eerste bramen. Ik lag languit op het mos en keek door het immer bewegend patroon van wuivende dennetakken naar de blauwe hemel. Ik zag de eekhoortjes om de boomstammen heengluren en voortrennen over de hoge, dunne takken en springen van boom op boom. Hoe blij heeft me altijd de sprong van een eekhoorn gemaakt! Ik heb ervan gedroomd, Serge, als mijn leven dor en donker scheen en de dag na zo'n droom leek het dan, of alles lichter was en groener. Ik rook de geur van kamperfoelie en zocht,

afgaande op die geur, de weg erheen, dwars door het struikgewas. Het was alles net als vroeger en toch zo anders, omdat nu geen enkel ding meer op zichzelf stond. Allen te zamen vormden ze ‘mijn land’ en dat land had ik lief.

En ik fluisterde: - Vera... ik ben Vera. Het was tegelijk een vasthouden en een overgave. Soms lachte de specht. Hij kruiste het pad in golvende vlucht, een grijsgroene vogel met rode kuif. En dan opeens kreeg ik het gevoel dat ergens... ik wist niet waar, ik wist niet hoe... verraad school. In ieder sprookje schuilt verraad... een wolf, een boze tovenaer, een giftige appel. De specht lachte, ver af, naderbij, een spottend, menselijk geluid. En ik hield toch ook van deze beklemming, van dit even huiveren, dat koud langs mijn rug liep. Ik streek met mijn hand langs de boomstammen, de satijnzachte van de berken, de fluweelgladde van de beuken, de ruwe van dennen en eiken. Ik dronk het koele water uit de beek en ik at van de bessen en bramen, die de goede grond deed groeien. En alsof het een toverformule was, die me beschermen moest, fluisterde ik: - Vera... ik ben Vera... Tot het bos weer glimlachte... tot het zware ruisen weer een vredig deinen werd... tot de specht niet anders meer was dan een gewone, groene vogel...

Thuis was dan Mathilda Roza. Toen ze jaren geleden gekomen was, had Joosje tegen me gezegd: - Nu komt er een juffrouw, die Mathilde Roza heet. En ik had me een sprookjesachtig wezentje voorgesteld, heel fijn en teer en rose als een rozeknop. In een wijde jurk van rose zij met pofmouwjtjes. Tegelijk begreep ik wel, dat zo een huishoudster niet gekleed kon gaan. Maar in haar daagse kleren zou ze er dan toch uitzien als een betoverde prinses, een Assepoes zonder baltoilet. Ik neuride in die dagen dat Mathilde Roza komen zou het liedje, dat ik op de dorpsschool geleerd had: Ze was geen boerin, maar wel een vorstin, het staat in een boekje te lezen...’ Met het refrein van de tortel, die lachte en schreide al naar gelang van de omstandigheden.

En toen kwam Mathilde Roza en ze was een klein, heel dik vrouwtje van omstreeks zestig jaar. Ze leek op een zwart varkentje met een rose snoet. Ze had pikzwart, kroezig haar, op een ouderwetse manier opgemaakt met een ronde kuif en een toetje bovenop het hoofd. En ze had felle, beweeglijke, zwarte krentoogjes en haar gezicht was groot en vet en heel blank met rose koontjes. En dan had ze minstens vijf onderkinnen. Ze droeg altijd zwart zijden japonnen, die haar een beetje krap zaten en als ze ooit door een schipbreuk op een kannibaleneiland terecht zou zijn gekomen, zou ze zeker geen dag in leven zijn gebleven. Ze zag er zo ontzettend eetbaar uit, zo mals en mollig en vet. Als je haar zag, moest je wel denken aan carbonades en hammen en kluijjes en worsten. Ze behoorde eigenlijk gebraden te zijn. Zoveel ongebraden malse molligheid was bijna indecent.

Ze kookte verrukkelijk. Ik heb nooit meer zo lekker gegeten als in die jaren dat Mathilde Roza onze huishouding bestuurde. Ze genoot overigens zelf met het innigst welbehagen van de voortbrengselen van haar kookkunst. Vandaar dan ook de onderkinnen.

In het begin kon ik Mathilda Roza niet vergeven dat ze zo helemaal niet op een rozenknop leek, maar op den duur werden we betrekkelijk goede vrienden. Ik kwam wel op Madame Mathildes kamer, die vol stond met souvenirs uit haar diverse betrekkingen. Foto's van kastelen en landhuizen, van hooggeplaatste en beroemde personen. Cadeautjes, die Gravin Zus of Baronesse Zo voor haar hadden meegebracht uit Venetië of Cairo of van de Côte d'Azur, albums met portretten, getuigschriften. Uit haar verhalen bleek wel dat Madame Mathilde in die diverse betrekkingen een ten naaste bij autoritair bewind had gevoerd, gegrondvest op haar superieure kookkunst. Ze liet zich niets zeggen. Ze joeg gravinnen met een ellebooggebaar haar keuken uit. Eens was er tijdens een diner een gehuurde kellner, die probeerde een halve kip in de zak van zijn overjas mee naar huis te smokkelen. Madame Mathilde was het tegendeel van gierig, maar ze had er een hekel aan beduveld te

worden. Ze deed of ze niets gezien had, maar toen de kellner met zijn jas al aan kwam afscheid nemen, greep ze met een bliksemsnel gebaar de juspan en goot de inhoud in zijn jaszak leeg. - Waar de kip is, hoort de jus, zei ze alleen.

Ze zat boordevol anecdotes en vertelde ze even smakelijk als ze haar ragouts en soufflé's bereidde.

Ze was op 'Unter den Linden' gekomen, omdat ze voor een werkelijk drukke betrekking heus te dik en te oud en te kortademig begon te worden. Maar toch was ze altijd blij als het huis 's zomers vol gasten stroomde en toen ik, een mager, langbenig kind er heel alleen mijn vacaties kwam doorbrengen, was ze ook blij. En ze kookte alles wat ik maar lekker vond, hoe bewerkelijker, hoe liever het haar was.

Er was geen gemakkelijker huisgenote dan Madame Mathilde. Ze vond alles goed, zolang men haar maaltijden maar eer aandeed. En na het schrale en eentonige kostschoolen vond ik dat helemaal niet moeilijk. Verder mocht ik doen wat ik wou: door het bos dwalen, naar bed gaan en opstaan zo vroeg of zo laat als ik zin had, in de lindeboom klimmen, zwerfkatten en zieke vogels mee naar huis brengen, alle boeken lezen, die er in huis te vinden waren. Ik heb in die dagen met gelijkelijk grote belangstelling gelezen 'De kleine Johannes', 'De Vrouw met de Karbonkelstenen', 'Ivanhoe', 'Eline Vere', de complete Dickens, de liefdesavonturen van Casanova, het feuilleton uit de provinciale krant, dat over een circus ging, 'Pinokkio', 'Anna Karénine', 'Mrs. Warren's bedrijf' en nog vele andere. Alleen de Sprookjes van Andersen in een ouderwetse uitgave met rood en gouden band vond ik mooier dan alles. Ik nam ze soms mee naar het bos en het was een heel bijzonder genot ze daar, waar immers alles gebeuren kon, te lezen. Steeds weer dezelfde verhalen, die me nooit verveelden. Van 'Ole luk Ole' en van 'De kleine zeemeermin', van 'De overschoenen van het geluk' en 'De bloemen der kleine Ida' en vooral 'De sneeuwkoningin', het verhaal van Kay en Gerda en het kleine roversmeisje.

Wat ik in de boeken niet begreep, sloeg ik over. Het leven was nu eenmaal een springen van steen op steen over het diepe water van vele raadselen. De nieuwsgierigheid van net opgevoede kinderen naar het verbodene was me vreemd. Ik wou alleen maar weten en de diepste raadselen trokken me, omdat ze diep waren, niet omdat het me verboden was in hun geheimzinnige diepte te staren.

Wat was ik eenzaam toen, wat was ik vrij... zonder wezenlijke gebondenheid aan enig mens. Wat was de wereld groot en groen! Het was een geluk, niet helemaal zonder weemoed toch... een zoetheid, die, als je ze heel diep proefde, een bittere bijmaak had. Ik weet nu nog, hoe het toen was, omdat ik nog altijd deze zelfde gespletenheid voel. Hoe schuwer en eenzelviger ik word, hoe meer ik me terugtrok van de mensen, hoe vertrouwelijker de niet menselijke wereld me tegemoet treedt. Dan komt de eekhoorn en eet uit mijn hand, dan versta ik de stem van het grote ruisen, de vlinder Vera zet zich neer op mijn vinger en als de zon is ondergegaan, vertelt de bosvijver me zijn zwarte verhalen. Maar zodra nader ik niet tot de mensen, of die andere wereld trekt zich terug, wordt koel en afwijzend en stoot me als een verrader uit. En ik heb nooit kunnen kiezen. Nooit heb ik voor goed, met mijn hele wezen in volledige overgave het een kunnen willen of het andere. Ik heb geweifeld en als de naald in een weegschaal is mijn weifelend verlangen dan naar de ene, dan naar de andere zijde doorgeslagen. In die eenzame vacaties ben ik bijna een wild ding uit het bos geworden. Maar een enkele maal besepte ik mijn alleen zijn als iets beklemmends. Dat was dan meestal 's avonds, als ik thuis zat en de lamp was opgestoken. In die latere jaren, toen Mama en Eddy er zelden meer kwamen en natuurlijk ook de logé's wegbleven, was het huis bijna mijn huis geworden, stil en vertrouwelijk, met 's zomers in de voorkamers een koele, groene schemer. Soms hield ik Madame Mathilde gezelschap, maar ik zat ook wel alleen in de grote zitkamer onder het zachte licht van de petroleumlamp. Het

huis lag te afgelegen voor electriciteit. Meestal waren het zachte ruisen van de lindeboom, de kleine geluiden van de avond buiten, wat ver gerucht uit Madame Mathildes keuken, me gezelschap genoeg. Ik kon nu rustig lezen, zonder bang te hoeven zijn, dat plotseling een groot mens me het boek zou afpakken, in lachen uitbarsten en het geamuseerd de kring rondgeven. Ik had het meestal wel weer terug gekregen, maar het lacherig uitvragen, of ik het mooi vond en of ik het wel allemaal begreep, waren me altijd een kwelling geweest. Als het boek treurig was en het huis om me heen heel stil of als het stormde en de regen tegen de ruiten kletterde, gebeurde het wel, dat ik me opeens klein en verlaten in een grote, donkere wereld voelde. Dan vluchtte ik naar Madame Mathildes keuken en liet me verwennen met eigengebakken koekjes en koffie. In de keuken brandde op kille avonden altijd het fornuis en vaak had Madame Mathilde bezoek... de schooljuffrouw uit het dorp of de tuinman en zijn vrouw of Sannetje Weggemans, de naaister... en dan vertelde ze, voor de zoveelste maal, maar het bleef interessant van de kleine barones, die vloeken kon als een dragonder en een hele pudding de trap naar het sousterrain afkeilde, omdat hij haar te zoet was. Of van den kellner en de kip of van haar troetelkind, den beroemden zanger Luigi Pissarro, die zo dol op gebraden speenvarkens was of van... ontelbare verhalen, allen doortrokken van een geur van wildbraad en pikante sausen met scheutjes madeira en eiergebak. Het was of je alleen van het luisteren al onderkinnen kreeg. Voor één avond was het goed en veilig. Geen duisternis of gevaar kon Mathildes keuken binnendringen.

Maar als ik de volgende morgen wakker werd, voelde ik geen verlangen meer naar de mensen en hun kleine veiligheden. Ik was weer bereid te drinken uit de bron, wier koel, groen water weglokt uit de gemeenschap der mensen. 'Wie van mij drinkt, wordt een tijger... wie van mij drinkt, wordt een leeuw... wie van mij drinkt, wordt een ree', fluisterde de betoverde beek tegen het broertje en

het zusje uit het sprookje. Ik had dan altijd gedacht: - Waarom niet? Ik zóu wel een ree willen zijn... veel liever dan een mens. Als ik nu over het bruggetje met één leuning ging, dacht ik: Alles kan gebeuren. En ik probeerde de stem van het grote, machtig ruisende bos... mijn eerste liefde... te verstaan. Soms was het dan of het grote ruisen zich over me heen boog en me zacht wiegend in zijn armen nam. Ja, het was of het leven zelf zich tot me neerboog en me vast tegen zijn machtig hart drukte, dat klopte als een golvende zee. Dan zette het leven me weer neer. Het had me toegefluiserd: - Je hoort van mij. Je bent mijn kind. En ik had geantwoord niet anders dan: - Ik ben Vera...

Is het tengevolge van deze ‘betovering’ uit mijn kinderjaren, Serge, dat ik me soms, als ik in de armen van een man lag, dien ik toch eerlijk meende lief te hebben, moest afvragen in een ogenblik van vreemde luciditeit: Houd ik eigenlijk niet meer van mijn poes? En als er straks werkelijk oorlog komt, zal het dan verschil maken, dat ieder jaar in Februari de sneeuwkllokjes bloeien aan de voet van de grote eik in het park van Meienrhijn? Redelijk gesproken niet natuurlijk. Maar ik weet, voor mij zal het alle verschil maken. In de Paasvacanties waasde een schemer van violet over de toppen van de berken. Dat kwam door de zwellende knoppen. De elzen en hazelaars droegen stuivende katjes. Als ik uit de bovenkamers van het huis keek, zag ik het bos in alle tinten van violet tot goud. Een enkele maal, als het een late Pasen was, kon ik blijven tot een luchtig kantwerk van groene blaadjes over de boomkruinen gespreid lag. Maar dan moest ik weg en als ik in de zomer terugkwam, was het groen zwaar en ondoorzichtig geworden. Naast de loofbomen leken de dennen grijs. Het ruisen was machtig en vroom als een orgelchoraal. Het kon me gemakkelijk dragen. Dan zag ik de bramen rijpen en de eerste gele bladeren besluiteloos dalen. Dan rook ik nog even de bitter-kruidige geur van vocht en aarde en paddenstoelen en rottend blad. Maar voor nog de herfst kwam in zijn glorie van rood en goud moest ik weg.

Ik keerde terug in de winter met Kerstmis. Nu waren de dennen heel groen met brandend rosse stammen in het avondlicht. Soms viel er sneeuw en ik zag de sporen van hazen en konijnen en vogels op het effen blank geschreven staan als een geheimzinnig tekenschrift. Als ik weer weg moest, voelde ik een zware, doffe pijn en ik beloofde mezelf, dat ik altijd in het bos zou blijven wonen als ik groot was. Maar dat is nooit gebeurd, want toen kwam Erik en ik werd verliefd en ik had later nooit meer tijd. Tot jij me dat stukje hemelsblauwe vrijheid cadeau gaf. Serge, in de vorm van een pakje bankbiljetten.

Bij nader inzien is het eigenlijk een gevaarlijke onderneming terug te keren naar de betoverde bossen uit je kinderjaren of ze zelfs maar te gaan zoeken. Toen heb ik daar niet zo over nagedacht. Ik wou toen alleen weg... zo ver mogelijk weg van die wereld, waar de mensen, zonder het eigenlijk te willen, een oorlog aanstookten... weg uit die bezeten kringdans om het dagelijks brood, die me gek maakte. Ik wou ergens naar toe, waar de mens in de minderheid was.

Ik was als iemand, die na jaren lang een veeleisende zieke plichtsgetrouw te hebben opgepast, opeens de drang niet kan weerstaan om het leven te grijpen voor zichzelf. Ik had op mijn manier meegedokterd aan de zieke wereld. Nu kon het me niet meer schelen. Wat er ook van kwam, nu wou ik weg.

Ik vond toch wel zoiets als betoverde bossen, hoewel anders dan in mijn kindertijd. En verder ontdekte ik, wat ik nooit had geweten, dat er iets op de wereld bestaat, dat me zo dierbaar is, dat ik het niet kon aanranden, al ging het ten koste van mijn eigen geluk. Noem het voor mijn part een ideaal, hoewel dit woord in deze harde wereld een dwaze en bijna disreputabele klank heeft gekregen. Nee, lach niet zo meewarig, Serge, ik werd niet alleen maar weer verliefd op een man. Er was wel een man en ik had hem ook lief - dat klinkt onzinnig verheven - ik zou liever willen zeggen 'je l'aimais' - maar het vreemde was juist, dat dat andere, on-

persoonlijke, sterker was dan mijn menselijke liefde. Tenminste daarginds in het park van Meienrhyn. Hier, op mijn troisième etage, weifel ik weer. Maar het doet er niet veel toe, want ik kan niets meer herroepen.

Dear Serge, glimlach in de verte achter de potloodlettertjes, vind me dwaas, maar aardig - heeft ooit iemand een wijs mens aardig gevonden? - en luister...

III

Nu wil ik je van het laantje vertellen. Ik wist al jaren lang dat het er was, maar ik was het nooit gevolgd. Soms dacht ik er aan, bij voorbeeld als ik op een gure dag in een volle tram zat of als ik een dom gesprek voerde met vervelende mensen. Dan deed ik even mijn ogen dicht en ik zag het laantje voor me, zo als het zich op een recht stuk afbuigt van de grote autoweg. De auto's schieten er in volle vaart voorbij, snel, bijna geruisloos, als projectielen door de vorige stad afgeschoten op de volgende. Alsof alle steden op wat men zo 'de beschaafde wereld' noemt meedoen aan een spel. Zeeën, oceanen delen die wereld in stukken, maar ieder afzonderlijk stuk speelt het spel. Onafgebroken, dag en nacht duurt het voort en nergens is een almachtig croupier, die soms roept: - Rien ne va plus!

Het leek een dwaas en wat pathetisch gebaar van het laantje zich plotseling af te buigen, het groene land in. Wat wil het? vroeg men zich af. Waar voert het heen? Wat verbeeldt het zich eigenlijk? Toch niet, dat men het volgen zal?

De auto's gleden er in volle vaart voorbij. Er zal wel eens een enkele automobilist geweest zijn, die zich getroffen voelde door dat vastberaden afbuigen... die het laantje een seconde lang volgde met zijn ogen. Het is een smal laantje van hoge populieren, waarvan de bovenste takken elkaar raken. Als een hoog en eng gothisch gewelf trekt het zijn weg door de vlakke groene landen tot aan een wazig hart van stilte, ver van de grote weg. Als de automobilist zover gekomen zou zijn met zijn gedachten, was hij het laantje al

lang voorbij. Misschien voelde hij dan een vaag betreuren, omdat men zulke laantjes nooit volgen kan.

Ook ik was, soms in een auto en vaker op de fiets het laantje voorbijgereden. Ik was dan zelfs wel even afgestapt, maar er was nooit tijd geweest het verder te verkennen. Het liep tegen de avond. We moesten op tijd weer thuis zijn. Of we hadden andere plannen gemaakt. Ik had ook nooit aangedrongen. Het was dan altijd geweest, of er in dat gordijn, dat anders zo hermetisch alle 'later' afsluit, opeens een kijkgaatje was en daar doorheen zag ik het laantje in een eigenaardig vredig licht en in dat laantje liep ik zelf... later... later. Zo kan soms ook een stukje verleden, dat buiten onze bewuste herinnering valt, plotseling licht worden. Een landschap, een gezicht, een huis kan je het gevoel geven: Hier ben ik meer geweest... dit heb ik vroeger gekend... dit is me op een of andere manier vertrouwd, zonder dat daarvoor een redelijke verklaring te geven is.

Toen ik nu je duizend gulden had, Serge, dat stukje hemelsblauwe vrijheid, wist ik meteen, dat nu de tijd gekomen was voor het laantje. Vroeger zou ik ver weg zijn gegaan, naar vreemde landen. Maar ik wist, dat daar even goed als hier die koortsige wereld zou zijn. Ik zou aan hetzelfde ziekbed staan, waarvan ik was weggelopen en als ik het al ontvluchten en vergeten kon, zou ik een vreemd land vinden en ik wou juist weten, wat mijn land tot me zeggen zou, als ik me tijd en rust gunde, om te luisteren naar zijn stem. Die stem, die ik als kind verstaan had, maar nooit had laten uitspreken. Ik kan het zo moeilijk uitleggen, Serge. Ik had het gevoel of ergens in die kindertijd, diep in de betoverde bossen een kruispunt lag en of ik toen de ene weg gegaan was en nu de andere moest proberen.

Ik wist absoluut niet, waar het laantje me heen zou voeren. Er stond geen wegwijzer bij met een plaatsnaam erop, geen aantal kilometers vertelde me hoe ver het zou zijn. Het was slecht geplaveid, hobbelig. Tussen de stenen groeide gras. Bijna was het weer

een landweg geworden. Ver weg blauwden bossen en boven de bomen uit was een spits torentje zichtbaar. Dat was alles wat ik wist. Maar ik verlangde niet een plan te maken. Het was genoeg als ik alleen maar wist, hoe ik beginnen zou. Ik zou het laantje volgen.

Dat op zichzelf was plan genoeg. Het was als een vers, waarvan je wel het rythme in je hoort, maar niet de woorden kent. Of misschien hier en daar een enkel woord. Soms is een rythme meer dan woorden. Het was groen en stil, daar waar het laantje heenvoerde. Meer hoefde ik niet te weten.

*

Zo was dat. Ik ben toen eerst naar meneer Bolke gegaan - van Bglke en Co's Uitgevers Maatschappij - om te zeggen, dat ik voorlopig geen vertaalwerk nodig had.

- Ik ga op reis, zei ik en voegde eraan toe, naar de Fidzji eilanden. Dat laatste was een improvisatie, misschien de associatie Fidzji - foetsjie.

Meneer Bolke keek me bijna eerbiedig aan. Meneer Bolke is altijd heel vriendelijk tegen me geweest, wat hem niet belette 'zakelijk' te zijn en met zakelijk bedoelen zakenlieden altijd een tikje gemeen, maar hij had nooit een grein van eerbied voor me gevoeld. Ik was maar een arme scharrelaarster, die met moeite het hoofd boven water hield. Maar nu ik naar de Fidzji-eilanden ging... Hij dacht waarschijnlijk, dat ik een rijke beschermer had gevonden of een lot uit de loterij getrokken.

- Misschien wilt u enkele artikelen schrijven voor 'Toerisme', zei meneer Bolke, nog steeds met dat eerbiedige timbre in zijn stem. Ik had het gevoel nu alles van hem gedaan te kunnen krijgen, waar ik vroeger om zou hebben moeten bidden en smeken en waarschijnlijk nog tevergeefs. Als ik ooit weer om geld verlegen zat, zou ik in het vervolg heel off-hand zeggen, dat ik op het punt stond naar de Fidzji-eilanden of naar Mandsjoekwo te vertrekken.

Ik zei, dat ik nog wel eens zien zou, maar dat ik waarschijnlijk niet veel tijd zou hebben. Toen dacht meneer Bolke helemaal, dat ik een rijken beschermer veroverd had. Hij bracht me stralend tot bij de deur, wat hij vroeger nooit gedaan had.

Ik ging naar mevrouw Vermeer, om te zeggen, dat ik vooreerst geen lessen zou kunnen geven. Want door haar bemiddeling krijg ik soms lessen, waar ik niet veel geld mee verdien, maar die ik het wel grappig vind te geven. Een Italiaanse kellner bijvoorbeeld, die Hollands wil leren... een Hongaars violist, die brieven wil schrijven aan een blond meisje in Groningen - het Franse vrouwtje van een negertrompettist, dat toch wel iets meer Engels wil kennen dan 'I love you, darling.' Mevrouw Vermeer beweert altijd met veel aplomb, dat ik alle talen spreek, wat een grove leugen is.

Ik zat bij haar in haar sous-terrain keuken.

- Kind, kind, zei ze, luister naar een oude vrouw, die het leven kent - ze zou graag gezegd hebben 'naar een oude, grijze vrouw', maar dat kon niet, omdat ze haar wilde haardos vuurrood had laten verven - luister naar een oude vrouw, die het leven kent. Het geld regeert de wereld. Als je een kans hebt, om uit de misere te komen, laat die dan niet voorbijgaan. Als ik toen - met een blik op de bewasemde Loulou Delmars - geweten had wat ik nu weet, dan zat ik nou niet hier, in deze kelder.

- Waar zou je dan gezeten hebben, Loulou? vroeg ik. Want ze is beledigd, als je 'mevrouw' tegen haar zegt. Daarom noemt iedereen in huis haar Loulou.

- Kind, dan was ik nu de vrouw van een millionnair. Denk eens aan... En ze verdiepte zich in de geneugten van het millionnairsvrouw zijn. Maar ik luisterde niet meer. En ze meende ook helemaal niet, wat ze zei. Ze zou het heerlijk gevonden hebben rijk te zijn, maar ze kan niet buigen voor geld. Op haar manier is ze een aristocrate.

Toen moest ik het Jetje Ricardo gaan zeggen en dat was het ergste. Want Jetje Ricardo was een en negentig jaar en ik was bezig

haar memoires te typen. Eigenlijk speelde ze haar memoires voor me en het was de enige vreugde, die het leven haar nog te bieden had... de enige mogelijkheid om met een en negentig jaar nog toneel te spelen. Ze speelde niet voor mij of tenminste niet alleen voor mij. Dat zou haar geen voldoening hebben gegeven. Ik was zoiets als het medium, dat haar spel moest doorgeven aan het publiek... aan het grote publiek, dat straks haar memoires lezen zou, als het boek was uitgekomen.

Ze was eerst verdrietig en boos. Ze speelde de rol van de teleurgestelde, te kort gedane oude vrouw... heel effectvol met beheerste gebaren en een enkele niet te weerhouden traan, die langs haar gegroefde wangen biggelde... en tegelijk was haar verdriet volkomen echt. Ze kon alleen niet laten uit dit echte verdriet aan effect te puren, wat erin zat.

Ik had erg met haar te doen. Ze was zo oud en er was maar zo weinig meer van haar over... zo'n beangstigend broos en ineengeschrompeld lichaampje... en alleen haar ogen hadden nog iets van de glans en het vuur van haar jeugd behouden.

Ook jij kunt Jetje Ricardo niet meer gekend hebben in haar glorie tijd. Misschien heb je haar als oude vrouw nog wel eens zien optreden. Maar ik, die haar enkel op haar een en negentigste jaar haar memoires heb zien spelen, weet hoe prachtig ze geweest moet zijn. In dat ontzettend oude lichaampje is haar geest eeuwig jong gebleven en deze geest is zo sterk, dat hij telkens voor een moment de realiteit van haar ouderdom kan doen vergeten. Dan is er opeens een andere Jetje Ricardo, jong, hartstochtelijk, meeslepend bekoorlijk.

Ik stond op het punt te zeggen dat ik niet weg zou gaan, voor de memoires af waren. En toen opeens veerde ze op uit haar slachtofferhouding. Ze keek me aan met die grote, zwarte, nog zo fel levende ogen.

- Nee kind, zei ze, je zou ook eigenlijk wel gek zijn, als je je stoorde aan het gegrien van een oude vrouw. Dacht je dat ik dat

gedaan zou hebben, toen ik jong was? Ga maar... en wees gelukkig!

Ze zei het zonder enige rancune. Toen ik wegging, kustte ze me. - En wees niet bang, fluisterde ze, met die stem, die de woorden zo zuiver articuleert, dat je haar altijd zonder de minste inspanning verstaat, wees niet bang, dat ik dood zal gaan, voor je terug bent. Die memoires maken we samen af.

En voor de zoveelste maal verwonderde ik me over de edelmoedigheid van een mens, die in de kleine dingen van het dagelijks leven egoïst was. Jetje Ricardo was van het soort, dat altijd haar eigen leven voor zichzelf had opgeëischt om mee te doen, wat zij prettig vond.

- Ik kan me er niet om bekommeren als dat anderen niet aanstaat, was haar stelregel geweest. Maar ze was ook in staat een ander diens eigen leven onbezwaard te gunnen. - Ga! Wees gelukkig! Ik zal niet dood gaan, voor je terug bent, kon ze zeggen op haar een en negentigste jaar. En ze is ook niet dood gegaan. Misschien verlangt God van geen mens meer dan deze goedheid, dacht ik. En toen was ik vrij, Serge. Vrij om te leven op mijn manier. In geen jaren en jaren had ik me vrij gevoeld. Niet meer eigenlijk na die eenzame vancanties, toen ik door het betoverde bos dwaalde. Het was of ik plotseling vleugels had gekregen, of in ieder geval zo licht was geworden, dat niets me meer aan de aarde bond.

De volgende morgen ben ik toen in die gele, met modder bespatte autobus gaan zitten, die langs smalle wegen de provincie induikt. Soms volgt hij even als een rareit - te hoog, te kort en volgepakt met boerenmensen - de grote autowegen. Op verzoek stopt hij, daar waar het laantje afbuigt van de weg.

Dit moet wel een van de drie zomerse dagen geweest zijn, die Februari volgens de overlevering behoort te geven. Toen ik uitkeek over het vlakke land, had ik het gevoel, dat ergens aan de horizon

de jonge lente zat en met bolle wangen het leven aanblijes, zoals men gloed blaast in een dovend vuur. Vandaag voor het eerst begon het te gloren, roodachtig in de kruinen van de populieren, geel in de wilgen, paars in de berken, de kastanjeknoppen en de omgeploegde aarde en groen in het gras.

De chauffeur zette me af bij het laantje en keek me wat verwonderd aan, want er was daar niets. Geen dorp, geen huis, geen wegwijzer alleen heel ver dat torentje boven de blauwe bossen uit.

Ik volgde het laantje met een vreemd gevoel van verwachting. Heel zacht lispten boven mijn hoofd de enkele dorre bladeren, die aan de populieren waren blijven hangen. Alsof een boodschap werd doorgegeven van boom op boom tot aan de laatste populier. Maar was er wel een laatste populier? Of zette de fluistering zich eeuwig voort, aanzwellend in de zomer, als de bomen groen waren, en minderend naarmate de bladeren van de bomen vielen, tot een nauw hoorbaar gelispel en dan weer aanzwellend en zo altijd door... de kringgang van de jaargetijden?

Nu ik dit schrijf, herinner ik me weer, hoe luw en zacht de lucht was. De dag leek op iemand, die in zichzelf loopt te glimlachen achter een zilverblauwe voile. Ik had het gevoel, dat mijn oude leven al ver achter me lag.

Ik kruiste een smalle rivier, waarvan de baan als een zilveren schrift op de weiden getekend stond. Ik bleef staan op de brug en boog me over de leuning. Het water was zo helder, dat ik het lichte zand op de bodem kon zien. Het stroomde snel, met glanzingen van licht en donker en kleine, driftige draaikolken. Ik moest denken aan de zilveren rivier uit Eddy's muziek, aan wier oevers engelen speelden. En nog weer verder stond ik toen opeens voor een wit hek. In bijna uitgewiste letters stond erop te lezen 'Landgoed Meienrhijn'. Achter dit hek begon het bos en tegen twee bomen aan weerszijden van de weg waren bordjes gespijkerd. Op het ene stond 'Verboden Toegang. Art. 461 Wetboek van Strafrecht'. En

op het andere 'Kasteel te Huur'. Beide waren verweerd en wrak, de letters nauwelijks nog leesbaar.

Ik voelde een zelfde soort voldoening als wanneer je als kind een moeilijke cijfersom moest maken en je merkte, door het wegvallen van de getallen tegen elkaar, dat hij goed uitkwam. Ook dit, wist ik, was 'goed'. De naam, Meienrhijn', de beide bordjes, op het ene 'Verboden Toegang', op het andere 'Kasteel te Huur'... een dreiging en een lokroep. Het was de taal van het sprookje... de taal van een werkelijkheid, die meer waar was dan de werkelijkheid van het dagelijks leven. Een laantje van populieren, dat zich door de vlakke landen kronkelde. En aan het eind stond een kasteel te huur. Had niet diep in me altijd het weten gelegen, dat ergens op de wereld een kasteel te huur stond? Maar er was ook het bord met 'Verboden toegang'. Natuurlijk, ik wist al lang, dat in ieder sprookje het gevaar schuilt... de heks, de boze tovenaer, de wolf. Waarom zou het niet een bord met 'Verboden toegang' en een bedreiging met het Wetboek van Strafrecht kunnen zijn?

Maar het gevaar is er om getrotseerd te worden, althans in de sprookjes, en dus ging ik verder.

Toen het hek achter me was dichtgevallen, leek het, of er opeens een andere wereld om me heen was. Het bos was zo groen. Neen, zó groot was het wonder niet, dat het er zomer was in Februari. Ook was het geen dennenbos. Het was een bos van velerlei soorten bomen, beuken en eiken het meest, maar ook berken en vogelkers en hazelaars. En dan waren er vreemde, uitheems uitzierende bomen, waar ik de naam niet van kende. En veel van deze bomen waren tot in de top begroeid met klimop. Een beetje potsierlijk zag dat er uit, alsof de bomen wijde, groene jassen hadden omgeslagen. Ook over de grond rankte de klimop. Als gevernist glansden de kantige bladeren. En een eekhoorn schoot erdoorheen, danste erdoorheen als een rosse vlam en school dan weg onder de klimopjas van een oude eik. Alsof de boom gezegd had: - Kom hier, beestje! Kom onder mijn jas! Waar mensen zijn, is gevaar.

Zo stil was het in dat bos, zo ingehouden stil, dat ik het gevoel kreeg, dat overal zich een geheimzinnig leven schuil hield, tot ik, de vreemde, voorbij zou zijn.

Ik liep nu door een beukenlaan, een statige laan van vier rijen oude bomen. Door het netwerk van hun takken zag ik de lichte, zachte hemel. Aan het eind van de laan vormden de bomen een wijde kring. Een beetje komiek en tegelijk niet zonder plechtigheid stonden ze daar in hun groene jassen en omringden op eerbiedige afstand het kasteel. Dat lag, als slapend, in de zonneschijn, de blinden van al zijn vensters gesloten. Groot was het niet, gebouwd van ruige, rode baksteen met een ronde toren, waarvan de spits boven het blauw der bossen uit zichtbaar was geweest. Een tamelijk breed water liep er in een wijde boog omheen, zodat het kasteel eigenlijk op een eiland stond. Vroeger zal er wel een ophaalbrug geweest zijn. Nu bereikte je het kasteel op zijn eiland over een stenen bruggetje, gewelfd zoals bruggen over stadsgrachten vaak zijn. En het water in deze kasteelgracht was rimpelloos stil en donker en diep en op de bodem droomde het geheim, zoals dat is bij kasteelgrachten en bosvijvers.

En dit slapend kasteel stond te huur, maar waar zou het te bevragen zijn? Bij den kabouterkoning, die in een holle boomstam woonde? En zou ik als huurprijs mijn menselijke ziel moeten geven en het contract ondertekenen met een druppel van mijn bloed? Zo vreemd leek dit kasteel aan de werkelijkheid van alledag, dat deze dingen eerder mogelijk schenen dan dat men het op een gewone manier zou kunnen huren van een of anderen gewonen meneer. En toen opeens hoorde ik een geluid, dat op de aanwezigheid van mensen duidde. Ik hoorde honden blaffen, een jolig, speels blaffen. En even later verschenen om de hoek van het kasteel twee bruin gevlekte jachthonden en een kastanjerode Ierse Setter. Het grint rikketikte onder hun dravende poten. Ze renden wild om me heen en snuffelden. Toen renden ze terug en ik hoorde een stem roepen: - Peter! Nora! Diaan! Af! Dus was hun baas in aantocht. Enkele

ogenblikken later zag ik hem, de drie honden gehoorzaam achter zich aan.

Later zal ik je nog vaak van Christiaan vertellen, Serge. Toen ik hem die eerste keer zag, moest ik denken aan den trouwen knecht, die een ijzeren band om zijn hart geslagen had, omdat het anders van droefheid barsten zou. Want zijn meester, de prins, was betoverd en moest leven in de gedaante van een kikvors. Het zal wel de combinatie van trouw en droefgeestigheid in Christiaans ogen geweest zijn, die me aan dezen 'IJzeren Hendrik' uit het sprookje deed denken.

Je zag meteen dat hij zoiets als jager of boswachter was... de kaplaarzen en het manchester pak denk ik. Hij keek me aan met ogen, die me onpersoonlijk taxeerden. Eenmaal moest hij een man geweest zijn voor wien iedere vrouw, hoog of laag in rang, in de eerste plaats vrouw was en dus nooit geheel onneembaar. Iets als een schemer, een naglans van onstuimig avontuur, hing om zijn kleine, stramme gestalte. Maar nu was hij oud en zijn snor hing zwaarmoedig omlaag en in zijn bruine ogen lag die blik van droefgeestige afhankelijkheid aan iets verlorens of iets voorbij's... ik wist niet wat.

Ik zei, dat ik gekomen was, omdat het kasteel te huur stond.

Ja, dat was waar, antwoordde hij. Het kasteel stond te huur. Dat deed het nu al bijna dertig jaar. Hij was het haast weer vergeten.

- Is er dan nooit iemand gekomen om het te zien? vroeg ik.
- In geen jaren en jaren. De mensen willen hier niet wonen. Het is te afgelegen.
- Maar het is hier heel mooi, zei ik.
- Dus u zou het kasteel willen zien?

Er lichtte iets van blijdschap in zijn ogen. Maar opeens flitste de werkelijkheid van alle dag als een soort van zoeklicht door de sprookjeswerkelijkheid heen en ik zei, bijna beschaamd: - Maar eigenlijk heb ik helemaal geen geld om een kasteel te huren.

- Waarom zou u het niet eens bekijken, nu u hier toch bent?

vroeg hij en ik voelde, dat hij verlangde me het kasteel te laten zien. Of misschien wou hij het alleen maar zelf graag binnengaan om zich te overtuigen, dat het achter zijn blinde vensters alleen maar sliep en niet gestorven was.

Dus stemde ik toe. Ik liep mee, terwijl hij de sleutels ging halen en Diaan, Peter en Nora renden verheugd voor ons uit.

Het boswachtershuis stond verscholen achter een perk hoge rododendrons. Het had kleine ramen, met heel witte, gehaakte gordijntjes en geel met rood geblokte luiken. En voor een van die ramen zat Roos... ze had niet anders mogen heten dan Roos... een rode, wijd open, bijna verbloeide, maar nog gave en pralende roos. Op haar zestigste jaar of daaromtrent - Roos heeft me nooit precies verteld, hoe oud ze was en Christiaan was loyaal genoeg haar geheim niet te verraden aan een andere vrouw - bloeide haar gezicht blank en blozend en rimpelloos in de omlijsting van het golvende zwarte haar, waarin de zilveren draden meer leken op een kunstig aangebrachte versiering dan op een teken van ouderdom. Ze keek naar me met een interesse, die te brandend was om nieuwsgierigheid genoemd te worden... eerder honger. Op dezelfde manier kan Jetje Ricardo hongerig naar het leven kijken, dat haar ontglippen gaat. Bestaan er mannen, die het leven zo absoluut, zo ongecompliceerd en kritiekloos liefhebben als vrouwen dat kunnen doen?

De droefgeestige Adam van deze Eva kwam terug met de sleutels van het kasteel. Tot mijn verwondering gingen de honden mee, maar in de hall met de verweerde marmertegels en de donkere betimmering beval Christiaan ze te wachten. Ze deden dat gehoorzaam, jankten alleen zacht als welopgevoede lieden, die niet luidruchtig uiting geven aan hun verdriet.

We liepen voorzichtig en spraken gedempt, zoals je onwillekeurig doet in huizen, die lang alleen zijn geweest. Het lijkt wel of ieder verlaten huis zijn memoires weeft op een onzichtbaar getouw. En deze memoires... deze historie... is niet tastbaar, niet zichtbaar,

maar ze is er toch. Een aanwezigheid, die je voelt niet te mogen verstoren... die misschien op het punt staat zich te materialiseren. De kamers waren gemeubileerd met zware, oude meubelstukken. Ze zagen er wat armelijk uit en tegelijk heel voornaam. De tapijten waren versleten, de bekleding van de stoelen hier en daar gerafeld, de gordijnen verschoten. Het maakte de indruk, dat het huis alleen door mannen bewoond was geweest. Niets wees erop, dat een vrouw geprobeerd had aan deze hoge zalen iets van intimiteit te geven. Mannen met gespoorde laarzen en buksen en rijzwepen moesten hier om hebben gegaan, gegeten, gedronken, gefeest en zich vermoeid op hun kolossale bedden geworpen.

- Dit is de kamer van de baron, zei Christiaan en het viel me op dat hij sprak in de tegenwoordige tijd.

- Waar is de baron nu? vroeg ik.

- Hij is al ruim dertig jaar dood, antwoordde Christiaan en toch leek hij niet ver weg, deze laatste Dirk Aduard Rodaen. Misschien omdat hij leefde in Christiaans hart.

Hier en daar duwde Christiaan een blind open en dan zagen we opeens de wijde wereld, de bossen, het brede, groene dal van de kleine rivier, die de grote naam 'Rijn' droeg en zeker eenmaal een machtige stroom was geweest. De Rijn, dacht ik, die op de St. Gothard ontspringt en bij Schaffhausen een waterval vormt en zich in het Bodenmeer stort en langs romantische Duitse steden en lachende wijnbergen stroomt en langs de rots, waarop de Loreley zit... Misschien vloeide ook in deze kleine rivier nog wel een druppeltje water van de St. Gothard. Je zag het haar niet aan, maar blauw bloed is immers ook niet werkelijk, niet zichtbaar blauw. Christiaan zei iets, dat ik onthouden heb. - Toen de jongens nog klein waren, zei hij, kregen ze als ze jarig waren of met Sinterklaas wel eens van die kleurboeken. Het leek me altijd zulk aardig werk de prentjes, die erin stonden met kleurkrijt te kleuren. Ik had het wel graag eens willen doen, maar Roos zou me uitgelachen hebben en zo kwam ik er nooit toe. Maar als ik het land zie liggen in het

voorjaar, dan zou ik er nog wel met kleurkrijt de kleuren in willen zetten.

- Ja, zei ik, ik denk ook, dat Onze Lieve Heer dat aardig werk zal vinden.

In het trappenhuis en op de bovengang hingen de familieportretten van de Rodaens. Donkere ridders waren het met felle ogen. Ik denk dat ze Spaans of Moors bloed in hun aderen hebben. Het gaf de mannen iets romantisch, iets van den kaperkapitein of roverhoofdman. De vrouwen maakte het manachtig, lelijk en dor.

Een onrustig geslacht, deze Rodaens, vol tegenstrijdigheden. Van oudsher werd in de streek gezegd, vertelde Christiaan: 'Een Rodaen is tot alles in staat, goed zowel als kwaad, alleen nooit of te nimmer tot bestendigheid.

Er moest een Rodaen geweest zijn, die een stuk rose marmer met veel moeite en onkosten uit Italië liet komen. Hij wou er een beeld van maken, een vrouw of een paard... daarover waren de verhalen het niet eens. Dag en nacht werkte hij eraan. De boeren moesten hem met lantaarns bijlichten. Maar toen het niet lukte, sloeg hij alles aan stukken en, zei Christiaan, drie van die stukken rose marmer kon je nog terugvinden in de beek, waar ze een overstap vormden.

En dan was er het verhaal van Hadwiga, die duiveltjes borduurde in de gobelins - zo tussen de romantische motieven door - een duiveltje aan de staart van Diana's paard en een grijnzende kobold in het hart van een rode roos. Precies zoals wij als kinderen in onze schoolschriften poppetjes krabbelden. Je wist dat je strafwerk zou krijgen, als het ontdekt werd, maar je kon toch de lust niet weerstaan, al verschool je de poppetjes dan ook in de krullen van een hoofdletter. Hadwiga ontging haar straf ook niet. Men stopte haar gemakshalve in een klooster, waar ze zeker, tussen de gebeden door, gevloekt zal hebben.

En die eerste Dirk Aduard Rodaen, die in 1427 het kasteel gebouwd had. Een roofridderburcht maakte hij ervan met meters-

dikke muren en vensters als schietgaten en gaf toen zijn slot de lieflijke naam Meienrhijn. Was hij verliefd, toen hij het kasteel bouwde? Christiaan wist het niet. Hij moest vier en zestig jaar oud geweest zijn. Zoveel te meer reden om verliefd te zijn, dacht ik. Zeker voerde hij een jonge en schone vrouw mee naar zijn onneembare burcht aan de Rijn en liet hij voor haar de vele meidoorns planten, rode en witte, opdat ze vroeg in de zomer bloeien zouden. Nog bloeien de meidoorns op Meienrhijn - ik heb ze gezien, Serge - als grote, wat boerse bruidsbouquetten staan ze over het landgoed verspreid en ze vormen hoge heggen, die de weilanden uit de ruimte nemen en omtoveren tot een intiem paradijs. Natuurlijk, het zijn niet dezelfde meidoorns van dien ouden Dirk Aduard, maar toch zeker hun nageslacht. En bloeiender dan het zijne.

Terwijl we zo door het huis gingen - de bibliotheek, met veel en veel gelezen boeken, de tuinkamer met uitzicht op een verwaarloosde Oud-Hollandse tuin, waar de gesnoeide dieren tot vreemde, logge monsters waren uitgegroeid, de slaapkamers met hun oude, brede bedden en balken zolderingen - begon, gelokt door Christiaans woorden, iets van het onzichtbaar weefsel van het voorbije leven zich af te tekenen. Hoe rustig, dacht ik, moest het zijn, te luisteren naar een verhaal in de verleden tijd, al was het nog zo bewogen.

We klommen langs een stenen wenteltrap omhoog in de toren.

- En dit, zei Christiaan met die eigenaardig vlakke stem, die veel meer dan bewogenheid de grote ontroeringen kenmerkt, dit is de kamer van freule Cecile.

- Is ze ook gestorven? vroeg ik.

- Nee, zei hij, gestorven is ze niet. Maar ze is al in dertig jaren niet meer thuis geweest en ze zal wel nooit meer thuis komen, denk ik.

Dertig jaren had hij dus gewacht, deze trouwe knecht, en ze was niet gekomen.

Het was een vreemde kamer voor een meisje. Aan de muren hingen foto's van paarden en honden. Op de tafel lagen een paar rijhandschoenen en een karwats, alsof ze daar kort geleden achteloos waren neergegoot. In een van de diepe vensterbanken slingerde wat rommel - haakjes en schroefjes en busjes en een constructie, die op het eerste gezicht aan de staart van een vlieger deed denken. In ieder geval waren het jongensdingen. Op een plank stonden wat boeken, meest stukgelezen Indianenboeken en enkele reisbeschrijvingen. Aan de balken van het niet hoge vertrek hingen meerdere snoeren uitgeblazen vogeleitjes, fragiel van kleur en substantie. Verder geen enkel meisjesachtig snuisterijtje, geen cretonne gordijnen, geen bestrikte speldenkussens of sierlijk toiletgerei. En toen Christiaan een kast opende, waaruit een sterke kamferlucht me tegemoet kwam, zag ik tweedrokken, sportblouses, een rijcostuum, een stuk of wat oude rijbroeken, een leren jas, een cape met capuchon en één rose baljapon.

Op een morgen, vertelde Christiaan me, was freule Cecile naar de moestuin gegaan om bessen te plukken. Het mandje was later half vol teruggevonden, maar freule Cecile was verdwenen. Niemand had haar zien weggaan. Niemand wist, waaróm ze zo overhaast was weggegaan, alsof ze ergens voor vluchtte. Haar schort had ze op de hallbank neergegoot en een kort, blauw manteltje, dat toevallig aan de kapstok hing, had ze meegenomen. En dan haar matelot... die had ze opgezet en zo was ze verdwenen. Den volgenden dag kregen ze op Meienrhijn bericht van notaris Reuvenaar, dat de freule naar het buitenland vertrokken was.

- En heeft ze nooit meer iets van zich laten horen? vroeg ik.

- Zo nu en dan heeft ze een kaart gestuurd uit allerlei vreemde landen. En met Nieuwjaar en met haar verjaardag schreef ik haar een ansicht terug. Ik vroeg het adres dan aan Notaris Reuvenaar. Eerst schreef ik nog wel, dat we verlangden de freule spoedig weer thuis te zien. Maar daar ging ze nooit op in. Ze schreef alleen 'Bedankt voor je mooie kaart' en 'Ik hoop dat het jullie goed

gaat' en 'Hoe maken de kinderen het?' Dat schreef ze ook nog, toen de kinderen al lang groot waren. En dat was alles. Ik heb nu geen hoop meer dat ze nog ooit terug zal komen.

- Hoe oud was ze, toen ze wegging? vroeg ik.

- Vier en twintig. Ze moet nu een heel eind in de vijftig zijn. En toch kan ik het me niet voorstellen. Ik zie haar in gedachten nog altijd zoals ze toen was... onze kleine freule Peter...

- Werd ze zo genoemd... freule Peter?

- Zo noemde de baron haar, toen ze als een peuter van een paar turven hoog op Meienrhijn kwam. En zo is het altijd gebleven. Ze was net een jongen... rijden en rossen... ze zag geen gevaar... en toch had ze het hart van een vrouw.

Door de zes smalle ramen in de ronde voormuur van de torenkamer zag je de wereld heel wijd. En ergens op die wijde wereld zwierf ze rond... freule Peter... van wie Christiaan me met zijn effen stem dit pathetisch verhaal vertelde. Wat was het geheim? Ik probeerde tevergeefs uit de slecht bij elkaar passende componenten... de Indianenboeken, de uitgeblazen vogeleitjes, die me evenals opgeprikte vlinders altijd doen huiveren, die hele kamer - jongensachtig, sportief, onpersoonlijk, bijna infantiel voor een meisje van vier en twintig jaar én de duidelijke adoratie van Christiaan - een beeld te vormen van deze Cecile Rodaen. Cecile Rodaen... het was me of ik die naam ergens had gehoord of gelezen, maar ik kon niet bedenken in wat voor verband.

Beneden in de hall wachtten ons de honden, de ogen hunkerend op de trap gericht. Diaan... Nora... Peter. Een was er Peter genoemd naar de meesteres, die dertig jaren niet was teruggekeerd.

Of ik zin had een kopje thee te drinken bij zijn vrouw, vroeg Christiaan. O nee, het was in het geheel geen moeite. Roos vond het heerlijk bezoek te krijgen.

Dus zei ik 'Heel graag', maar ik vroeg of ik eerst nog even rond mocht lopen door het park.

De zon stond nu lager en de klimopbladen glansden als donker me-

taal. Dé eekhoorn... er zijn er natuurlijk meer dan een in het park, maar als ik er een zag, was het altijd, of dat dé eekhoorn van Meienrhijn was... stak zijn kopje uit een klimopjas en keek op me neer en zal gedacht hebben: Weer dat vreemde schepsel, dat hier niet thuis hoort! Ik vond de drie blokken rose marmer in de beek en stapte er overheen. 'Sur trois marches de marbre rose' dacht ik en ik wist, dat dat een regel was uit een vers, dat ook iets te maken had met een kasteel en met een herinnering. 'Mais vous souvient-il, mon ami, De ces marches de marbre rose?'

En toen stond ik plotseling bij de kleine rivier, die Rijn heette en die hier een diepe bocht maakte. En aan de oever was een ronde, witte koepel gebouwd, twee verdiepingen hoog, in de trant van de koepels, die men in de achttiende eeuw bouwde langs de Vecht. Hier waren geen blinden voor de vensters en ik keek naar binnen. Ik zag een ronde kamer, meubels van mahoniehout met matgroene, dofglanzende stof overtrokken. Misschien was het moiré... tenminste ik heb me moiré altijd zo voorgesteld. Op een laag kastje stond een petroleumlamp met een matglazen kap en er hingen gebloemde gordijnen... groen met een motief van grote, rose rozen. Alles was een beetje verschoten en dat gaf juist aan het geheel iets intiems en ver trouwelijks en niet het afwijzende van een verlaten huis. Alsof het nooit werkelijk leeg had gestaan. Iedere dag, dat de zon op aarde kwam, was ze hier immers te gast geweest? Ook nu scheen ze naar binnen... een brede, gouden streep zonlicht, waarin stofjes dansten.

Waarom zou ik eigenlijk hier niet kunnen wonen? dacht ik. Met het bos in de rug en het uitzicht op de rivier en de weilanden? Over de bergen... bij de zeven dwergen...

Roos wachtte me achter haar theeblad. Haar wangen bloosden en in haar oren glansden de lange, gouden bellen, die haar iets frivools gaven. Een vrouw uit een zuidelijk land leek ze ermee of misschien een vrouw van de kermis. Over de tafel heen schoof ze me mijn

theekopje toe en de schalen met lekkers, krakelingen en krentebrood en eigegebakken koek. Later ontdekte ik, dat ze zelden uit haar leunstoel kwam in tegenwoordigheid van vreemden. Ze liep niet gemakkelijk meer, haar lichaam was zwaar en plomp geworden. Als ze zich bewegen ging, leek ze plotseling een oude vrouw. Daarom troonde ze liever in haar stoel met haar nog zo jong, blozend gezicht, omlijst door de even grijzende haren. Ze babbelde honderd uit en had honderden dingen te vragen over de mensen... de mensen... Voor haar was het leven de som van alle menselijke bedrijvigheden. Van een hoed kopen en aardappels schillen - Roos zei soms nog 'patatten'... haar moeder was een Vlaamse geweest en Christiaan had haar leren kennen als dochter van een Rotterdams caféhouder... en de liefde bedrijven, waar ze zelf nu te oud voor was, maar ze had een kleindochter Annetje, die verliefd was op een student, en boodschappen doen in de stad en een potje bier drinken op een caféterras en kibbelen met Christiaan en de kuikens voeren. Het was alles even belangrijk en hoe meer kleine bedrijvigheden ze in haar leven persen kon, hoe liever het haar was. Ach, als het leven eens alle dagen kermis had kunnen zijn! Inplaats daarvan had ze in het boswachtershuis van Meierhijn gewoond met haar droefgeestigen Adam. Was het waar, dat de rokken weer korter en de haren weer langer werden gedragen? Misschien kwam Annetje binnenkort een poos logeren om haar in het huishouden te helpen. Tegenwoordig hadden de jongemeisjes het beter dan vroeger. Werken was al wat de klok sloeg, toen zij jong was en als je een strikje op je jurk had of een krulletje in je haar, dan heette je al niet netjes. Niet dat zij, Roos, zich ooit veel aan dat gezemel gestoord had! Als Christiaan maar niet zo gek was geweest op die freule Peter! Een mens kon er met zijn verstand niet bij. Een lelijke hark van een meid was het geweest met een kromme neus en een paar ogen als gloeiende kolen. Daarom bleef hij dertig jaar hier op Meierhijn zitten kniezen. En ik wou dus deze zomer in de koepel gaan wonen? Zeg maar tegen notaris Reuvenaar,

dat hij het met Roos aan de stok krijgt, als hij het niet goed vindt. Niet vergeten, hoor! Dan waagt hij het niet neen te zeggen. Ze zou alles netjes schoon laten maken door Anna van boer Herkelijns en groenten kon ik uit hun moestuin krijgen. Toe, nog één krakeling! Ik had nog ruim de tijd voor de bus van vijf uur.

En toen liep ik terug door het populierenlaantje. En het was me of de spelers aan het begin, inplaats van aan het eind van het stuk hun buiging waren komen maken. Daar hadden ze gestaan. Christiaan en Roos en de eekhoorn uit het park Meienrhijn en freule Peter en de oude baron. Er kwamen in het stuk ook ‘trois marches de marbre rose’ voor en een laantje van populieren en een kleine rivier, die de naam Rijn droeg. En ik wist niet eens of ik zelf publiek of medespeler zou zijn en misschien was het stuk niet een stuk, maar de werkelijkheid, die men ‘Leven’ noemt en het kon ook best zijn, dat de hoofdpersoon nog moest komen.

Dear Serge, er zijn tijden, dat ik je gezicht niet meer zie achter de potloodlettertjes. Het zijn nu al bijna vier schriften vol en ieder vrij ogenblik ren ik naar mijn zolderkamer om verder te schrijven. Soms is het, of ik het verhaal vertellen moet óm het verhaal, aan niemand in het bijzonder. Maar je keert toch altijd terug. Nu ben je er weer. Hoe houd ik van het leven, Serge, ondanks alles. Ondanks al mijn klachten, ondanks het feit, dat ik er voor mezelf geen plaats in kan vinden. Ik houd ervan, omdat het zo'n prachtig schouwspel is. Neem nu bij voorbeeld notaris Reuvenaar. Als iemand een toneelstuk geschreven had met een figuur als notaris Reuvenaar, zou iedereen het een prachtige vondst vinden. Ik zou het heerlijk vinden, als ik toneelspeler was, om notaris Reuvenaar te mogen spelen. Zo zie ik het leven... een stuk, waarvan ik de betekenis niet begrijp... dat misschien slot noch zin heeft... maar vol van de verbluffendste, de kostelijkste vondsten, die je telkens weer zo pakken, dat je vergeet over de uiteindelijke onbegrijpelijkheid van het stuk te tobben.

De dag, nadat ik Meienrhijn ontdekt had, ben ik naar notaris Reuvenaar gegaan. Een kleine, gezette man was hij met een gezicht, dat als een rose suikeren bakwerk ruste in de zilverig witte watten van zijn haar en korte, vierkant geknipte baard. Maar in dit wonderlijk gaaf gebleven, keurige oude-herengezicht stonden de ogen donker en vermoeid en wetend... zó wetend dat het bijna cynisch leek. Alsof alleen deze ogen onbeschut, niet in zilverige watten verpakt, gelééfd hadden. Notaris Reuvenaar deed me denken aan een gedesillusionneerden kerstman. Ik zat tegenover hem in het grote, wat schemerige vertrek van het oude grachtenhuis en ik hoefde niet te dreigen met de ongenade van Roos. Notaris Reuvenaar maakte geen bezwaar de koepel te verhuren. Hij noemde een belachelijk lage prijs. Ik had hem verteld van het stukje blauwe vrijheid, dat ik zo onverwacht gekregen had en dat ik nu zocht naar een betoverd bos.

- Vroeger ging ik over een bruggetje met één leuning de betoverde bossen binnen, maar ik geloof, dat ik ze nu bereiken moet over trois marches de marbre rose.

Hij kende zelfs het vers en zei, dat het van De Musset was, wat ik niet meer wist.

Mais vous souvient-il mon ami
De ces marches de marbre rose?

De stem van notaris Reuvenaar hoort bij het onberoerde, rose gezicht. Ze is vlak en keurig en met een lichte affectatie als met rose suiker geglazuurd. Met deze lichtelijk geaffecteerde stem zegt hij de intiemste dingen zo vlak en vormelijk, dat men er nooit zeker van is, of hij wel helemaal begrepen heeft... en zich later nooit verlegen of beschaamd hoeft te voelen.

- Christiaan heeft me verteld van dat vreemde verdwijnen van freule Cecile dertig jaar geleden, zei ik.

- Zo, zo, heeft Christiaan u dat verteld, herhaalde hij peinzend en toen gaf hij me zijn deel van het verhaal.

- Ja, ze kwam die dag bij me binnenvallen, haar matelot scheef

op haar kort geknipte haren - toen waren kort geknipte haren voor een vrouw nog een rariteit - en verlangde, dat ik Meienrhijn verkopen zou. Ze had geld nodig, of eigenlijk zei ze 'contanten'. Want ze wou op reis gaan. Niet een plezierreisje naar het Schwarzwald of naar de Harz, zei ze agressief, ze wou naar verre en vreemde landen, waar geen mensen woonden... tenminste geen blanke mensen.

- Wat komt het er ook op aan, zei ze. Ik ben toch de laatste Rodaen. Trouwen doe ik immers nooit.

- Maar u moet toch een tehuis hebben om terug te kunnen keren, zei ik.

- Ik keer nooit terug, hield ze vol.

- Wie kan dat ooit zeggen? een mens is veranderlijk of liever... een mens kent zichzelf meestal slecht.

Ze beende aldoor de kamer op en neer, deze kamer. Een vreemde verschijning, vooral voor die tijd, met haar kort, sluk haar en de Rodaenneus en die bruske, onhandige bewegingen als van een opgeschoten jongen. Ze leek wel wat op een rare steltvogel met een kromme neus inplaats van een rechte snavel. Maar nooit heb ik weer een vrouw ontmoet met zulke mooie ogen. Gouden ogen waren het!

De tweede man, dacht ik, die haar niet heeft kunnen vergeten.

- Tenslotte kwamen we overeen, vervolgde de correcte stem, dat ik proberen zou een koper te vinden voor de omliggende gronden, maar dat ik het huis en het park voor haar behouden zou. Zo is het ook gebeurd. We hebben nog geprobeerd het kasteel te verhuren, maar dat is nooit gelukt. Die zelfde avond vertrok freule Cecile met de nachttrein naar het zuiden. Een paar dagen later zat ze in Afrika. En het schijnt, dat ze zichzelf beter gekend heeft dan ik toen vermoedde. Ze is nooit teruggekeerd.

- Waarom? vroeg ik.

Maar als hij het al geweten of vermoed heeft, nam hij me niet verder in vertrouwen.

- Wie zal het zeggen? Iemand moet haar in het hart verwond hebben.

- Weet u waar ze nu is?

- Het laatste bericht, dat ik gekregen heb was uit Sjanghai. Ze heeft de eenzaamheid gezocht en het gevaar... woestijnen, bergtoppen, oorlogen.

En nu opeens wist ik in welk verband ik de naam Cecile Rodaen gelezen had. Het was het woord 'oorlogen', waardoor het me te binnen schoot. Kort na de Italiaans-Abessynische oorlog had ik een krantenbericht gelezen, waarin de vrees werd uitgesproken, dat deze dappere Hollandse vrouw tijdens de troebelen de dood had gevonden. Er werd een kort overzicht gegeven van haar leven. Een van die levens, die als een dunne, grillige lijn lopen door wat men dan noemt 'de samenleving'. Er is niemand, die deze lijn accentueert door hem na te treden. Hij is de weg van één enkel, eenzaam menselijk wezen. Soms is er even een schittering van moed, van doodsverachting, die ze zelf waarschijnlijk als bravoure gevoeld heeft. Dan is de weg weer langen tijd in duisternis gehuld. Zulke eenzamen worden geen nationale helden. Ze zijn daarvoor te grillig en te mensenschuw. Daarvoor is hun heldhaftigheid ook te doelloos. Ze willen eigenlijk niets bereiken. Ze zijn heldhaftig, omdat het normale leven hun het verstikkend gevoel geeft, dat de asthmalijder kwelt. Ze proberen zich lucht te verschaffen door een daad, die er bovenuit reikt.

- Maar ik heb een overlijdensbericht van haar gelezen, zei ik.

- Ja, ja, dat was een vergissing. Later is ze springlevend weer opgedoken. Ik weet ook niet, of het waar is, dat ze als man verkleed aan de zijde van de Abessyniërs gevochten heeft. Zelf heeft ze het nooit bevestigd. Maar een legende kan, wat de feiten betreft, gelogen zijn en toch zeer waar.

En toen vroeg hij me, of Christiaan me ook het verhaal verteld had, dat bij de koepel hoorde. Niet? Dan was hij zeker bang geweest, dat het me schrik zou aanjagen. O neen, een spookgeschiedenis was

het niet. Voor zover hij wist, bezat Meienrhijn geen spook. Griezellig was dit verhaal ook helemaal niet. Eerder had het iets... dichterlijks. Een der heren van Rodaen liet de koepel bouwen voor zijn waanzinnig dochtertje. Freule Elisabeth heette ze en in tegenstelling met de meeste vrouwen uit het geslacht Rodaen was ze blond en lieflijk om aan te zien. 'Schoon als een engel' heette het in de oude familiechronieken. Freule Elisabeth bracht hele dagen door in de koepel. Ze vouwde scheepjes van gekleurd papier en liet die dan drijven op de rivier. Ze stond op de oever, als ze wegvoeren en wuifde ze na. Ze was altijd zacht en vriendelijk en voorzover men na kon gaan, was ze gelukkig in haar waan. Ze stierf jong, nauwelijks twintig jaar oud.

Ik zei, dat ik zeker niet bang zou zijn voor de geest van freule Elisabeth en toen wenste notaris Reuvenaar me 'veel geluk', zoals ook jij gedaan hebt, Serge.

De volgende dag bracht Raoul me met zijn autotje naar het landgoed Meienrhijn. De weinige bezittingen, die ik mee wou nemen naar het land over de trois marches de marbre rose waren achterin gepakt. Groot en massief zat Raoul naast me en reed met die absolute perfectie, waarmee hij ieder handenwerk verricht.

- Dus nu ga je weg, zei hij een beetje treurig.

- Niet voor lang, Raoul en niet werkelijk weg.

Raoul is zo'n oud vriend, even oud als ik zelf is deze vriendschap. Eddy bracht hem indertijd mee naar huis. We woonden toen nog niet op 'Unter den Linden'. Ze hadden les van denzelfden muzikleraar. Eddy was toen een kleine jongen en Raoul een opgeschoten knaap. Raouls vader wilde hem tot musicus laten opleiden. Die gekke vingers van Raoul manoeuvreerden even handig op de toetsen van een piano als met de spoeltjes en draadjes van een radiotoestel of met het mechanisme van een auto. Ik kan me dat niet meer herinneren en heb er trouwens geen verstand van, maar Eddy zegt, dat Raouls techniek bijna feilloos was. Toch, toen

zijn vader stierf, gaf hij de muziekstudie eraan. - Ik kan evengoed goochelaar worden met die vingers van mij, zei hij. De muziek, die ik maak, is ook maar een handigheidje.

En zoals zijn vader en zijn grootvader gedaan hadden, beheerde hij het café Flora en bouwde bovendien die wonderlijk perfecte radio en nam een kellner als Paul in dienst en huisvestte Eddy. Weet je hoe dat zo gekomen is? Raoul heeft Eddy op een keer gevonden, toen hij op een pleintje in de binnenstad stond te spelen. Het was zo'n stil pleintje met allemaal oude, in zichzelf gekeerde huizen eromheen. Het leek wel, of de tijd een omweg om dat pleintje had gemaakt. De duiven tripten er rond, alsof het van hen hoorde en een oude toren waakte erover. Ik weet dat allemaal heel goed, want later ben ik bijna dagelijks over dat pleintje gegaan. En op die dag, dat Raoul Eddy vond, bloeiden er de linden. Er stond een wonderlijk allegaartje van mensen om hem heen, vrouwen en kinderen uit de omliggende straatjes, maar ook mensen, die gewoonlijk niet bij een straatmuzikant blijven staan... een handelsreiziger, die zijn koffers naast zich had neergezet, een heel keurige oude dame, een controleur van het gemeentelijk gasbedrijf. En als een stuk uit was, applaudisseerden deze mensen eendrachtelijk. Geld ophalen deed Eddy niet. Misschien vergat hij het, misschien was hij het nooit van plan geweest. Hij voelde zich als straatmuzikant niet een verworpene. Het was zijn manier om de levende muziek terug te vinden... zo maar te spelen, wanneer het verlangen hem daartoe dreef voor het publiek, dat toevallig aanwezig was. Hij speelde, omdat de linden bloeiden of omdat een meisje zulke mooie ogen had of omdat de wind in de boomkruinen ruiste. Zo bang was hij geworden voor de jacht naar roem... voor het snobisme van de concertzalen, dat de levende muziek verstarren doet, dat hij nooit meer iets anders heeft willen zijn dan een simpel muzikant. - Eddy... kéreltje! zei Raoul die morgen en legde zwaar zijn hand op Eddy's schouder. En toen nam hij hem mee naar het café Flora en liet hem de balkonkamer zien en Eddy constateerde, dat hij met

zijn hand de bloeiende linden kon aanraken en vond het wel goed daar te wonen. Het bezwaart Eddy nooit verplichtingen aan iemand te hebben. Instinctief beschouwt hij het als zijn goed recht, dat zijn medemensen materieel voor hem zorgen. En is het dat ook niet? Het is al het minste wat wij, anderen, kunnen doen voor hen, die de last van het genie moeten dragen.

Het wagentje van Raoul schoot snel over de brede asphaltweg en draaide toen het populierenlaantje in. Misschien was het wel de eerste auto, die door dit laantje reed.

- Ik ben bang voor de mensen geworden, Raoul, zei ik. Neen, niet voor ieder mens afzonderlijk, maar voor hun samenspel Die onwezenlijke dans om het dagelijks brood. Ik heb gedacht, dat ik er telkens even aan mee kon doen, tot ik mijn dagelijks brood verdiend had en dan mijn eigen leven verder leven. Maar er blijft een duizeligheid van over, alsof je in de draaimolen hebt gezeten. Die duizeligheid duurt voort, als je al lang weer op de grond staat en je kunt, wat vroeger je leven was, niet terugvinden of niet vasthouden. Alles draait en wankelt.

- Ja, ja, zei Raoul en ik wist wel, dat hij daarmee bedoelde: Dus nog altijd niet.

Raoul heeft me eenmaal ten huwelijk gevraagd. Of eigenlijk heeft hij gezegd: - Vergeet niet, dat je altijd met mij kunt trouwen, als je niets beters te doen weet, Vera.

Maar ik kan dat niet doen. Ik kan zelfs niet zonder trouwen met Raoul leven, wat ik met verscheiden andere mannen tamelijk lichtvaardig gedaan heb. Maar dan was er altijd een soort van evenwicht tussen wat ik gaf en wat ik nam. De liefde van die mannen en de mijne was om zo te zeggen van eenzelfde soortelijk gewicht. Terwijl de liefde van Raoul voor mij veel zwaarder is. Dat is een liefde van 'getrouw tot in den dood'. En ik houd van Raoul, misschien meer dan van al die mannen, waarmee ik een episode beleefde, maar vriendschap is geen liefde en ik durfde niet lichtvaardig zijn, waar de inzet van zijn kant zo groot was. Ik geloof ook

niet, dat het Raoul heel veel verdriet doet, dat ik niet zijn vrouw kan zijn. Het klinkt wat vreemd, maar ik geloof toch, dat naarmate een liefde groter is, het haar lichter valt afstand te doen van de vervulling.

We moesten een omweg maken door het bos, omdat zelfs Raoul een auto niet over trois marches de marbre rose kan rijden. Maar verderop was een brug. Het bos zal wel heel ontdaan geweest zijn over de invasie van dat grijze sportwagentje. De eekhoorn hield zich schuil. De bomen trokken hun jassen om zich heen. De specht lachte uitdagend en het motregende heel fijntjes.

Raoul zag er in mijn koepel uit als de reus in het dwergenhuisje. De mahoniehouten stoeltjes met de dunne poten leken oneindig fragiel. Maar de reus ging door het dwergenhuis met lichte, bekwame handen, vulde de petroleumlampen, maakte een grendel voor de deur, zette thee. De kachel brandde, zoals ik met Christiaan had afgesproken en Roos had woord gehouden en alles heel schoon laten maken. Het rook naar zeepsop en boenwas en de vensterruiten blonken als spiegels.

- Zou je geen radio willen hebben? vroeg Raoul bezorgd en een beetje verlangend.

- Misschien later, Raoul. Wees niet bang, dat ik me eenzaam zal voelen. Ik hóef hier immers niet te blijven.

- Je kunt altijd met de bus naar de stad gaan. Ik breng je dan met het wagentje terug, zo laat als je wilt.

- Misschien doe ik dat ook wel eens, Raoul, als het veel dagen achter elkaar regent en de wereld er grauw uitziet. En je kunt me immers komen opzoeken. Jij en Paul en Eddy, als hij wil.

- Ja, dat is zo. Hij kon er niet goed toe komen weg te gaan.

- Eigenlijk zou je hier een hond moeten hebben, Vera.

- Om op me te passen? Christiaan heeft drie grote honden vlak bij. Dan heb ik nog liever een poes.

- Ja, dan ga ik nu maar, zei hij droefgeestig. Later hoorde ik, dat hij bij Christiaan was aan geweest en dien op het hart had gedrukt vooral goed voor me te zorgen.

Het wás die eerste avond een beetje eenzaam. Ik voelde het grote duister als een vreemd element om me heen en telkens deed een of ander klein geluid, dat ik niet altijd thuis kon brengen, me opschrikken. Was dat het ruisen van de wind door de bomen? En kon het zijn dat ik het water tegen de oever hoorde klotsen? Of waren het sluipende voetstappen? Had daar een vogel gepiept? En dat... ja, dat was in ieder geval het blaffen van Christiaans honden. In die vreemde, duistere wereld zat ik met geen ander licht dan het zachte schijnsel van een petroleumlamp. Hoe stil was deze kamer! Ja, ik had de deur gegrendeld en de luiken van binnen gesloten. Ik dacht, hoe ik ook als kind in donker wel bang was geweest en gedroomd had van rovers en moordenaars. Maar later was dat overgegaan. Toen was die wonderlijke vertrouwelijkheid gekomen tussen mij en de groene aarde. Ook de angst, die ik nu voelde, zou overgaan. Het was niet anders dan een geestelijke spierpijn, waar ik doorheen moest om de oude vertrouwelijkheid terug te winnen.

In hoeveel jaren, dacht ik, was ik niet alleen geweest? Natuurlijk, ik was wel zo nu en dan alleen in een kamer, zelfs wel alleen in een huis geweest. Maar altijd rukten en trokken ze aan je, duwden en drongen ze je... de levens van de mensen om je heen. Op mijn flat werd ik 's morgens wakker door het gillen van de fluitketels van mijn burens. Ik hoorde de muziek van hun radio's. Soms was het zo erg geweest, dat ik 's avonds de straat op moest gaan om de bulletins te lezen, die bij het bureau van de krant werden aangeplakt. Dat was, toen men zei, dat er oorlog zou komen. Ik had politiek altijd beschouwd als een onbegrijpelijk spel, dat ergens ver weg aan groene tafels door correcte heren gespeeld werd. Ik had er geen belangstelling voor, zoals ik ook geen belangstelling heb voor kaartspelen. De kaarten zelf vind ik wel aardig, de kleuren, de figuren. Als ik ze zie, denk ik aan sprookjes en toverkunst... the queen of hearts, she made some tarts... en Adjen Dodderken bouwde zich altijd huisjes van kaarten... Maar het

spel, dat de mensen met kaarten spelen, verveelt me en precies op dezelfde manier verveelde me de politiek. Maar als iemand bij het kaartspel zijn geld, zijn goed, zijn vrijheid, zijn leven gaat inzetten, dan wordt het belangrijk om de ontstellende gevolgen, die het kan hebben. En zo is het ook met de politiek gegaan. De inzetten werden steeds hoger en nu ging het om geld en goed, om vrijheid en leven van miljoenen mensen... van ons allemaal.

Er was ditmaal geen oorlog uitgebroken, maar de dreiging hing nog steeds over de wereld. Iedereen sprak erover. Iedereen kwam met voorspellingen, wanneer de hel los zou breken. En je zoog de onrust, de beklemming in met iedere ademtocht. Er was geen ontkomen aan. Je leven zat vast aan de levens van al deze mensen. En in die heksenketel dan ook nog je dagelijks brood te moeten verdienen!

Aan dit alles moest ik denken die eerste avond. Voor ik slapen ging, opende ik de deur. Mijn angst was verdwenen. Een kleine maansikkel... de p. van premier... wassende maan... stond aan de hemel en een zwakke lichtglans viel op het water van de rivier. Hier was 'leven' niet de som der bedrijvigheden van vele kleine mensjes, maar iets eeuwigs, waar de mens geen macht over had. De rivier stroomde, zon, maan en sterren beschreven hun baan, de bomen groeiden en bloeiden en wierpen hun zaden af en nieuwe bomen groeiden daaruit op en als er in het park van Meienrhijn al van mensen gesproken werd, dan was het een verhaal in de verleden tijd. Met een vredig gevoel ging ik slapen.

V

Ik herinner me het wakker worden die eerste morgen. Hoe verrukkelijk! In een stille, even nevelige, even zilverige wereld stroomde een kleine rivier zonder haast, met vele bochten, de horizon tegemoet. De rivier uit Eddy's muziek aan wier oevers engelen speelden? Het moest even gevoren hebben in de nacht. Daardoor was de wereld buiten als met zilverpoeder bestoven, heel luchtig, heel fijntjes, een bijna doorzichtig waas van zilver. Christiaan zou weer denken wat een aardig werkje Onze Lieve Heer dat gevonden moest hebben. Of hadden de engelen het gedaan?

Ik stond niet eens vroeg op, zoals iemand, die de eenzaamheid en het buiten wonen gezocht heeft, eigenlijk behoort te doen. Maar ik vond het juist heerlijk van mijn bed uit naar de zilveren wereld te kijken. Even spelend als die kleine rivier zou ik over de aarde willen ronddolen. Geen dorre plicht, die me dwong haastig voort te rennen door rechte, nauwe straten, geen eindeloze dans om het dagelijks brood, waaraan ik mijns ondanks moest deelnemen. Nooit had ik gedacht, dat het zo moeilijk zou zijn, toen ik wegging van Erik. Als kind had ik niet geweten, wat geldzorgen waren. Eddy verdiende toen geld als water. Toen, in die eerste tijd met Erik, waren we toch arm genoeg geweest. Maar hoe licht leken de zorgen toen... alsof we maar armoedje speelden. Omdat we zo jong waren? Omdat we verliefd waren? Omdat Erik instinctief voelde, dat de armoe voor hem maar iets tijdelijks zou zijn? Later, toen het succes kwam, de goede betrekking, de verzoening met zijn ouders, het comfortabel huis op nette stand, de opname in de kring

van maatschappelijk onberispelijke, succesvolle lieden, had ik het gevoel, dat dit voor Erik de realiteit was... het andere, het armedichterschap slechts een travestie. Terwijl voor mij de onmaatschappelijkheid reëel was en het nette-mevrouw-schap een rol uit een onzinnig kluchtspel, dat ik in geen geval kon blijven spelen. Erik was tenslotte de regentenzoon, ik Joosjes dochter, een kind, dat door betoverde bossen had gedwaald. Ik weet nog heel goed, hoe ik dacht, toen we echt, voor de wet zouden gaan trouwen, omdat dat moest vanwege Eriks nieuwe baan: Is het nog wel de moeite waard? Maar ik zei dat toen niet.

- Je zou je succes wat minder au serieux kunnen nemen, heb ik later eens kattig wel tegen hem gezegd. We kibbelden toen voortdurend. Nu begrijp ik, dat het even dwaas van mij was hem zijn waarden te willen ontnemen, als het van hem was het mij de mijne te willen doen.

Toen ben ik dan weggegaan. Ik herinner me die morgen nog zo duidelijk. Het was, of ik na maanden en maanden die zotte rol gespeeld te hebben, ineens weer was overgestapt in de werkelijkheid. Ik leefde weer. Vaak denk ik, dat we maar zo nu en dan, even, de moeilijke kunst van leven verstaan, zoals een dichter maar zo nu en dan dichter is. En als ik ben uitgegaan om de betoverde bossen te zoeken, dan zocht ik misschien alleen in die zin het leven. Die morgen, dat ik wegging was Erik naar een Paascongres. We hadden even gelachen. Ik had gezegd: Ik kan me een congres niet anders meer dan dansend voorstellen. Onderwijl wist ik, dat ik weg zou gaan en vond het gemeen van mezelf, dat ik het zo achterbaks deed.

De voordeur viel met een klap achter me dicht. Ik hoor die klap soms nog. In de voortuintjes was het turfmolm nog niet weggehaald van de bloemperken. De spitse punten van de bloembollen staken erdoorheen. Ik dacht, hoe die tuintjes er uitzagen als opgemaakte poppenbedden. In de erkers bloeiden primula's en cyclamen en boven stonden de balkondeuren open en ik hoorde het

zoemen van stofzuigers. En dat alles was zo reëel, zo pijnlijk reëel. Later liep ik toen door het park. Het rook er verrukkelijk fris naar smeltende sneeuw. En toen ging ik door de stad aan de zonzant van de straten, steeds met in me die blijdschap en die pijn om mijn terugkeer tot het leven. Ik ging ook ergens een kop koffie drinken. En toen huurde ik de kamer in het pension van mevrouw Louise Vermeer.

En wat doet dan een vrouw als ik, als ze voor zichzelf moet zorgen? Ze heeft niets degelijks geleerd. Ze heeft een vlotte pen. Ze denkt, dat ze daar wel van leven kan.

Ik geloof wel, dat die pen iets minder rommeligs had kunnen voortbrengen, als... het 'als' van allen, die op een of andere manier gefaald hebben, niet waar, Serge? Maar ik ga toch door... als Eddy niet een wonderkind was geweest... als roem of zelfs maar succes me iets begeerlijks had geleden, maar ik had de roem zo onttakeld gezien... als mijn eierzucht mijn luiheid en ja, ook mijn schuwheid had kunnen overwinnen. En misschien ook was ik te zeer aan de aarde gebonden, die zo groen is, Serge en zo mild, om me serieus aan enige kunst te kunnen wijden. Want is alle kunst niet eigenlijk een verkrachting van de zinnen door de geest?

Al de uiterlijke drijfveren, die me hadden kunnen aansporen, ontbraken. En ik heb geen spijt. Want nu ik over het kunstenaarschap wat dieper heb nagedacht, geloof ik toch, dat mijn talent niet goed genoeg geweest zou zijn.

Ik heb de laatste tijd gedacht, Serge, dat de wereld misschien alleen nog min of meer in balans wordt gehouden door het absurde. Ik bedoel dat zo: het feit, dat er mensen bestaan... schrijvers, schilders, componisten, die zich bezighouden met de, van rationalistisch standpunt gezien, zo absurde bezigheid als het zoeken naar een woord, een kleurnuance, een melodie, die volkomen 'goed' zullen zijn... dat er dus mensen bestaan, die zoals de vlinder Vera de verte zoekt, zoeken naar het volmaakte... je zou even goed kunnen zeggen 'die op aarde zoeken naar God'... dat zou de oor-

zaak kunnen zijn, dat de wereld de eeuwen door steeds niet geheel is ondergegaan in grofheid, zelfzucht, duisternis. Dat ze dus steeds niet ‘verloren’ is gegaan. Ik zou me kunnen voorstellen, dat God, de Vader, niet zoals in het bijbelverhaal de wereld wou sparen, zolang er nog één rechtvaardige op aarde leefde - wat is overigens een rechtvaardige? - maar zolang er nog één mens leefde, die volkomen zelfvergeten het volmaakte zocht.

Nu moet je niet denken, dat ik dichters en schilders en musici idealiseer. Daarvoor heb ik ze te zeer van nabij gekend. Ik weet heel goed, dat van de honderd, die zich kunstenaar noemen, misschien maar een het werkelijk is. Raoul kende zichzelf goed genoeg om te zeggen ‘Met die handen van mij kan ik even goed goochelaar worden’. Maar niet alleen de muziek, iedere vorm van kunst heeft zijn goochelaars, die alleen de trucs en handigheidjes van het métier beheersen, zo goed vaak, dat het ‘net echt’ lijkt, maar die geen glimpje in zich hebben van de heilige geest.

En de weinigen, in wie de heilige geest dan wel brandt, zijn nog maar bij momenten ‘verlicht’. Ik kan me voorstellen, dat iemand bij momenten een waarachtig dichter is, maar overigens een klein, zelfzuchtig, ijdel mens. Maar die momenten, Serge, waarop hij uit de cocon van zijn menselijke beperktheid kruipt, die denk ik, dat God op de weegschaal zal leggen aan de kant van het goede en die wegen zwaar.

Eddy is een van de mensen, in wien het licht maar zelden dooft. Maar daardoor is hij maatschappelijk ook volkomen onmogelijk geworden. Hij zoekt niet anders meer dan de openbaring van de verte in een melodie. Hij speelt zo'n melodie de mensen voor en verder wil hij er niets meer mee bereiken. Hij wil haar zelfs niet opschrijven. Maatschappelijk gezien de ten top gedreven absurditeit. De mensen noemen hem dan ook ‘gek’. Maar als ik Eddy schilderen moest, zou ik niet kunnen laten zijn hoofd te omringen door een nimbus, zoals de oude schilders het hun heiligen deden. Ook de liefde kan zo'n vlucht van de vlinder Vera zijn naar de

verte... die onvatbaar blijft. Maar de vlucht op zichzelf is schoon en geeft de sensatie het pure wonder te beleven. Alleen heeft God - het kan ook Satan zijn - van die zonderlinge knopen gelegd, die het absurde en het maatschappelijk wenselijke aan elkaar binden. Zo kan het zijn, dat men, uitgetogen op een hemelse vlucht naar de verte, terecht komt op een troisième of nog lagere etage met vrouw en mettertijd kind. Wat zeer zeker zijn charmes en zelfs vervoeringen kan hebben, maar niet meer ontkomt aan de tentakels van de maatschappij, die het met de jaren steeds vollediger op zal sloppen.

Ook de kloosters moeten in opzet zo'n heilige absurditeit geweest zijn. Het idee om zich terug te trekken uit de wereld, alle aardse vreugden te verzaken en uitsluitend door het gebed de mensheid tot zegen te zijn! Misschien de vermetelste vlucht naar de verte op de meest etherische vleugelen, die de mens ooit ondernomen heeft. Maar als ik kijk naar de gezichten van nonnen en kloosterbroeders, die ik wel eens tegenkom op straat, dan zie ik dat ook hier zij, die alleen de trucs van het métier toepassen... de litanie, het boetekleed, de rozenkrans, het vasten... wel ver in de meerderheid zullen zijn.

Het is heel moeilijk een verklaring te geven voor wat mijn gevoel als juist erkent, namelijk dat het rechtstreeks dokteren aan de zieke wereld minder zwaar weegt op de schaal van het goede dan deze heilige absurditeit. Waarom heb ik dat gevoel? Natuurlijk wordt het uittrappen van andermans vuurtje, om zijn eigen vuurtje te kunnen stoken heel vaak betiteld als 'de wereld verbeteren'. Maar er zijn toch ook wereldverbeteraars, die ontwijfelbaar gedreven worden door rechtvaardigheidsgevoel of medelijden met de lijdende mensheid. Waarom blijf ik dan dat gevoel houden, dat een onsterfelijk gedicht... misschien ook een waarlijk vroom gebed... de mensheid 'redden' kan, terwijl alle goedbedoelde en ongetwijfeld nuttige en wenselijke sociale bedrijvigheden in Goddelijke valuta omgezet niet veel zijn? Niet meer dan pasmunt? Omdat al deze

bedrijvigheden op menselijk niveau blijven? Omdat ze kinderlijk een betere wereld als beloning willen hebben? Is alleen hij goed, die de wereld probeert beter te maken, zonder te geloven dat ze beter kan worden? Wordt dan pas de sociale ijver opgeheven tot het niveau der heilige absurditeit?

Dit is maar zo'n soort filosofie van eigen fabrikaat, Serge. Ze helpt me een beetje om 'the tale of an idiot' niet domweg idioot te vinden. Als het Godslampje van de Rooms en heeft het heilige licht gebrand... de eeuwen door. Het komt er niet in de eerste plaats op aan, of de mensheid dat licht wel ziet. Het zou zelfs wel eens kunnen gaan doven, als men probeerde het té dicht bij de massa te brengen. De kunstenaar kan nooit, als de sociale werker, rechtstreeks in dienst van de mensheid staan. Hij staat in dienst van het leven en dient zo de mensheid indirect.

Maar ik wou je van die eerste dag vertellen, Serge en het is maar goed, dat dit geschrift met al zijn afdwalingen, geen kunstwerk behoeft te zijn.

Er was in de nacht een vertrouwelijkheid gegroeid tussen mij en mijn koepel. De meubels hadden iets vriendschappelijks gekregen, het salamanderkacheltje snorde genoeglijk. Nu zouden de dieren in het bos geïntrigeerd spreken over de rook, die uit mijn schoorsteen opsteeg. Ik vond het prettig langzaam te ontbijten. Alles smaakte zo heerlijk, zo bijzonder, ja ik denk zoals Sneeuw witje het eten gesmaakt moet hebben in het huisje van de dwergen. Tot nu toe had ik huishoudelijk werk altijd gedaan als een vrouw, die er nog een heleboel ander werk bij moet doen. Nu, met die ruimte van tijd voor me, hadden al die kleine bezigheden opeens iets feestelijks gekregen. Het thee zetten, waarbij een geur van vreemde en verre landen je even omving, het fleurig stilleven van de kleine, ronde tafel dicht bij de kachel geschoven met het rood geruite kleedje en boter en kaas en jam en wit en bruin brood. Kun je deze kleine geneugten begrijpen, Serge. Ik vrees haast van niet. Je kunt er geen heel leven uit opbouwen. Dat zou zijn of je je huis meubileerde enkel

met snuisterijtjes. Maar ze kunnen je wel blij maken, als ze je op een dag plotseling toeglanzen, het stof van de gewoonte eraf geveegd.

Tot slot strooide ik kruimels voor de vogels. Of eigenlijk, ik bood ze een compleet diner aan van broodkruimels, kaaskorstjes, een aangestoken appel en een vel van de melk. Ik nam me voor dat menu later nog uit te breiden met tot slingers geregen apenootjes, een cocosnoot en een stuk spekzwaard. De vogels waren helemaal niet schuw in dit bos, waar nooit iemand kwam, die ze opjoeg. Zolang ik niet met zulke vies ruikende lawaaiige nieuwerwetsigheden als een auto kwam, toonden ze niet al te veel wantrouwen. Ik zag die eerste morgen meesjes, lijsters, een roodborstje, een heel deftige woudduif en zeker hebben ze niet kunnen zwijgen over dit onverwacht festijn, want dagelijks kwamen er meer.

En toen ging ik naar buiten. Ik heb altijd zo verlangd naar een huis, waar je enkel je deur hoefde open te doen om naar buiten te stappen. En 's zomers kon je je deur dan open laten staan en het buiten nam bezit van je huis met zijn geuren, zijn geluiden, zijn zonnewarmte, zijn koele schaduw.

Ik liep door het zilverbestoven bos met het gevoel, dat ik uit dromen zo goed ken, alsof ik onverwachts op een feest was beland. Daar stonden de gasten, allen in het wit. Was het een bruiloft, een carnaval of werd er een koning gekroond? Ik moest maar oppassen, dat niemand me zag in mijn donkere, daagse plunje.

Zo kan het in dromen zijn. Nu was het net zo. Ik dwaalde ook maar zo'n beetje verschuchterd tussen de gasten door, zonder te weten, wat er precies zou gebeuren. En toen ontdekte ik opeens, wat er gaande was. Hier, uit de schoot van het bos van Meienrhijn, was de lente geboren.

Op een open plek stond een eik, breed vertakt, knoestig, donker van hout. Hij zag er uit, of hij duizend obstakels had moeten overwinnen om boven het bos uit de ruimte te vinden. Nu was hij zo ver. Met zijn wortels stond hij vast in de aarde, met zijn machtige

stam en brede kruin leek hij een aartsvader onder de bomen en zijn toppen vingen het gouden licht van de zon.

En aan de voet van deze eik bloeiden de sneeuwkllokjes. Niet hier en daar een polletje, zodat ze bibberend alleen in de kou stonden. Ze groeiden dicht opeen en hun klokjes vormden in het winters bos een blanke, lichtende weide. Ze stonden daar te bloeien als een vergeten of verloren wonder... iets dat uit de hemel was komen vallen... dat daar nu lag, pril en liefelijk, nog door geen mensenblik beroerd.

Als een beschermende reus spreidde de oude eik zijn takken uit over deze pas geboren, elfachtige jonge lente. De andere bomen stonden in een wijde kring om het wonder heen. Het leek of ze, beschroomd, niet helemaal durfden naderen. Hun wijde klimopmantels hadden ze uitgespreid, zoals de hofdames haar rokken uitspreidden, toen de prinses den ganzenhoeder kuste.

Zo was het die morgen in het bos van Meienrhijn en het enkele mensenkind, dat over de trois marches de marbre rose tot dit lieflijk feest was doorgedrongen, voelde zich vreemd bevangen. Dit leek een andere wereld, waar de mens geen rechten had. Hier was de lente geboren uit de schoot van het bos van Meienrhijn en dat was iets waar de aarde geen mensen bij nodig had. Dat kon ze alleen wel af. De dieren wisten ervan: de eekhoorn, de specht, de roodborst, de bruine merel, de winterkoninkjes. Straks, als het zomer geworden was, zou de menselijke bezoeker van het oude park zich verward en verontrust voelen door een heimelijke spot, die sprak uit hun blik... die hem toeklonk uit hun lied. - Ik weet... ik weet... zou het bos fluisteren en op de tenen zou de spot om hem heen trippen. Meer en meer zou hij het gevoel krijgen, dat de hele aarde wist en dat hij alleen... hij, de mens... van dit geheim was uitgesloten.

- Wat dan? zou hij willen roepen. Zeg op! Welk geheim? Maar de spot antwoordt niet. De spot tript heimelijk om hem heen en lacht in de verte.

Alleen de mens, die hier gekomen was, berooid en deemoedig, omdat hij in de wereld van de mensen geen plaats had kunnen vinden, die zou misschien iets van het geheim van het groene bos verstaan. Neen, hij zou het nooit helemaal kunnen verklaren, maar hij zou ook niet meer op menselijke wijze het geheim... of het wonder... tegemoet treden met een eis tot uitlevering. Er zou iets in hem dagen van een glimlachend vermoeden... iets zachts van blijheid en berusting. Alsof het leven toch misschien een schoonheid had... een waarde... die de menselijke logica niet kon abstraheren, maar die er niettemin was. - Ik weet... ik weet, zou de groene aarde fluisteren en - er was eens... er was eens..., lispelt het bos.

VI

Die eerste maanden, ik herinner ze me als de tijd van de lange wandelingen met Christiaan. Zijn verhalen over de Rodaens gaven het prille voorjaarsbos een vreemde bewogenheid. Het leek of het verleden losgeslagen was van de ankers, waarmee het in de tijd gemeerd lag en of het nu duister en gehavend op de golven van een onberekenbaar getij het heden kwam binnenzeilen. Alsof men een schip, dat jaren geleden gezonken was, zonder bemanning de oceaan zag bevaren. Of misschien was er een bemanning, maar die bemanning was dood en men wist dat, hoewel men het met zijn zintuigen niet waar kon nemen. Een voorbije episode voltrok zich opnieuw met strakke wetmatigheid. De muitende bemanning sprak dezelfde woorden als toen, de kapitein stond op dezelfde plaats. Een dolksteek doodde hem, zoals hij hem ook toen gedood had. Men wierp zijn lijk in zee... als toen. En even plotseling en onverklaarbaar als het gekomen was, zou het dodenschip verdwenen zijn, weer teruggezonken in het voorbije. Hoe weten we eigenlijk, dat we ons leven voor de eerste maal leven? vroeg ik me soms af, als ik door het bos van Meienrhijn dwaalde. Ben ik wel zoveel levender dan Hadwiga of de man in het zwarte harnas of freule Elisabeth, die scheepjes van papier liet varen op de Rijn? Is het voldoende proef op de som, dat iemand met zijn hand niet door me heen kan gaan?

Maar dit gevoel, dat vaste waarden wankelden, verheugde me eerder dan dat het me verschrikte. Ik was niet bang voor dode Rodaens. Nooit had ik het gevoel, dat ze me wilden weren uit

hun bos. Misschien was Christiaans trouw aan het verleden mijn vrijgeleide.

Maar zoals de stille wateren anders worden door de diepe gronden, zo veranderde de bewogen diepte van het voorbije leven het bos. De stille wateren zijn niet enkel liefelijk meer, de slechts vermoede aanwezigheid van de diepe grond geeft hun iets geheimzinnigs, iets romantisch, welhaast iets verraderlijks. Een zelfde soort romantische, welhaast verraderlijke diepte heeft de geschiedenis der Rodaens aan het bos van Meienrhijn gegeven.

Iedere morgen, bij zonschijn, nevel, zelfs als het regende - maar het regende niet al te vaak - riep het uitbundig geblaf van de honden me naar buiten. Ook de poesen werden erdoor naar buiten gelokt. Want natuurlijk, ik hoefde slechts een zo vaag geformuleerde wens te uiten als 'Dan zou ik nog liever een poes willen hebben', of Raoul bracht me er meteen twee. Alle dierenwinkels heeft hij afgelopen om een witte en een zwarte te vinden, wat hij een leuke combinatie vond. Ik noemde ze eerst Sijmen en Satinette naar de poesen uit Joosjes verhalen. Maar al de volgende morgen herdoopte ik ze Pride en Barbara.

Pride (ánd Prejudice, maar dat zou voor dagelijks gebruik een te onhandig lange naam worden) was de heer, zo statig, zo minzaam, zo vlekkeloos wit op het groen moiré van mijn canapé-tje, zich zo welbewust een sieraad te zijn voor ieder huis. Zeker was een van zijn voorvaderen een angora geweest, want zijn vacht was donziger en langer van haar en zijn staart dikker dan bij een gewone kat. En Barbara, half volwassen, pikzwarte heksenkat, onopvoedbaar, ontembaar, asociaal, aanhalig, coquet, verraderlijk, op en top 'petite femme'. Zij was het, die een eind maakte aan de katten- en hondenvete met al wat daaraan annex is van blazen en grommen en blaffen en een dikke staart maken en de nekharen opzetten, door zich pardoes in Peters poten te werpen en schaterlachend met open bekje en fluwelen pootjes uit te roepen: - Maar dacht je nu heus, dat ik al dat blazen echt meende, malle jongen! Ik heb helemaal

geen hekel aan je en jij vindt mij toch immers ook wel lief? Dat blazen was maar voor de grap, dommertje!

Daar kon Peter niet tegen op, Diaan en Nora trouwens evenmin en van die dag af stoeiden de honden lobbessachtig met het pikzwart balletje dons, dat Barbara was. Pride hield zich meer op een afstand. Alleen als Christiaan de honden bevolen had te gaan liggen, wat ze tot innig vermaak van Barbara altijd gehoorzaam deden, kwam hij soms dichterbij en sprak in kattentaal zulke woorden als ‘Excusez, de kleine is nog wat ongeciviliseerd! Hoe maken het uw papa en mama? Küsst die Hand, gnädige Frau.’ Woorden zoals Pride ook in het ignobelste dierenwinkeltje gesproken zal hebben om niet zijn zelfrespect te verliezen. Pride was als de Engelsman, die in zijn eentje in de rimboe in avondtoilet dineert.

Die lente, Serge! Wat een geluk weer eens een lente onverkort te beleven met alle uitweidingen en bijkomstigheden. In de stad krijg je nooit anders dan een uittreksel: wat karren met narcissen en tulpen en violen, een zingende merel op de nok van een dak, het ijle lentegroen tegen grauwe muren, de seringen later, de gouden regen, in de plantsoenen het overmatig rose van de Japanse kers. En de stoeltjes op de caféterrassen en de voorjaarshoedjes en de langouereus ronddolende liefdesparen. Maar Serge, ken je de voorjaarsvroegeling en het paarse hondsdrif en de witte dovenetel, waar de hommels zo leuk in weg kunnen kruipen? Ik kende dat alles, maar ik was het vergeten en ik vond het nu terug. Op een zoele dag te liggen tegen een walletje aan, de zon in je gezicht te voelen schijnen en te luisteren naar een hommel, die bezig zoemend het ene dovenetelkamertje na het andere binnendringt. Duizend dingen... de dotterbloemen langs de blauwe sloten - blauw als Mathilde Roza's prentbriefkaarten van de Côte d'Azur kunnen in het voorjaar de sloten in ons grijze Holland zijn - en het speenkruid, zo gaaf en glanzend, zo blij op het groene bed van bladeren. En de eerste tuimelende gele vlinder en de ooievaar, die heerlijk zeilend overdrijft. En dat er nog kikkerrit bestaat en donderpadden

en meikevers! En over de leuning van het bruggetje gebogen, te zien hoe de stroom de waterplanten meetrekt, zodat ze netjes naast elkaar liggen gevleid, alsof er een kam doorheen was gehaald. En het gevoel te hebben dat dit helder, stromend water ook iets verwards in jezelf ordent. Ach Serge en te luisteren naar het roepen van de koekoek en zoveel keren als hij roept, zoveel jaren word je oud. Ik word verschrikkelijk oud, Serge, als de koekoek van Meienrhijn het goed heeft voorspeld. En in het riet, dat meebuigt met de wind, het nestje van de karekiet te zien hangen! Vergeten, alles vergeten in die roes van wat men dan leven noemt! En nu teruggekeerd. De zachte pinksterbloem, die aan de weilanden de glans geeft van elfenvleugels en de ereprijs, die de bermen blauw kleurt. Christiaan, die met een beweging van zijn wandelstok verborgen wonderen ontdekte - op onze lange tochten was deze wandelstok zijn enige concessie aan de ouderdom. Onder een heg de Maartse viooltjes, die de kleur en de geur hebben van het verlangen en daarom door de dichters zo vaak bezongen zijn, een glanzend zwarte kever, een vogelnest. We gingen eerst door het park en dan verder het bos in, dat vroeger bij Meienrhijn had gehoord, maar door freule Cecile was verkocht. Nog vonden we er de uitheemse bomen, die de Rodaens uit verre landen hadden meegebracht. De Rodaens, zei Christiaan, hadden altijd meer van bomen dan van bloemen gehouden. En ik kon dat wel begrijpen van een zo onrustig en getourmenteerd geslacht. Een boom immers bleef je je leven lang trouw en als de vlam van je eigen onstuimig leven doven ging, dan wist je dat hij nog zou staan, waar je hem geplant had. Dat hij forser en groter zou worden. Dat hij zijn bloesems zou ontplooien en zijn zaden in het rond werpen en ruisen in de zomerwind en kreunen in de winterstorm. Dit te weten moest een rustpunt zijn in het eigen, vaak zo hachelijk leven. Ik denk dat veel Rodaens, als ze sterven gingen, aan hún boom hebben gedacht. Want nooit hadden deze zwarte ridders het leven van rustige burgers geleid. Ze hadden het avontuur bemind om het avontuur. Ze

waren bruikbaar geweest in tijden van onrust en gevaar, onbruikbaar in tijden van rust en vrede. Nooit had een heer van Rodaen de vette posten in den lande bezet. Ze zetelden daar op hun burcht aan de Rijn, altijd min of meer obscuur, ontstuimig, onberekenbaar in één mannenleven drie, vier vrouwen verslijtend. Wettige vrouwen wel te verstaan. De galante avonturen waren ontelbaar. Met hun bastaarden waren ze kwistig geweest als vorsten. Nog kan men in de boerenbevolking van de streek hun nakomelingen aanwijzen, kenbaar aan het zwarte haar, de kromme neus, de felle ogen. Misschien hadden ze hun paarden meer liefgehad dan hun vrouwen. Ze stierven om zo te zeggen te paard. Maar plotseling, op het onverwachtst - en dat was het boeiende - kon deze tuimel van woeste en schrille dissonanten zich oplossen in een lieflijkheid zo engelrein, dat men de adem moest inhouden om haar niet te verstoren. Alsof in het ver verleden een Rodaen - misschien wel die eerste Dirk Aduard, die de meidoorns plantte - een vrouw had getrouwd, te teer en zuiver dan dat haar ziel zich met de zijne paren kon, al had haar lichaam zijn lust ondergaan. En alsof nu in hun nageslacht haar zuiverheid en zijn zwartheid naast elkaar voort moesten leven, zodat in een Rodaen iedere meedogenloosheid, iedere ruwheid, iedere liederlijkheid plotseling kon omslaan in het tegendeel. Met een wonderlijk, alomvattend mededogen kon een Rodaen zich buigen over den vijand, dien hij had neergeslagen, over de vrouw, die hij had verkracht. Een Rodaen kon plotseling tegen zijn eigen begeren zijn - hij kon het wild vrijlaten, dat hij uren lang had achtervolgd, hij kon de dolk terugtrekken, die hij op het hart van zijn medeminnaar had gericht, hij kon een trouweloze vrouw vergeven en haar pas waarlijk liefhebben, nadat haar verraad hem had gewond. Hij was in staat het liefste, dat hij had aan de wereld uit te leveren en zich met tomeloze woede tegen diezelfde wereld te keren, als deze het waagde zijn schat te bezoedelen.

Op al onze tochten door het bos vergezelde ons het verleden. Ik

hoorde er als het ware de hoefslag van op de bosgrond. Het deed Christiaan goed de stroom der herinneringen onbelemmerd door zich heen te laten gaan. Tegen Roos, die al wat Rodaen was haatte, had hij er nooit over kunnen spreken. Nu borrelden de verhalen uit hem op als water uit een bron. Het gaf hem een nieuwe kracht, een nieuwe jeugd bijna. Hij zwaaide levenslustig met zijn stok en soms had ik het gevoel, dat de punten van zijn zwaarmoedige snor zich op begonnen te richten.

Fragmenten van die verhalen schieten me nu te binnen. Van den eersten Dirk Aduard, die de meidoorns plantte... hoe hebben ze dat jaar gebloeid, Serge, de heggen, de eenzame bomen midden in een weiland. Hoe wit, hoe betoverd konden ze in de avond staan - 'eery' zouden de Engelsen zeggen - want er was iets onheiligs in hun betovering. Ik wist, dat ze zich later zouden veranderen in een bóze geest. En hun geur met dat eigenaardig element van bederf... van ontbinding... die mijn slaapkamerraam binnendreef. Maar laat ik niet nog uitvoeriger de lente bezingen. Later misschien, als er werkelijk een oorlog zal komen en als ik die overleef, zal ik een loflied zingen op de seizoenen.

Van den Rodaen - hij heette Arend Azia... wat een wonderlijke naam niet? - die in Moorse gevangenschap raakte en jaren lang leefde als gunsteling, maar toch ook altijd gevangene van den Morenkoning... die tenslotte ontvluchtte en terugkeerde op Meienrhijn, toen iedereen hem lang dood waande en die daar zijn tweelingbroeder, Azia Arend, getrouwd vond met zijn vrouw. Hoe ze besloten op leven en dood om deze vrouw te vechten, maar in het heetst van het gevecht gelijktijdig de wapens zinken lieten. Hoe daarop Arend Azia edelmoedig verdween, vocht onder Gustaaf Adolf en sneuvelde. En hoe Azia Aart op dezelfde dag stierf door een val van zijn paard.

En van den Rodaen, die kapitein werd van een kaperschip en daardoor de familiefinanciën, die in deplorabele staat verkeerden, weer enigszins op peil bracht, zodat het kasteel, dat tijdens de Hoekse

en Kabeljauwse twisten belegerd en verbrand was en dat tot een ruïne dreigde te vervallen, weer kon worden opgebouwd.

Altijd hadden de Rodaens zich op zulke onconventionele manieren uit geldelijke moeilijkheden weten te redden en 'men' had het zeer kwalijk genomen, toen freule Cecile zich geld verschafte door een deel van het familiegoed te verkopen. Een Rodaen behoorde zich niet te laten dwingen door de omstandigheden als de eerste de beste kleinburger. Een Rodaen sloeg iemand dood, als hij geld nodig had of ging goud zoeken in Alaska of trouwde met een schatrijke Cubaanse weduwe, om er na de wittebroodsweken hoffelijk met de helft van de diamanten vandoor te gaan. Let wel, Serge, altijd ná de wittebroodsweken en met niet meer dan de helft van de brillanten. Zo wilde het de traditie en 'men' is zeer conventioneel.

Dit alles hadden de Rodaens gedaan en nog veel meer. En Christiaan vertelde ervan. Maar soms, vooral 's avonds, als ik voor mijn open slaapkamerraam stond en het maanlicht gaf aan het landschap die irreëele glans en die wijidheid, dan voelde ik het veel nabijer dan een verhaal het brengen kan. Dan bevoer het gezonken schip weer de zeeën. Het verleden steeg naar de oppervlakte en de dode Rodaens namen bezit van hun park en hun kasteel.

Ook van het nabijer verleden vertelde Christiaan. Van zijn tochten met den baron, de laatste Dirk Aduard, naar Indië en dwars door Afrika, van jachten op leeuwen en olifanten, van een bruine vrouw met gouden ringen om haar enkels, die rinkelden, als ze danste. Christiaan had de gave altijd het detail te vinden, dat in je geheugen hangen bleef. Over vrouwen had de baron net zo gedacht als hij, of hij net zo als de baron. Tot Roos in zijn leven kwam. Toen was er veel veranderd. Ze hadden kort op elkaar vijf kinderen gekregen. Om de beurt hadden ze ze benoemd... Dirk, Roosje, Peter, Douglas - bespottelijk idee van Roos - en Annette. Als ze maar allebei van de Rodaens en van Meienrhijn hadden kunnen houden!

Maar voor hij Roos leerde kennen en zo gauw als het maar even mogelijk was met haar trouwde, hadden de mensen vaak gezegd: 'Zo heer, zo knecht'. Vrouwen waren heel aardig speelgoed, heel aardig voor een verzetje, maar je moest ze buiten je leven houden. Als je genoeg van ze had, moest je ze af kunnen schudden, zoals een hond de natte druppels uit zijn vacht schudt na een plezierig bad. Zo hadden de baron en Christiaan eendrachtig geredeneerd. Ook de baron was zijn theorie eenmaal ontrouw geweest, maar dat was een huwelijk als een hel geworden. Na een paar jaar ging de jonge barones weg van Meienrhijn. Ze leefde daarna in het Zuiden van Frankrijk of in Parijs en zo lang ze leefde, kostte ze den baron een boel geld. Ze stierf jong. Men zei dat ze verslaafd was aan verdovende middelen. Er was één zoon. Na zijn moeders dood kwam hij op Meienrhijn, jonker Henri. De oude baron kon dezen zoon nooit uitstaan. Een meisjesachtige, blonde jongen was het geweest, met, volgens zijn vader, belachelijk blauwe ogen. Als vergeet-mij-nietjes. Zijn moeder had net zulke ogen gehad. Hij hoestte altijd en durfde ternauwernood op een paard zitten. Ook zijn moeder was bang voor paarden geweest.

Dan freule Cecile. Dat was een echte Rodaen, een kleinkind naar het hart van den ouden baron. Jammer alleen dat ze geen jongen was! Want al noemde de baron haar nu ook Peter - en in een tedere bui zelfs wel Petertje - daar werd ze geen jongen mee.

Hoe ze op Meienrhijn was gekomen als kind van een jaar of drie, dat herinnerde Christiaan zich nog als de dag van gisteren en het was een verhaal, dat hij graag vertelde. Ze werd gebracht door haar moeder. Dat was een vrouw geweest, de moeder van freule Cecile, tja, zo'n vrouw zag je misschien maar eens in je leven. Heel lang en slank, met ogen, die dwars door je heen kijken... grijze ogen, maar ze leken bijna zwart, een kleur als van ijs op diep water. En benen... mijn God, zelfs in zijn dromen had hij nooit een vrouw gezien met zulke benen. En haren als een vlam. Het kind hield ze aan de hand. Christiaan had ze nagekeken, toen ze de

oprijlaan doorgingen. Later toen hij met Roos in de bioscoop zat, had hij Mariene Dietrich zien lopen door de lange, witte, lege gangen van een paleis en hij had aan die vrouw moeten denken. Zonder dat Roos het wist, had hij toen een portret van Marlene Dietrich gekocht, maar er tenslotte niet veel aan gevonden. Zo'n vrouw moest je zien lopen.

- Ze is beter bij u dan bij mij, had ze tegen den ouden baron gezegd. Ik ben maar een zwerfster. U bent de grootvader. Enfin, daar zult u wel niet aan twijfelen.

De baron had dit later aan Christiaan verteld. - Hij was soms heel vertrouwelijk met me, zei Christiaan, vooral in vrouwenaangelegenheden. - En als het kind niet zo op en top een Rodaen was, zei hij, zóu ik het nooit geloofd hebben, al waren ze dubbel en dwars wettig getrouwd. Wat die jongen met zijn vergeet-mij-niet ogen en zijn eeuwig gekuch kan geweest zijn voor zó'n vrouw... enfin, van de doden... vrouwen is en blijft raar goedje, Christiaan. Om geld was het deze niet te doen en ook niet om een titel. Ze is even trots als... een Rodaen... die paardrijdster.

Met andere bagage bracht het kind een kleine, bruin leren koffer mee, die de persoonlijke bezittingen van haar gestorven vader bevatte. Blijkbaar was dezen bleken Henri Rodaen met de blauwe meisjesogen niet veel aan bezit gelegen geweest. Een horloge, een ring met het wapen van de Rodaens, een dasspeld met een zwarte parel, een zeer verbleekt portret van een jonge vrouw met lange krullen, verscheiden Franse boeken in gele bandjes en een onleesbaar, met potlood geschreven manuscript was alles geweest, wat de koffer bevatte.

Al deze verhalen vertelde Christiaan me en ik luisterde graag, maar toch was het niet in de eerste plaats een historische belangstelling, die ik in de Rodaens had. Wat me vooral interesseerde was het feit, dat ze er nóg waren. Dat ze hun bos en hun kasteel nooit hadden prijs gegeven.

Denk eens, hoe wonderlijk! Dertig jaar geleden heeft freule Cecile

het grootste deel van het landgoed verkocht. Nu is het eigendom van een vereniging tot behoud van natuurmonumenten. Deze heeft de vervelozige bordjes, waarop niets dan een stroef ‘Verboden Toegang’ stond - dezelfde, die nog bezoekers weren uit het park in de onmiddellijke omgeving van het kasteel - doen vervangen door nette, wit geschilderde borden, waarop in duidelijke, zwarte letters deze mildere formule te lezen staat:

Landgoed Meienrhijn.

Verboden toegang voor alle voertuigen, behalve tweewielers.

En ze heeft een troepje werklieden naar het verwaarloosde, verwilderende bos gedirigeerd. Die hebben gesnoeid en gekapt en geharkt en geplant, de hekken en banken en bruggetjes hersteld en geveerd en zelfs hier en daar nestkastjes voor de vogels tegen de bomen gespijkerd. Tenslotte hebben ze een koppel witte eendjes in de bosvijver laten zwemmen, een geschenk van de naburige stad, die er belang bij had, dat het park voor het publiek werd opengesteld. De eendjes hebben op stadse manier een beetje arrogant lawaaiig gesnaterd, alsof ze niet van zins waren zich te laten intimideren door een bos. Dat denk ik tenminste, want ze doen het nu nog. Onderwijl is natuurlijk het publiek gekomen, niet in grote getale, want het park ligt daarvoor te ver van de stad. En toen is het wonderlijke gebeurd. Dat beetje snoeien en harken... dat beetje publiek... heeft de afgetrokken rust, die er heerste niet kunnen verstoren. Het is geweest, alsof men om een kloosterbroeder het klooster afbrak. Hij heeft daar gezeten in zijn witte cel in meditatie. En muur na muur is gevallen en tenslotte wáren er geen muren meer. Hij zat in de open lucht. Maar hij heeft niet opgezien. Het waren ontastbare muren, die hem isoleerden.

Zo is het met het park gegaan. Het heeft niet opgezien. Stil heeft het daar gelegen, onaantastbaar, vreemd en ver, hoewel de wereld het nu beroeren kon. Het was toch niet van deze wereld. Het bleef een afgesloten park, dat hoorde bij een oud kasteel, dromend, peinzend, een wereld op zichzelf. Een wonderlijk verstilde wereld,

die omgeschakeld scheen in de verleden tijd. Het leven was al gebeurd en in de herinnering verloor het verschrikkelijke zijn verschrikking en het schone werd nog schoner. Een beetje goudpoeder stoof over de gebeurtenissen uit die voorbije tijd en het park weerspiegelde de glans van de herinnering, zoals ook een mensengezicht dat kan doen. Het leven gleed voorbij als een vertelling. Dat was wonderlijk rustig. Het gleed voorbij in een eigen rythme, een eigen tempo, een eigen coloriet, tegelijk schemerig en glanzend, gedragen door Christiaans stem.

Veel mensen konden er toch niet tegen. Ze wilden het gevoel hebben dat zij het waren, die het leven maakten. Ze wilden spreken van óns leven, ónze wereld, ónze tijd. Het maakte hen ongedurig te moeten luisteren naar een vertelling in de verleden tijd.

Er was eens... er was eens... suisden de bomen. Ze waren breed en machtig uitgegroeid op deze tamelijk zware grond. De oude eik, aan wiens voet ieder jaar de sneeuwkllokjes bloeiden, was de machtigste. Tussen de inlandse boomsoorten groeide hier en daar een uitheems exemplaar: een blauwe den, een magnolia, een vreemde heester met rode bloemen, door de Rodaens uit verre landen overgebracht naar hun park.

Er was eens... er was eens... ruisten de beuken, zuchtten de dennen, fluisterden de eiken. En het beekje kabbelde en de rivier murmelde: ik weet... ik weet... Het suizelde door de meidoornhagen en het rilde in de vogelkers en het klepperde zachtjes in de populieren als een etherisch castagnettenspel: er was eens... er was eens... ik weet... ik weet...

Ridders en jonkvrouwen in kleurige fluwelen kleren galoppeerden over de bospaden. Capes wapperden op de wind. Lange struisveren hingen kwijnend neer van kleine hoedjes of tooiden zwierige baretten. Het fluweel glansde als de bosgrond, de bosgrond glansde als fluweel. Gouden zonnevlekken dansten erover. Wapens kletterden. Paarden hinnikten. Geharnaste ridders togen ten strijd. Papieren sloopjes voeren de Rijn af. Ze waren als het verlangen, dat naar

de eeuwigheid zeilt. Een Rodaen schaakte zijn liefste in de Kerstnacht en door een sneeuwstorm voerde hij haar naar Meienrhijn. Toen ze er aankwamen was zijn pikzwart paard wit als een schimmel. Kanten lubben en gepoederde pruiken en hoepelrokken. Smalle voetjes in marokijnleren schoentjes tripten over de blokken rose marmer in de beek. Hier heeft een vos haar kinderen grootgebracht. Hier heeft een ree haar ranke pootjes neergezet. Er was eens een Rodaen, die zijn vader vermoordde. Er was eens een Rodaen, die zijn zuster beminde, hoewel geen andere man haar erg beminnenswaard vond. Hier heeft Hadwiga gelopen en met een stok duiveltjes in het zand getekend. Er was eens een Rodaen, die de minnaar was van een koningin. In deze stille vijver heeft zich een boerenmeisje verdronken, dat een kind moest krijgen, waarvan een Rodaen de vader was.

Er was eens... er was eens... het suist door het bos. Er is alleen een verleden, geen heden. Er kan nooit een heden zijn, voor wie, verzonken in een droom, niet op wil zien. De vertelling van het oude park gaat altijd door... heeft geen begin en geen einde als de eeuwigheid. Het hindert niet, dat de witte eendjes het effen oppervlak van de bosvijver rimpelen. Even goed blijft het geheim op de bodem gevangen liggen. Elk ding in dit bos is glimlachend en vol geheim. Elk ding lokt en geeft zich niet prijs. Als armpjes omstrengelen de klimopraken de boomstammen. Ze klimmen hoger en hoger en hoger. Ze heffen hun glanzende bladeren, die ook in de winter groen blijven, boven de toppen der bomen uit. Beukenoten, eikels, kastanjes vallen met een doffe plof omlaag. De wind ritselt door de dorre bladeren. Lente, zomer, herfst en winter. En de hoogste, smalle blaadjes van de klimop zien over het bos heen in de verte. Zie je nog niets komen... nog niets komen? vraagt de eekhoorn nieuwsgierig. Maar het wonder komt niet van zo ver. Het bloeit aan de voet van de oude eik, ieder jaar opnieuw in Februari. De witte klokjes wiegen zacht heen en weer. Het zonlicht sluipt als een bleekgouden jonkvrouw tussen de boomstammen door. De eek-

hoorns laten zich niet verjagen door menselijke bezoekers. Ze balanceren onbevreesd op de hoogste, dunne takken. Glimlachend, spottend, ver en nabij, overal is het geheim van het voorbije leven. Het droomt op de bodem van de bosvijver, het flitst in de glimlichtjes op de klimopblaren, het fluistert in de boomkruinen, het blinkt in het goud van de herfstblaren, het schampt weg met een zonnestraal, het spot in het wuiven van een eekhoornstaart.

Zo, Serge, was het in het park van Meienrhijn. Zo zie ik het nu... op mijn troisième etage...

VII

Ik houd zo van de maand April. Ik houd zo van de naam April. Als ik een dochtertje had, zou ik haar April willen noemen, maar na haar zeventiende jaar zou ze dan een andere naam moeten krijgen. In April heb ik mijn tuin aangelegd. Christiaan heeft me geholpen en Roos heeft me de bloemen ervoor gegeven. De koepel is op een flauw glooiende hoogte gebouwd, een soort van terp. Die helling hebben we gedeeltelijk omgespit, zodat we een glooiend park kregen. En aan weerszijden van het pad, dat naar de deur leidt, hebben we brede borders aangelegd.

Het was goede, losse, zwarte aarde, vruchtbaar door een dikke laag verteerde dorre bladeren.

Zou je ongelukkig kunnen wezen, als je een tuin had? O, ik weet goed genoeg, dat er tijden in mijn leven zijn geweest, waarop ik iemand, die me plotseling een tuin zou hebben aangeboden, zou hebben toegeroepen: - Stik met je tuin! Wat heb ik aan een tuin in mijn ellende! Maar als je de tuin eenmaal h ad - ik bedoel een tuin, die je zelf moest bewerken - ik geloof toch, dat je dan nooit helemaal wanhopig zou kunnen zijn. Een tuin is zo blijmoedig, hij spreekt van hoop en vertrouwen, hij is zo helemaal niet hysterisch, zo wars van het catastrophale. Ik geloof niet dat je zelfmoord zou kunnen plegen, nadat je eerst een paar uur bezig was geweest met bonen plukken of het tuinpad schoffelen. De moeilijkheid is natuurlijk iemand, die zelfmoord wil plegen, aan het bonen plukken of aan het schoffelen te krijgen. Maar toch... zouden ze er wel eens aan gedacht hebben de mensen in krankzinnigengestichten een eigen

tuintje te geven? Natuurlijk gebeuren er in iedere tuin wel kleine ongelukken. Zoals dat Barbara in haar jacht op vlinders bovenop de toppen van de pasgeplante zinnia's springt en ze allemaal vernielt. Maar in April was ik nog lang niet aan zinnia's toe. Eerst hebben Christiaan en ik gespit. Ik weet wel, dat spitten van mij is maar een dilettaantisch spelletje. Ik weet in de verste verte niet, wat werkelijk spitten is, zoals boeren en grondwerkers doen... de moeizaamheid ervan, de taaie volharding, die ervoor nodig is. Maar ik beleefde een kinderlijk plezier aan het omwerken van de grond, het contact ermee. Weer rook ik die geur van aarde, die op een avond in Februari, opstijgend uit het plantsoen, de lente had voorspeld. We hebben toen de kluiten een poosje laten liggen. Christiaan zei, dat dat moest. En toen hebben we ze netjes glad geharkt en de tuin lag klaar om de planten en het zaad te ontvangen.

Toen ben ik naar Roos gegaan. Roos noemt een van de tuinen, die bij het kasteel horen, 'haar' tuin. Het is een kleine tuin, heel zonnig aan de noordkant beschut door de muur van de moestuin en verder omringd door een dichte palmheg. Met Palmpasen, dat even later viel, zijn de boerenkinderen uit de omgeving gekomen en hebben aan Roos palmtakjes gevraagd om hun Palmpaaszwaan te versieren. Hoezeer Roos ook, wat haar kleren en verdere uiterlijkheden betreft op de nieuwste snufjes gesteld mag zijn, in bloemen heeft ze een ouderwetse smaak.

- Het is nu eenmaal zo, zegt Roos, ik houd van degelijke bloemen. En daarom vind je in haar tuin muurbloemen en violen, reseda, pioenen, daglelie's, filetten, akeleien, gebroken hartjes. Bloemen zoals je in boerentuintjes en op oude prenten vindt. Ze moeten tegen een stootje kunnen, ze moeten ieder jaar terugkomen en zo mogelijk moeten ze geuren. Natuurlijk houdt ze ook van rozen, maar niet van de nieuwe soorten zonder geur. De rozenstruiken van Roos bloeien met een geweldige overdaad van wat proppige, de hele tuin doorgeurende rode en witte bloemen.

Roos kende me nu zo goed, dat ze zich niet meer geneerde te lo-

pen, als ik er bij was. Op deze Aprildag ging ze me voor naar haar tuin. De inspanning van het lopen deed zelfs haar gezicht verouderen, maar wat het meest essentieel Roos was - noem het haar ziel - was niet mee oud geworden. In Roos leefde beurtelings een schoolmeisje vol dwaasheid en overmoed, een warmbloedige jonge vrouw, een trotse, jeugdige moeder, maar nooit een oude vrouw. Ik denk, dat Roos, als ze 's morgens wakker wordt, zich altijd een seconde niet herinneren zal, dat ze oud is, om dan met een zucht weer te realiseren: Het is waar ook, ik tel zo en zoveel jaren. Het moet dus wel zo zijn, dat ik oud ben. Maar al capituleerde haar rede, haar instinct deed het nooit. Ondanks alles hoe dan ook, bleef ze de bloeiende Roos van eertijds.

Er hing een zoete honinggeur in de tuin en een veelstemmig insecten gezoem klonk er uit op. De narcissen en de kleine, geel met rode primula's bloeiden en de muurbloemen en in witte kussens een bloemetje, dat Roos onschuld noemde. En in een beschaduwde hoekje de lelietjes van dalen. - Die heeft Christiaan overgeplant uit het bos, zei Roos. Er moet ergens ver weg een plek zijn, waar ze groeien. Ik ben er nooit geweest. Ik hield nooit erg van wandelen. Maar er ging geen jaar voorbij, dat Christiaan niet een bosje lelietjes voor me meebracht. Al hadden we de grootste ruzie gehad, al had ik gedreigd, dat ik met alle vijf mijn kinderen nog wel een man kon vinden, die in de stad wou wonen en dat ik niet van plan was me op Meienrhijn te begraven om een oude, dooie freule... dan stonden opeens de lelietjes op mijn tafel in het kristallen vaasje. Hem zelf had ik dan vaak niet eens gezien... meteen weer het bos ingeschoten. Maar dan wist ik toch weer, al wou ik het mezelf niet bekennen, dat ik het niet werkelijk meende van dien anderen man... En zelfs nu, nu ik toch lelietjes in mijn eigen tuin heb, brengt hij nog altijd een bosje voor me mee van daarginds, zei Roos met die speciale glimlach, tegelijk teder en triomfant, van de vrouw, die zich bemind weet.

Ze was op de bank onder het rozenberceau gaan zitten en nu ze

wist, dat ik niet weg zou gaan, voor ik mijn bloemen had, was ze niet van plan zich de kans te laten ontglippen naar hartelust te praten. En ik dacht hoe vreemd het was, dat al Christiaans verhalen, al spraken ze van een heden, toch lagen in den verleden tijd, terwijl als Roos vertelde, al was het van voorbije dingen, het alles in het 'nu' getrokken werd.

- Wat heb ik er een hekel aan gehad om hier te wonen, zei Roos, vooral toen ik merkte, dat ik er nooit vandaan zou komen. Ik hield zo van de stad, van uitgaan, van dansen, van lopen 's avonds, als al de lichten brandden. Wil je wel geloven, dat ik vroeger altijd schoentjes droeg met zúlke hoge hakken? Ze wees minstens een decimeter hoog en ik geloofde haar onmiddellijk.

En Christiaan, die zo sjagrijnig werd, toen freule Cecile niet terug kwam en die soms nog geen tien woorden op een dag zei. Eerst waren de kinderen toen nog klein en dat gaf veel vertier en later, toen ze verloofd raakten. Toen gebeurde het vaak genoeg, dat we 's Zondags met een man of zestien aan tafel zaten. Als het mooi weer was, dekte ik dan op het grasveld onder de bruine beuken. Maar de kinderen trouwden en de meesten zijn niet dicht bij huis gebleven en toen... neen, om nou ook te gaan zitten kniezen, dat was niets voor mij... toen heb ik mijn troost maar gezocht bij de bloemen. Je zult nog wat zien, als je de hele zomer hier blijft. Nu staan de perziken en abrikozen al haast in bloei. En dan straks de pruimen en de appels en de peren. We hebben altijd veel fruit gehad op Meienrhijn. Ook zeldzame soorten: moerbeien en witte aardbeien en mispels en reine claudes en gele kweeperen. Te veel voor ons om op te eten. Ik verkocht ervan aan de buitens in de buurt en de laatste jaren ook wel naar de stad. Ik had er aardigheid in de mandjes te versieren. Een toef viooltjes tussen de perziken, een tak rode wingerd om de paarse druiven heen. En bij de witte aardbeien legde ik een bosje vergeet-mij-nietjes en over de moerbeien een rank Oostindische kers. Ik maakte er goed geld voor, maar ik deed het toch ook voor de aardigheid, zei Roos.

Ze had van Meienrhijn een theetuin willen maken, tafeltjes met bonte kleedjes onder de bruine beuken en op ieder tafeltje een bouquetje bloemen en zij zelf in een fleurig japonnetje met kanten schortje en zijden kousen en schoenen met zúlke hoge hakjes bedienen. Maar Christiaan had met de vuist op tafel geslagen en een vrouw moest haar man alleen aan het hoofd zeuren, als ze tenminste een kans had om haar zin te krijgen. Anders verloor ze er meer mee dan ze won. Vergeet dat niet, kind. Zij... Roos... had het te laat geleerd. En nu zou ze me violenplantjes en madelieven geven voor mijn tuin. Als het nog iets verder in de tijd was, kon ik ook lathyrus en zinnia's krijgen. Voor vaste planten was het eigenlijk te laat, maar we konden wel proberen met een paar pollen duizendschonen en fileten en phlox. En dan moest ik zonnebloemen zaaien en slaapmutsjes en papavers en wat goudbloemen, al had je daarvan gauw te veel.....

- Ja, zei ze, na het vele bukken aemechtig weer neergezegen op de bank, ik houd nog veel van de stad. Wil je wel geloven, dat ik soms droom, dat ik uit dansen ga.....

- Met zulke hoge hakjes...

- Ja rakker, met zulke hoge hakjes... Maar toch, als ik het missen moest, dit alles...

- De goede aarde, Roos?

- De goede aarde? zei Roos, wier gedachten van die onberekenbare zwenkingen kunnen maken... zoiets als het weer in April, - de goede aarde, dat is toch immers die film over Chinezen met Paul Muni in de hoofdrol. Ik heb hem niet gezien. Ik houd meer van een liefdesgeschiedenis.

Een dag of wat later was alles, wat er voorlopig aan mijn tuin gedaan kon worden, gedaan. Voor het donker ging ik, met Pride als statig gevolg, mijn domein nog eens rond en met een glimlach realiseerde ik, dat ik nu was ingelijfd bij die grote groep van mensen, voor wie het een onveranderlijk ritueel is aan het eind van de dag

nog eenmaal hun tuin rond te gaan en die, waar een ander niets ziet, talloze interessante bijzonderheden opmerken. Misschien was het voor het eerst van mijn leven, dat ik deel uitmaakte van een groep... een gemeenschap, ging het door me heen.

Er bloeide in mijn violenperk nog geen enkele viool, er bloeide nog niets in mijn tuin dan een paar madelieven. Maar wat een tuin tot een zo vreugdevol bezit maakt is juist, dat men niet met ongeduld hunkert naar de vervulling van zijn dromen. O zeker, straks zou mijn violenperk glanzen in de warme, diepe fluweelkleuren, waar ik zo van houd, het zaad, dat ik gezaaid had, zou opkomen, de papavers zouden wiegen in de zomeravondwind, de zonnebloemen zouden naar de hemel reiken, maar het had alles geen haast. Iedere fase van groei of bloei was even verblijdend.

Op deze avond had de lijster gezongen in de hoogste top van een beuk. De beuken waren in enkele dagen groen geworden. Zo lieflijk waren ze. Als ik omhoog keek naar hun kruinen, moest ik denken aan grote statige vrouwen in baltoilet, die zacht met hun waaiers wuifden. Aan de overkant van de rivier bloeide op het erf van Herkelijns een oude pruimeboom. Heel wit stond hij tegen de nachtelijke hemel, een wolk van bloesem. En hij werd steeds witter, steeds extatischer. Het was de laatste avond van April. Vandaag had mijn kleine dochter haar zeventiende jaar voltooid. Morgen zou ze achttien zijn en Mei heten.

Barbara speelde tiggertje. Uit een hinderlaag probeerde ze Pride en mij te bespringen. Hoe donkerder het werd, hoe feller haar groene ogen glansden. En tenslotte danste ze op het tuinpad een Barbarase dans met, gruwzaam, een dode mol als partner. Ze was zo onstuimig en bezat zo weinig het spreekwoordelijke geduld van de kat, dat ze er gelukkig haast nooit in slaagde een levend dier te vangen.

Toen ik slapen ging, rook ik de kruidige geur van jong berkenblad en van ribes. En de pruimeboom stond wit als een heilige gelofte in de nacht. Ik dacht: Vaarwel, kleine dochter April!

De volgende morgen, toen ik uit het raam keek, voelde ik even die felle schrik... alsof je in een diepe put valt... die het bovenwerkelijke ons altijd geeft.

Daar, op dezelfde oever als mijn koepel, maar aan de overkant van de rivierbocht, op het kleine grasveld, waar de vergeet-mij-nieten bloeiden, stond een woonwagen. Een groene woonwagen en boven de deur was een naam geschilderd: L'écureuil. Op het grasveld graasde een bont paardje en op het trapje aan de waterkant stond een man in een overall een korenblauw overhemd te wassen. Hij deed het met erg veel zeepsop, zodat de vlokken in het rond spatten. Het was zo vreemd, zo onmogelijk, dat ik het bijna niet aanvaarden kon. Alleen langs de grote omweg over de brug, die Raoul indertijd met zijn autootje gemaakt had, kon een woonwagen hier komen. Maar wat kon een woonwagen te zoeken hebben op Meienrhijn? Hoewel, dit was een woonwagen, die 'L'Ecureuil' heette. En hij stond er zo rustig met het kalm grazende paardje en de man, verdiept in zijn wasserij, dat het de indruk maakte, of hij er altijd gestaan had... of hij er hóórde.

Ik nam me voor niet weer te kijken, voor ik me helemaal had aangekleed. Misschien zou de woonwagen dan verdwenen zijn. Misschien was het een gezichtsbedrog... waren mijn ogen gevangen in een droom, zodat ze zagen, wat niemand anders zag.

Anders ging ik wel vaak met een ochtendjas over mijn pyama op slofjes naar buiten om het weer te ruiken. Ik had een elfachtig gevoel dan... de wilde dingen van het woud meer nabij dan nadat ik op menselijke wijze mijn haren had gekamd en mijn tanden gepoetst en mijn schoenen aangetrokken. Het moet prettig zijn om naakt en op blote voeten door een bos te lopen. Ik heb het nooit gedaan, Serge, een zal het ook wel nooit doen, uit praktische overwegingen en omdat ik het nooit natuurlijk zou kunnen doen. Ik zou altijd het gevoel hebben, dat ik mijn kleren niet aan had. Maar als je het zou kunnen doen, argeloos zoals een wilde, moet het prettig zijn.

Deze morgen evenwel kleepte ik me degelijk aan in truitje en lange broek. Ik wenste niet 'wild' tegenover dit vreemd gebeuren te staan, maar geharnast in civilisatie.

Toen ik naar buiten ging, stond de woonwagen er nog. Natuurlijk stond hij er nog. En de man zat op het achtertrapje. Hij had een lijn gespannen en daar zijn was aan opgehangen, twee blauwe overhemden, wat ondergoed, een rijtje boerenzakdoeken, een tafelkleedje en enige paren sokken. Ik zag meteen, dat hij zijn was solide met wasknijpers had vastgemaakt en dat leek me op het ogenblik het gekste van alles. Dat men, om zo te zeggen, met wasknijpers uit de hemel kwam vallen. Het bonte paardje graasde vredig tussen de vergeet-mij-nieten. De man rookte een pijp.

- Hallo! zei hij, toen hij me naar buiten zag komen. En ik, overweldigd, zei slapjes ook: - Hallo!

Mijn gevoelens waren zo tegenstrijdig, dat hun botsen me van binnen pijn deed. O natuurlijk, een deel van me was verrukt, wou als een kind naar die kleine wonderwereld, in zichzelf compleet en gaaf als een miniatuur uit een oud gebedenboek, toerennen... wou duizend vragen stellen. - Mag ik meedoen? Heeft God zelf je de wasknijpers gegeven? Hoe komt het, dat Christiaans honden niet geblaft hebben, toen je hier vannacht gekomen bent?

Maar er waren sterke weerstanden. Ik had hier zo rustig en blijmoedig geleefd met Christiaan en Roos, twee poesen en een tuin. Er was daarvoor genoeg golfslag in mijn leven geweest, om me zeeziek te maken. Ik wenste geen bewogenheid.

En dan, ik was hier immers naar toe gevlucht om in de meest letterlijke zin 'tot mezelf te komen'.

Er is zo vaak gezegd door geleerde mannen, dat vrouwen geen ziel hebben. Ik geloof niet, dat dat waar is. Ik geloof dat er mensen zijn, die geen ziel hebben, mannen zowel als vrouwen. En dat er mensen zijn, die wel een ziel hebben, ook zowel mannen als vrouwen. Wat ik versta onder een ziel? Misschien de mogelijkheid ontastbare dingen... een idee, een droom, een geloof... als belangrijk,

ja als hét belangrijkste te zien. Ervoor te kunnen leven, strijden, lijden, sterven. De reden waarom zoveel mannen gemeend hebben, dat vrouwen geen ziel hebben, is, geloof ik, deze: in een dodelijke angst om alleen te moeten leven, is bijna iedere vrouw bereid haar ziel te verloochenen. Want haar ziel is niet, zoals ze moet wezen... komt niet overeen met het ideaal, dat mannen zich van de vrouw gemaakt hebben. Haar ziel is niet goed genoeg en ook wel eens te goed, dat hangt af van het mannelijk ideaal, dat zich nu eens de vrouw als verheven en engelrein droomt, dan weer onnozel en kinderlijk aanhankelijk, nu eens met, dan weer zonder temperament, enz. Om nu maar een man aan zich te binden 'for better and for worse' spelen de vrouwen een ziel, die hém behaagt. En als 'hij' er niet is, gebeurt het dan wel, dat ze met hun ziel, die ze in een achterafhoek gevangen houden, van die gesprekken voeren, zoals de koningsdochter met de kop van het paard Fallada hield. - Ach ziel, dat je hier zitten moet! Ach vrouw, dat je zo leven moet! Weet je nog van vroeger? Helaas, helaas! - Maar dan hoort ze in werkelijkheid of in haar verbeelding een sleutel in het slot steken. 'Hij' komt terug. En ze sluit haastig het kooitje, waarin ze haar ziel heeft weggestopt, duwt het in de donkerste hoek, wist tersluiks een traan weg en met een stralende glimlach treedt ze 'hem' tegemoet. - Dag schat, fijn dat je weer thuis bent!

Maar het is fout te menen, dat een vrouw, die een ziel speelt... zelfs een vrouw, die zielen speelt aan de lopende band... niet zelf ook een ziel kan hebben. Het is als met een toneelspeler. Het kán zijn, dat hij niets anders meer is dan al die rollen, maar het kan ook zijn, dat hij ergens achter al die rollen toch 'zichzelf' is.

Ik heb zelf zoveel zielen gespeeld zonder ooit helemaal dupe te zijn. Misschien alleen die eerste keer met Erik en dan nog maar voor korte tijd, heb ik eerlijk geloofd in mijn gespeelde ziel. Het samenleven met een man - en daarmee bedoel ik het samenleven in zijn geheel en zeker niet enkel maar het samen in één bed slapen - is voor een vrouw zo iets als opium of morphine, met dit onder-

scheid, dat het niet schadelijk is voor haar lichaam. Maar haar geest raakt er, nadat ze er eenmaal van geproefd heeft, evenzeer aan verslaafd. Alleen leven... op eigen risico leven, komt gelijk te staan met leegte... een afgrond, waarin ze, wat er ook gebeurt, niet storten wil. Men speelt een ziel. Men speelt zijn droom. Vaak volkomen te goeder trouw. Er zijn vrouwen, die keer op keer een andere ziel kunnen spelen en altijd volkomen te goeder trouw.

Ik heb dat niet gekund. In een verhouding van man tot vrouw komt altijd het moment, waarop de man zijn vrijheid terug begeert. De ouderwetse moraal heeft, door de vrouw voor te schrijven maagd te blijven, dat moment tot na het huwelijk verschoven. Maar als men zich aan deze moraal niet meer houdt, dan komt, zonder dat er een huwelijk is om het te ontcrachten, onherroepelijk dat ogenblik van kentering... het moment, waarop de felle verliefdheid aan het wegebben is en de verbondenheid... de trouw aan het samen doorleefde... zich nog niet heeft geconsolideerd. Dat is het moment, waarop de man in het diepst van zijn ziel weg wil. Dat is ook het moment, waarop de vrouw, als ze hem houden wil tenminste, hem binden moet door haar spel... door een vertoon van afhankelijkheid, juist aan hem... door hem het gevoel te geven, dat het gemeen zou zijn nu weg te gaan. Dat is wat ik nooit heb gekund, waarschijnlijk omdat ik zelf niet absoluut geloofde in mijn spel. Op dat ogenblik stak mijn eigen ziel de kop op... glimlachte cynisch - o ja, Serge, een ziel kan zéér cynisch glimlachen... zoiets als de Cheshire cat uit Alice in Wonderland - en lispelde: - Houd je misschien niet meer van je kat?

En we dreven uiteen, de man in kwestie en ik, glimlachend, kameraadschappelijk, een klein beetje cynisch. Es was sehr schön gewesen...

Jij bent een man, Serge. Denk vooral niet, dat ik in dit alles niet zeer diep betrokken was. Het was heus niet alleen liefdesspél. In de eerste plaats was alles van me, wat niet 'ziel' was, erin betrokken en dat was een heleboel. En verder speelde ook mijn

eigen ziel, soms meer, soms minder, mee. Ze vormde een conglomeraat met de gespeelde ziel en het was altijd weer een pijnlijk proces haar achteraf los te weken.

Maar ik was het populierenlaantje gevolgd, juist omdat ik geen zielen meer wilde of kon spelen, om aan het alleen zijn te ontkomen. Nee Serge, ik geloof niet, dat ik moediger ben dan andere vrouwen. Mijn gedachten zijn misschien moediger, maar meestal blijven mijn daden bangelijk bij mijn gedachten achter. Dat ik nu alleen durfde zijn, was waarschijnlijk enkel maar het gevolg van het feit, dat ik niet alleen hóefde te zijn. Raoul was er immers. Ik kon altijd naar Raoul gaan en hij zou me niet alleen laten, in wat voor verhouding ik ook tot hem wenste te staan. Ik verkeerde daardoor voor een vrouw in een uitzonderlijk gunstige positie. Mijn risico's stonden ongeveer gelijk met die van den doorsneeman, 'die immers ook altijd nog wel een meisje kan krijgen'. En wie weet hoe hartstochtelijk de mannen zielen zouden spelen, als dat niet het geval was. Hoe dan ook, met deze ruggesteun, durfde ik wel een beetje experimenteren met de eenzaamheid. En misschien dat ik al experimenterende de kracht zou vinden om eerlijk mezelf te zijn, zonder dat achterdeurtje open te houden, waardoor ik toch altijd nog ontsnappen kon aan het harde leven zonder compromis.

Gek en zelfs nu ik dit schrijf weet ik nog niet zeker, of ik, als de nood aan den man kwam, het achterdeurtje gebruiken zou. Misschien is het ook net als bij het fietsen leren. Je durft nog niet alleen. Je denkt, dat iemand je vast houdt. Maar later zeggen ze tegen je: - Niemand heeft je vast gehouden. Je hebt aldoor alleen gereden. Doe het nu nog eens, zeggen ze dan. Maar als je dan wéét, dat je alleen rijdt zonder steun, kun je het niet meer.

Hoe ook, dit wist ik meteen, dat een man, die met wasknijpers uit de hemel kwam vallen, de zaak oneindig compliceren zou.

Gekweld door dit heen en weer van mijn verlangens, zei ik, na dat eerste beduusde 'Hallo!' nogal onvriendelijk: - Weet u eigenlijk wel, dat u hier helemaal niet mag staan met een woonwagen?

De man kwam van het trapje af.

- O, dat is jammer! Bent u de eigenares?

Ik schoot in de lach en om die lach te neutraliseren antwoordde ik op verontwaardigde toon: - Natuurlijk niet!

Hij nam me keurend op van het hoofd tot de voeten en toen zei hij heel ernstig: - Nee, ik zie het. Dat zou onmogelijk zijn.

En ik wist, dat hij goed begrepen had, waarom het onmogelijk zou zijn. Dat ik, zoals mensen wel onvatbaar kunnen zijn voor een bepaalde ziekte... griep of malaria... onvatbaar was voor eigendom, voor bezit. Het sloeg niet aan. Het beklifde niet - of zegt men 'bekleef'? - Enfin, dat zul jij in geen geval weten, Serge en ook niet, waarom het woord me aan Oudejaar doet denken. - Ik kon hoogstens op een rare manier duizend gulden cadeau krijgen van een raren man, maar ik kon niet de eigenares van een landgoed zijn. Natuurlijk niet!

- Misschien kunt u me vertellen wie wel de eigenaar is? vroeg hij verder.

En ik antwoorde, weer op mijn hoede: - Freule Rodaen, maar die is in het buitenland. Ginds woont de boswachter. Die zal u wel alles kunnen vertellen, wat u weten wilt.

En toen ontsnapte me toch weer een van die vragen, die mijn verrukte helft popelde om te stellen. - Waarom hebt u uw woonwagen 'L'Écureuil' genoemd? vroeg ik.

Zijn antwoord was heel kort.

- L'écureuil, zei hij, c'est ça! En hij beschreef met zijn hand een zwevende, glooiende lijn door de lucht. De sprong van de eekhoorn, die me altijd zo blij had gemaakt... die me altijd zo'n intens gevoel van bevrijding had gegeven.

L'écureuil... c'est ça, herhaalde ik in mezelf, toen ik terugliep naar mijn koepel en ik moest me bedwingen, om niet als een blij kind een huppelpas te maken. Barbara maakte die huppelpas in de overtreffende trap... dat wil zeggen een dwaze lichtsprong.

Nee, ik kan Stevens gezicht niet beschrijven. Ik weet het niet. Ik zou ook mijn eigen gezicht niet beschrijven kunnen. Misschien heb je in een of ander tijdschrift wel eens een reproductie gezien van het, in zijn Parijse tijd geschilderde zelfportret. Je zou zelfs het origineel gezien kunnen hebben, want het is aangekocht door een Amerikaans museum, ik meen in Philadelphia. Maar ik denk niet, dat je veel tijd of belangstelling hebt, Serge, om musea en schilderijtentoonstellingen te bezoeken. Ook de, door zijn vriend André Peyrard getekende karikatuur wordt nogal eens gereproduceerd. Daarin zijn de horizontale rimpels, die ook mij dadelijk opvielen en het enigszins Mongoolse type - de hoge jukbeenderen, de holle wangen - geaccentueerd. Steven lijkt er, meer dan in werkelijkheid, op 'la bête' uit het sprookje, lelijk en toch sympathiek. Maar in een zwart-wit tekening valt natuurlijk niet op, wat juist zo frappant is, dat de ogen in dit, naar vorm en coloriet Oosters gezicht, grijs zijn. Wel heel donkergrijs, in sommige belichtingen bijna zwart, maar toch typisch westerse, 'ontwaakte' ogen. En de mond, ook die is uitgesproken West-Europees, 'schön geschwungen' - kun jij het in een andere taal even goed zeggen? - spiritueel, getuigend van kracht zonder grofheid, altijd het kenmerk van een oude cultuur. Zijn hele verschijning was beslist niet heerachtig... het tegengestelde van een Anthony Eden of op de film een Adolphe Menjou. Beiden als ik me niet vergis 'best geklede mannen'. Toch kon je eigenlijk ook niet zeggen, dat Steven boers was of zelfs maar landelijk. Het was meer dat hij wars was van alle conventie en er een ambachtelijk genoeg in vond de dingen zelf te doen.

Maar Serge, ik weet dat ik eindeloos door kan gaan Steven te beschrijven, zonder dat het me lukken zal hem in enkele woorden werkelijk uit te beelden, wat ik misschien zou kunnen als ik hem minder goed kende en niet zo veel van hem hield. Want eigenlijk vind ik toch alles van hem mooi en beminnenswaard.

Later op de morgen vertelde eerst Christiaan en toen Roos nog eens gedetailleerder, me van zijn bezoek.

Hij had gezegd, dat hij schilder was en voorlopig op Meienrhijn wou blijven.

- Meienrhijn komt compleet in de mode, zei Christiaan en - straks viere we er nog bruiloft, lachte Roos, die aan bruiloft dacht, zodra ze een man en een vrouw bij elkaar zag. Hij had verder gevraagd, of hij een ruimte zou kunnen huren, waar hij werken kon, een schuur of een stal of desnoods het kasteel. Christiaan had hem naar notaris Reuenaar verwezen. Misschien zou hij het koetshuis kunnen krijgen.

- Hij heeft een kopje koffie meegedronken, zei Roos. Wel een aardige man, maar een beetje vreemd. Hij vroeg, of we wel zeker wisten, dat we echt bestonden. En of hij het meisje met de witte en de zwarte poes niet had gedroomd.

- Hij is zelf uit de hemel komen vallen, zei ik, met wasknijpers. Roos keek me begriploos aan, maar Christiaan zei peinzend: - Toch is het raar, dat de honden niet geblaft hebben.

De week daarop zag ik hem alleen uit de verte. Ik ontliet hem trouwens met opzet en hoorde van zijn doen en laten alleen door Christiaan en Roos.

Notaris Reuenaar had goed gevonden, dat hij het koetshuis huurde. Hij had daarop zijn woonwagen weer teruggedreden over de stenen brug - nu overdag - en hem in de boomgaard achter het koetshuis neergezet. Het bonte paardje graasde nu onder de bloeiende appelbomen. Soms hoorde ik het vrolijk hinniken en als ik zeker wist, dat zijn baas weg was en niet onverhoeds terug kon komen, ging ik het wel eens suikerklontjes of een wortel brengen. Het legde dan zijn rose neus, lauwwarm en donzig als een in de zon gestoofde perzik, in mijn hand.

Meneer van der Molen, zoals Roos den woonwagenman noemde, was verder op marktdag met Herkelijns meegereden naar de stad en op de lege boerenwagen hadden ze allerhand meubilair mee

teruggebracht: een ouderwetse ronde tafel, wat stoelen, een kast, een Genemuidermat en nog zo het een en ander. Hij vroeg niemands hulp. Zelf had hij de stenen vloer van het koetshuis geschrobd - en netjes geschrobd, zei Roos bijna spijtig. Het was er een compleet schildersatelier nu, met een grote schildersezal, die hij uit de woonwagen had gehaald en zo'n raar luchtje van verf en nog iets... maar wel gezellig. Slapen deed hij voorlopig maar in de woonwagen, had hij gezegd. Hij had een luik in het dak laten maken, net zoiets als het noodluik bij een autobus en als je dat openschoof, kon je in je bed zo fijn naar de sterren liggen kijken. Het moest natuurlijk niet opeens gaan regenen. Dan was het minder plezierig.

En toen - ik begon juist te denken, dat we wel op Meienrhijn konden wonen, hij in zijn koetshuis en ik in mijn koepel, zonder veel van elkaar te merken en ik was half verheugd en half teleurgesteld - ontmoette ik hem op een morgen in het bos.

Ik was, als gewoonlijk, naar de eekhoorns geweest. In een holle boomstam had ik een eekhoornnest ontdekt. Dat was iets bijzonders. Ook Christiaan had het nooit eerder meegemaakt. Gewoonlijk nestelen eekhoorns hoog in een boom als kraaien of eksters. Ze nemen zelfs wel een verlaten kraaien- of ekstersnest in bezit en bouwen er een dak op. Maar dit was zeker een onconventioneel en ondernemend eekhoornpaar. Ze hadden zich gezellig in de holle boomstam geïnstalleerd en er zonder verwijl vier kinderen gekregen. Het was een allergrappigst gezicht vier kleine eekhoornkopjes met grote ogen en spitse, bepluimde oren uit het hol naar buiten te zien kijken of een eekhoornstaart als een rosse pleureuse omlaag te zien hangen. Het gaf je het gevoel, dat zo de kabouterman wel aan zou bellen of Winnie de Poeh met Knorretje.

Ik ging iedere morgen nootjes en ander eekhoornlekkers brengen en als ik stil op het mos zat of tegen een boomstam leunde, kwamen Papa en Mama eekhoorn tot vlak bij me. Deze morgen had ik voor het eerst ook de jongen uit het hol zien komen. Ze deden grappig parmantig, wasten zich als poesen en renden elkaar krijsend achter-

na. Toen opeens, na een schelle kreet van de moeder, waren ze hals over kop het hol in gevlucht. Ik dacht, dat een of ander dier ze verschrikt had en keek om me heen en toen, op het paadje tussen de struiken, zag ik den man uit de woonwagen.

Ik vond het vervelend, dat hij me bespied had - wie weet hoe lang al! - en wou weggaan, zonder een gesprek met hem aan te knopen. Ik moest langs hem heen en zei alleen koel: - Dag meneer van der Molen. En even vormelijk zei hij terug: - Goeden morgen, mademoiselle Conradin.

En toen, op hetzelfde moment, schaterden we het allebei uit als twee kinderen, die grote mensenkieren hebben aangetrokken en elkaar plechtig begroeten. - Dag meneer! Dag mevrouw! - en zich dan plotseling niet meer goed kunnen houden en het uitproesten. - O, wat gek zie jij er uit met die hoge hoed! En jij met die sleepjapon!

- Het is onmogelijk, zei hij.

- Helaas, zei ik. Noem me in vredesnaam dan maar Vera.

- Ik heet Steven.

- Een gekke naam.

- Hoe zou ik dan moeten heten?

- O, ik weet niet, Olav of Boris misschien of... Tristan.

- Tellement ténébreux?

- Hoe ben je in de nacht op Meienrhijn gekomen, zonderdat Christiaans honden geblaft hebben?

- Dat is de magie van Bontje. Bontje is een bijzonder paard.....

- Dat is-ie, completeerden we gelijktijdig.

- Dus je hebt in Holland op school gegaan?

- En of! Nourri - niet bepaald 'dans le serail', maar wel 'avec Dik Trom. 'Toen ik twintig was, had ik er genoeg van en ben naar Parijs geëclipseerd. Zie je... maar vertel het vooral niet verder... mijn moeder was 'de Franse gouvernante'. Hij neuriede het op de wijs van het liedje van, ik geloof, Pisuisse.

- Wat romantisch! En je vader?

- Mijn vader was de dorpsschoolmeester. Het wás heel romantisch, maar ze werden niet gelukkig. En ze leefden ook niet lang.

- Mijn vader heette Joosje... alleen maar Joosje.

- Ah, c'est ça! Daarom kon je niet de eigenares van het landgoed zijn. Vertel me eens heel eerlijk, Vera? Bestaat dit alles werkelijk? Ben jij een oprechte vrouw van vlees en bloed? Of verander je 's nachts in een eekhoorn? En je koepel en je poesen en dit bois dormant? Ligt het alles misschien... over de horizon?

- Zo ver niet. Alleen maar over de trois marches de marbre rose. Ik ben trouwens normaal met een auto hier gekomen. Jij bent 's nachts uit de hemel komen vallen... mét wasknijpers.

- Mag ik toch even voelen, of je echt bent? Lieve Vera, wat ontzaglijk leuk, dat ik je hier gevonden heb! Mag ik alsjeblieft vanmiddag in je koepel komen thee drinken?

C'est ça. Zo is het begonnen. Serge.

VIII

Het is moeilijk over het geluk te schrijven. Duizenden en duizenden boeken zijn er de eeuwen door volgeschreven over het verdriet, de smart, het verlangen, het gemis, de haat. Maar er is weinig geschreven over het geluk... ik denk omdat het geluk zo weinig dramatisch is. Het komt niet met donder en bliksem, niet met 'torrent de larmes'. Het treedt niet ons leven binnen met het éclat van een filmster. Het zeer vreemde van het geluk, het toverachtige is juist, dat we er ons leven lang achteraan rennen en dat we, als het op een keer komt, het 'gewoon' vinden. Het komt zo simpel. Het wil helemaal niet gehuldigd worden als iets groots of verhevens. We denken niet: Wat een wonder! Nu ben ik gelukkig. Het geluk maakt juist, dat we niet meer denken. We 'zijn' enkel nog maar. We proeven het leven met een intensiteit en een uiterste aan verfijning, die het eenvoudigst gebeuren tot een verrukkelijk evenement maakt.

Ook wij, Steven en ik, beseften die eerste maand ternauwernood, dat we gelukkig waren. In ieder geval, we vermeden het woord. Maar wat een Meimaand is het geweest! Zo argeloos blij, zo overstelpend lieflijk. Hebben de meidoorns ooit zo overdadig gebloeid en de seringen? Hoe zacht gingen onze voeten over het matbruin tapijt van kelkblaadjes, die de beuken als nutteloze winterkleden hadden afgeworpen, toen ze hun lichtgroene zomerjurken aantrokken! Hoe blank en helder stroomde de kleine rivier de horizon tegemoet, hoe warm was de kleurengloed van mijn violenperk! Hoe smachtend heeft de nachtegaal gezongen, zodat je soms

zou willen roepen, Niet meer, niet meer! Opdat mijn hart niet breken zal!

Maar ook, hoe heerlijk hebben de pannekoeken gesmaakt, die Steven bakte en waarop hij met stroop onze namen tekende... een V. voor mij, een S. voor hem. En hoe genotvol doortintelde ons het kopje koffie, dat Roos om elf uur, als we van een wandeling terugkwamen, voor ons schonk.

Duizenden dingen zou ik kunnen opnoemen. Het leek of aan ieder ding juist dat 'iets meer' was toegevoegd, waardoor het volmaakt werd. Zoals - het is een wat prozaische vergelijking - het geheime middel wordt toegevoegd aan de Deventer koek door den enigen man, die het kent en die het steeds weer doorgeeft aan zijn opvolger in de koekfabricage. Door deze geheime specerij wordt de Deventer koek als koek volmaakt en zo had ook het geluk, de grote wonderdoener, een speciale kruidenrij aan het leven toegevoegd en ieder ding was volmaakt. Maar tegelijk gewoon, eenvoudig, simpel. We staarden het volmaakte leven niet met open mond aan, zoals je staart naar een of andere 'glamour girl' met onwaarschijnlijk blonde haren en phantastische wimpers. We voelden ons vertrouwelijk met dit volmaakte leven, voor het eerst geheel en al zonder argwaan.

Enkele momenten schieten me nu te binnen, waarop deze argeloze blijheid... deze 'joie de vivre' zonder meer... als het ware trillend aarzelde op de grens van het bewust geluk.

Die nacht dat het zo regende. Het was de dag ervoor zomers warm geweest. In de vooravond had het ver weg geonweerd en in de nacht werd ik wakker door het ruisen van de regen. In de stad wordt regen altijd begeleid door het geluid van klokkende goten, het rikketikken van druppels op zinken daken of tegen de ruiten. In al deze geluiden is iets van irritatie, van drift, soms van razernij, dat je nerveus maakt. Maar hoe wijd en weldadig is het geluid van regen, die ruist op gebladerte. Ik lag er een poosje stil naar te luisteren. Toen, in een verlangen er dichter bij te zijn, ben ik voor

het open raam gaan staan. Het rook zo fris en kruidig, alsof de aarde pas geschapen was en op dit moment, nog volkomen onbezoedeld, als een verse taart uit de oven, uit Gods handen gekomen. Over de rivier, onder de appelbomen van Herkelijns, stonden de schapen roerloos in de regen. Ik dacht: Straks doen ze de eerste stap. Hebben Adam en Eva dat gezien in het Paradijs? Er staat niets van in de bijbel, maar hoe heerlijk moet het geweest zijn de dieren hun eerste stap te zien doen op de pas geschapen aarde. Met een regenjas over mijn pyama ben ik toen naar buiten gegaan. Zo lang ik onder de bomen bleef, voelde ik maar zo nu en dan een druppel, maar toen opeens heb ik me in de volle, stromende regen gestort. Al die zoele druppels op je gezicht, op je handen en achter je het gestadig ruisen! Meiregen, maak dat ik groter word, groter word! zong het oude kinderliedje in me. En ik wérd mee groter met knoppen en bladeren. In me zwol mijn hart tot berstens toe van het geluk, dat ik op dat moment alleen nog niet de naam 'geluk' gaf. Omdat ik, als ik droomde van geluk aan heel andere dingen gedacht had dan aan lopen in de regen. En misschien ook, omdat dit geluk nog zo gaaf was en zo onzwaar, dat het langs je bewustzijn heenscheerde. Want vreemd, zodra je het geluk beseft als geluk, is het wankel, broos, een angstig bezit en dus niet meer volkomen gaaf.

Ik herinner me, dat Steven en ik op een keer op de top van een heuvel stonden en in eenzelfde élan elkaar bij de hand grepen en renden, renden langs de brede bosweg omlaag, tot we ademloos en lachend stil stonden. Dat zou een goede aanloop geweest zijn, om elkaar in de armen te vallen, maar we deden het niet. Waarom? heb ik later aan Steven gevraagd. Waarom hebben we zo lang gewacht? Was jij even argeloos als ik? Wist je niet, dat we elkaar liefhadden?

- Ik wist het, zei hij toen, op het allereerste moment, dat ik je zag. Maar ik was, geloof ik, zo blij je gevonden te hebben, dat ik wel een maand lang genoeg had alleen aan die blijheid.

En dan is er de dag geweest, waarop we met de hittewagen naar de stad zijn gereden. Steven vond, dat Bontje te weinig beweging kreeg en samen met Christiaan had hij toen uit een achterafhoek van het koetshuis de oude hittewagen te voorschijn gehaald. Met zijn tweeën hadden ze hem opgeknapt en geschilderd, groen met zilveren biezen. En nu maakten we geregeld tochtjes met de hittewagen ter verbetering van Bontjes 'lijn'. De cadans van onze hedendaagse geschiedenis scheen de hoefslag van het verleden niet te storen. Misschien klonk deze alleen wat zwakker, wat verder af. Die dag, dat we naar de stad reden, zijn we al vroeg op weg gegaan om het drukke verkeer te vermijden. Het was zo'n dag, waarop een lichte wazigheid de aarde als parelmoer doet glanzen.

- Je te prie, Vera, zei Steven, zet je hoed met de rose rozen en het sluiertje op.

- Waarom?

- Omdat... een hoed met rose rozen en een sluiertje, een hittewagen, een cheval pie, een Franse gouvernante, een blauw vlinderje... het zijn allemaal dingen... hoe zal ik het zeggen, het is moeilijk voor een schilder om woorden te vinden... die, laat ik het noemen een vierde dimensie hebben. Ze reiken ermee 'dans le pays lointain'... over de horizon... hoe wil je het noemen?...

- Ach ja, en de regen, die ruist op de acacia's en de boerenwagen met een schimmel bespannen, die door het berijpte land rijdt en het meisje, dat in het lege fabriekslokaal zo aandachtig haar lippen verft en de oranje poes en de ronde, donkere bosvijver...

- C'est ça, c'est ça! Voor ieder mens zijn het andere dingen. Ze geven je een emotie, die onevenredig is aan hun uiterlijke verschijning. Je herkent ze, zonder te weten van waar. Je hart springt op van vreugde, krimpt ineen van smart. En dat... dat... onzienlijke te moeten schilderen met verf... het is niet eerlijk!

Ik ben mijn hoed met de rose rozen en het sluiertje gaan halen en toen ik terug kwam, was Bontjes tuig met seringetakken versierd en Steven droeg een trosje witte sringen in zijn knoopsgat en

Roos had een grote bouquet witte en paarse seringes op het achterbankje gelegd voor onze vrienden in de stad. Ze wuifde ons na... Roos... en haar gouden oorbellen blonken in de ochtendzon.

Ik had van het begin af dat ijle, zwevende, warme gevoel als van de vlinder Vera, die de verte tegemoet vliegt. Ik zou de hele aarde aan mijn hart hebben willen drukken... verrukt, verrukt en tegelijk 'verrückt'... alsof ik te veel lichte wijn gedronken had. En Steven moet iets dergelijks gevoeld hebben, want al in het populierenlaantje begon hij te zingen. 'Guten Morgen, schöne Müllerin... En zo zijn we dan als twee zingende dwazen in ons bebloemde karretje over de wereld gereden. De liederen vielen ons vanzelf in. 'Am Brunnen vor dem Tore' en 'Quand je pense à mon village' en 'Ver in het Zuiden ligt mijn Spanje' en 'J'aime surtout ma Paimpolaise'. Allen met dat elegische, dat lichtbewogene van een vreugde, die te glanzender opstijgt uit een dauw van tranen... van een weemoed, die de liefde tot het leven nooit aantast, maar enkel bevrucht. En misschien was dit de enige dag in ons leven, dat we zulke liederen konden zingen, alsof het ónze liederen waren, zonder er innerlijk afstand van te nemen.

Steven heeft een aardige stem, lichter, speelser dan men zou denken als men zijn donker gezicht en forse gestalte ziet. Ik kan eigenlijk niet zingen, dat wil zeggen, mijn stem reikt niet hoog en niet laag, maar ik onthoud alle melodieën en ik heb er als kind zo oneindig veel gehoord. En wat ik niet zingen kon, floot ik maar en als we de woorden vergeten waren, improviseerden we ze met wonderbaarlijk gemak.

'Rosa, rosa, rozen op je hoed, Ze hadden geld, maar weinig goed', zongen we, toen we de grote luxeauto passeerden en Steven wuifde met zijn bebloemde zweep. Het gezelschap in de auto staarde ons verbijsterd aan. Ze zullen elkaar verzekerd hebben, dat we natuurlijk gek waren of dronken... misschien wel allebei. Maar helemaal zullen ze het gevoel niet hebben kunnen wegpraten, dat er iets met ons niet pluis was. Zelfs voor gek of dronken of allebei waren we in deze staat van gelukzaligheid té gek.

Goudglanzend als onze liederen hief zich de aarde met weiden vol boterbloemen uit haar bad van dauw en strekte zich wellustig uit in de zon. ‘Ich hörte ein Bächlein rauschen, jubelden we en maakten er een beurtzang van. ‘So frisch und wunder he... ell.’

Zo reden we de stad binnen en daar nam het carillon het zingen van ons over. We stopten voor het café Flora. - Quelle folie! zei Steven. We dronken koffie in de serre, waar de ramen wijd open waren geschoven en Paul zette onze sering en zelfs van de bloemen, die Bontje en de hittewagen en de zweep gesierd hadden, maakte hij een bouquetje. Het doet Paul pijn bloemen te zien verwelken. En daarna lunchten we aan Raouls eigen tafel als koningen - ik weet niet meer van wat - alleen nog, dat we er witte wijn bij dronken. Later heb ik toen Steven mijn stad laten zien. We zijn over het pleintje met de lindebomen gegaan, waar de duiven rondtripten, alsof het hun toebehoorde. - Weet je, Steven, dit was het pleintje, waar Raoul Eddy heeft gevonden... En we zijn door de Jeruzalemsteeg gelopen en over de Snelliuskade. - Weet je, blauw water, blanke meeuwen..... daarginds is het pension van mevrouw Louise Vermeer... voor dat dakraam zat ik te werken... En we hebben op een bankje in het plantsoen gezeten onder een bloeiende seringboom en naar de zwanen gekeken, die donzig gele jongen hadden. - Weet je, hier ben ik langs gelopen op de avond, dat ik Serge Petrov ontmoette. Het rook toen naar lente in Februari...

Toen ben ik naar den kapper gegaan en Steven zei: - Laat die kapper niets gek doen met je haar! Je mag niet terugkomen als een vrouw van deze tijd.

- Maar Steven, ik geloof, dat ik een vrouw ben van deze tijd.

- Onzin! Zijn ‘la fille aux cheveux de lin’ of ‘la dame à la licorne’ of... of... ‘Alice in wonderland’ soms vrouwen van een of andere tijd? Jij bent het meisje met de eekhoorns. Je hebt lichtbruin haar, dat tot op je schouders hangt en dat alleen aan de punten mag omkrullen en je mag hoogstens je lippen even aanzetten met een donkere lippenstift.

- Zoals meneer beveelt! Hou je niet van make-up?

- In Parijs had ik alle vrouwen de make-up wel van het gezicht willen wassen. Het is voor een schilder verschrikkelijk in een land te leven, waar álle vrouwen zich opmaken. Net alsof je in een warenhuis duizend poppen ziet. Een nachtmerrie! Maar in dit land, waar maar weinig vrouwen make-up gebruiken, heeft zo'n enkel beschilderd gezichtje als contrast soms wel iets pikants. Ik kan me voorstellen, dat je je hier verliefd op de ene zwaar gemaquilleerde vrouw en daarginds op de ene vrouw met het naakte gezicht. Maar dat geldt allemaal alleen voor gewone vrouwen. Jij bent het meisje met de eekhoorns. Dus denk er om, geen dwaasheden.

- Dag Steven! Straks zie je me terug met een torenhoog krullenkapsel...

- Je te prie, Verà...

- Dag!

In de avond zijn we toen terug gereden, gewiegd op de cadans van Bontjes hoeven, verstilld als kinderen, die terugkeren van een groot feest.

‘Guter Mond, du gehst so stille’. We hebben het alleen nog maar geneuried, niet meer hardop gezongen.

- Zo ben ik 's nachts vaak over de grote wegen gereden met mijn woonwagen. C'est tellement doux. Hoe moet je dat in het Hollands zeggen? Ik kan Franse woorden niet altijd in het Hollands vertalen.

- Vredig misschien? Zachtzinnig?

- Het is niet helemaal hetzelfde. Het charmante, ik zou bijna willen zeggen ‘het verliefde’ ontbreekt aan de Hollandse woorden.

- Misschien zou je moeten zeggen ‘Het is zo zoet’. Verlang je ernaar om weer verder te gaan, Steven?

- Nog niet.

- Going down south on the great North Road...

- Wat is dat?

- Iemand uit een boek van Priestly zegt het. Mr. Oakroyd, een klein timmermannetje of zoiets in het noorden van Engeland. Hij vond het zo avontuurlijk... going down south on the great North Road...

- Ik heb niet zoveel boeken gelezen als jij.
- Je kunt ze ook leven... of... schilderen.
- Dat is waar.

Guter Mond, du gehst so stille... En een geur van dauw en koeien met erdoorheen die zoetheid, van bloeiende vogelkers misschien? - Steven, hou je de teugels nog wel? Anders zou het ons kunnen gaan als de voerman uit 'Het karretje op den zandweg'. Weet je wel, 'k Wed dat je hem op den zandweg vindt, Of mogelijk wel daarneven...

- Of mogelijk wel daarne... e... ven. Hij neuriede slepend het wijsje na. In ieder geval 'daarneven', Vera. Is het niet een kostelijk woord? Vader Heye of was het Gouverneur - het doet er niet toe, een of andere brave Hollandse Calvinist - heeft er geen idee van gehad hoe prettig het kan zijn 'daarneven'. Kijk, daar heb je het laantje. De populieren zien er in het maanlicht uit als behekste pelgrims, op de maat van een etherisch castagnettenspel - jouw vondst, Vera - op weg naar een onwezenlijk 'daarneven'. 'Ik laat de teugels los, Vera. Bontje is een bijzonder paard.....

Zo goed als nooit hebben Steven en ik ernstige gesprekken gevoerd over maatschappelijke problemen en dergelijke. Onze verbondenheid, die zich uitte in deze speelse en tedere samenspraken, was... veel, veel dieper dan zulke diepzinnigheden, geworteld in de groene schemer van het betoverde bos. Dat voor Steven echter een Drents heidelandschap was met gentianen en blauwe vlindertjes en een plas met wollegras langs de oevers, die de hemel weerspiegelde... een landschap, waar de schim ronddoelde van zijn moeder, de Franse gouvernante... jong gestorven in het kille vreemde land aan t.b.c. en eenzaamheid.

Ook zonder dat Steven de teugels hield, bracht Bontje ons wel op

Meienrhijn, al is het niet onmogelijk, dat Meienrhijn en ‘daarneven’ synoniemen zijn.

- Wel te rusten, meisje met de eekhoorns.
- Wel te rusten, man uit de woonwagen.

Zo scheidden we die avond.

Nu achteraf ben ik toch wel het meest verwonderd over deze argeloosheid. Hoe kon ik wel een maand lang leven naast dezen man... zo onbekommerd van de ene dag op de andere... zonder me er rekenschap van te geven, dat het liefde was, wat ik voor hem voelde? Ik was toch geen ingénue. En ik had vroeger altijd gelachen om hooggestemde verhalen van meisjes, die zich hun liefde pas bewust werden met de eerste kus. Ik had wel eens spottend gezegd naar aanleiding van zulke etherische liefdes: - Ik geloof net zo min aan liefde, die je niet voelt als aan kiespijn, die je niet voelt, tenminste wanneer het volwassen mensen betreft. En dat ik nu zelf in staat bleek tot zulk een argeloosheid! Terwijl ik niet eens begonnen was met argeloos te zijn. Want op het eerste ogenblik, dat ik Steven zag, had ik gerealiseerd: Dit is een gevaar voor mijn gemoedsrust. Ik was hem zelfs met opzet uit de weg gegaan, omdat ik geen complicaties wilde, geen nieuwe liefdesaffaire.

Zelfs nu nog is het een schok voor me, dat ik zo heb kunnen ontsnappen aan mijn eigen waakzaamheid. Een moeder, een ouderwetse moeder, die haar dochttertje streng heeft opgevoed en die dan plotseling ontdekt, dat dit nauwlettend bewaakte kind een geheel eigen leven heeft geleefd - bij voorbeeld een verhouding heeft gehad met den knecht - moet iets soortgelijks voelen als ik nu. Zo van: hoe is het godsmogelijk, dat dit heeft kunnen passeren, zonder dat ik het gemerkt heb!

Een hedendaags mens is altijd twee: een, die leeft en een, die toeziet en naderhand de balans opmaakt. Ik ben die ene maand niet twee geweest. Alleen zo kan ik mijn argeloosheid verklaren. Plotseling, als door een druk op de knop, was het andere ik uitgescha-

keld. Ik leefde alleen nog maar, zonder toezicht, losgebroken van alle zelfanalyse. Maar ik gebruikte mijn vrijheid niet om, bij wijze van spreken, een verhouding te beginnen met den knecht. Dat zou ik misschien... waarschijnlijk... gedaan hebben, als ik werkelijk een ingénue was geweest. Nu integendeel gebruikte ik mijn vrijheid om, verrukt als een bij in het voorjaar van bloem naar bloem te tuimelen en uit allemaal honing te zuigen. Ik vatte mijn vriend bij de hand - misschien deed hij het ook mij - en ik riep: Kom mee! - Of heeft hij het geroepen? Kom mee! Zie de gouden regen en de sering! Zie de tere, groene schemer in het beukenbos! Hoe zacht is het mos! Hoe groen het gras! Zie mijn poesen, mijn violenperk, mijn witte koepel! Laten we in de hittewagen uit rijden gaan! Laten we luisteren naar Christiaans verhalen over het verleden, naar Roos' verhalen over het heden! Zie de appelbloesem blozen en de schapen roerloos in het maanlicht staan! Kom mee! Kom mee!

Er was te veel om een keus te doen. Ik kon maar niet meteen de liefde kiezen. En nergens was mijn andere ik, dat toezag, de symptomen registreerde en de balans opmaakte. Die maand ben ik 'het meisje met de eekhoorns' geweest. En dat was een ander dan Vera of het was slechts een deel van haar.

Het meisje met de eekhoorns kon honing puren uit alle bloemen en tot de liefde eerst ontwaken - ach God, hoe waar zijn sprookjes! - bij de eerste kus.

Natuurlijk kwam het tenslotte tot die eerste kus. O, heel dwaas, verrukkelijk, vertederend dwaas, zoals deze liefde voortdurend geweest is. Zodat ik ook nu, bij het herdenken, telkens moet glimlachen, zodat Steven verviel in de taal van zijn moeder, de Franse gouvernante en voor zich heen mompelde: - Quelle folie!

Ik had de petroleumlamp gevuld en de pit gelijk gemaakt, toen Steven met Christiaans Peter, de Ierse setter, die zich bijzonder aan hem gehecht had, mijn keukentje kwam binnenvallen.

- Als je even wacht, ben ik klaar, Steven.

- Weet je, dat alle rozen bloeien?
- Ik weet het, ik heb het geroken.
- Is het ter ere van de rozen, dat je die originele tache de beauté draagt?
- Wat bedoel je? Waar?
- Op je neus, liefje.

Ik wreef hard met een zakdoek over mijn neus. - Zo weg?

- Integendeel! Wacht, laat mij maar.

En met een nat puntje van de handdoek bewerkte hij ijverig mijn neus en gaf tot slot, plagend, een zoen op het schoongewassen puntje. Het had niets hoeven te betekenen, als hij me meteen losgelaten had. Maar hij liet me niet los. Hij trok me vaster tegen zich aan en mompelde dwaze dingen: - Vera, toverling, elfenkind, eekhoornmeisje, nu ik eenmaal begonnen ben, laat me alsjeblieft... alsjeblieft... doorgaan. Ik moet een maand en... is het vandaag de negende of de tiende?... een maand en negen dagen inhalen, dat ik je niet gezoend heb.

Zo hebben we elkaar dan voor het eerst gezoend op die dag, dat alle rozen bloeiden.

En ik ben ontwaakt, net als Doornroosje, bij de eerste kus. Mijn God, ik hield van dezen man, exclusief, zoals ik nooit van andere mannen gehouden had. Alsof er voor mij maar één man op de wereld bestond om van te houden... juist deze

Dear Serge, ik wil niet lyrisch worden over de liefde. Ik ben al zo lyrisch geweest over de lente en over het geluk. Ik was gelukkig, onuitsprekelijk gelukkig in de armen van dien enen man. Maar met het besef van mijn geluk... op het moment van ontwaken... ben ik weer twee geweest. Mijn andere ik zag toe, registreerde de symptomen, maakte naderhand de balans op.

Denk niet Serge, dat ik mijn vroegere liefdes zal gaan kleineren. Ze zijn ook goed geweest op een ander plan... minder gecomprimeerd zou je het kunnen noemen. De ondergrond was altijd een werkelijke genegenheid. Ik ben met al mijn vroegere geliefden goede

vrienden gebleven, of, als ik ze uit het oog verloren heb, ik zou het onmiddellijk weer zijn, als ik ze ontmoette.

Ik zal je iets geks bekennen, Serge. Er zijn tientallen mannen, met wie ik... gelukkig is een groot woord... maar toch heel goed zou kunnen leven. Ik kan ze er zo uitpikken. Ik hoef nauwelijks een woord met ze te wisselen, of ik kan zeggen: - Met die zou het zeker gaan. Als ik de talloze boeken las over huwelijksmisère, heb ik vaak gedacht: - Is dat nou overdreven of ben ik zo uitzonderlijk? Maar ook in de praktijk zag ik dezelfde misère. Heb ik alleen maar een beter aanvoelingsvermogen, waardoor ik de partners kies of in ieder geval accepteer, met wie het voor mij wel mogelijk is te leven? Is het een innerlijke aversie van het drama? Stel ik mijn eisen lager dan andere vrouwen? Ik heb het nooit helemaal kunnen doorgronden. Wel weet ik, dat dit betrekkelijk gemak om een levensgezel te vinden voor mij weer een probleem geworden is. Want waarom juist de een als het even goed tientallen anderen konden zijn? Dat wil zeggen, als mijn andere ik, dat toekeek, de symptomen registreerde en de balans opmaakte volkomen sceptisch wist: - Nou ja, ditmaal is het Jan geworden, maar het had ook Piet of Theo of Jacques kunnen zijn. Ik geloof ook wel, dat mijn nestelinstinct slechter ontwikkeld is dan bij de meeste vrouwen. Ik zeg niet zo dadelijk: - Och kijk eens, wat een heerlijke pluis voor de voering en wat een snoezig draadje rose wol voor de babykamer! Bij veel vrouwen is het juist dat nestelinstinct, dat over alle weifelingen triomfeert. In ieder geval, ik heb nooit spijt gehad dat ik - om met Courths Mahler te spreken - niet rein ben gebleven tot de Grote Liefde kwam. Och wel neen! Een beetje ervaring in de liefde is nog zo slecht niet. Het zal wel mijn on-Hollandse afstamming zijn, die me dit zo geredelijk doet erkennen.

Als ik denk aan mijn eerste liefde. Deze schuwheid, die dodelijke angst voor wat er te gebeuren stond. Of neen, eigenlijk niet voor wat er te gebeuren stond, want ik was zo weg van Erik, dat ik met liefde alles zou hebben willen doen, wat hem behagen kon. Maar ik

was zo dodelijk bang iets verkeerd te zullen doen, onnozel te lijken, anders te zijn dan andere vrouwen, onhandig en dwaas! Ik voelde mijn gebrek aan ervaring als een verschikkelijke handicap toen. En ik geloof ook niet, dat dit volkomen vervloeden van je zelf, dat een eerste ernstige verliefdheid zo vaak meebrengt, een gunstig element is voor een duurzamer verhouding. Mettertijd herneem je je wel weer, maar eer het zover is, kan er al veel verloren zijn. Steven en ik zijn in ieder geval gelukkig met elkaar geweest. We vonden elkaar goed, zoals we waren... of moet ik zeggen, zoals we elkaar zagen?

Roos had natuurlijk dadelijk door, hoe het met ons gesteld was. We hebben trouwens geen moment geprobeerd iets voor haar of voor Christiaan te verheimelijken. Roos had de tolérance, die ik vaak heb opgemerkt bij heel knappe vrouwen. Waarschijnlijk doordat ze zich zo van haar waarde bewust zijn, dat ze geen afgunst kennen. En Christiaan, opgevoed in de school van den baron, was, zoals hij met een knipoogje zelf constateerde 'nu eenmaal een oude heiden'.

- En kinderen, wanneer trouwen jullie nu? vroeg Roos alleen, toen ze ons op een morgen samen uit mijn koepel zag komen.

- Ach Rosalinda, we zijn zo gelukkig, zei Steven. Bij trouwen heb je zulke nare mensen nodig. Als jij nu de dominee kon zijn of de pastoor.

- Het hoort nu eenmaal, hield Roos vol.

- Weet je wat, we zullen een feest vieren... een bruiloftsfeest.

- Dat is nog geen trouwen, pruttelde Roos tegen.

Maar voor een feest was ze altijd te vinden. En dus hebben we, zonder te trouwen, ons bruiloftsfeest gevierd op Meienrhijn.

IX

Ons feest dan... Altijd is er feest gevierd, door alle volkeren op aarde, in alle tijden. De Chinezen, de Eskimo's, de Indianen, de Zoeloekaffers, de oude Grieken en Romeinen, de Joden, de Batavieren, het Quartier Latin, de Jordaan, de filmsterren van Hollywood, de veenarbeiders uit Emmer Compasuum... noem maar op wie je wilt... er is geen mensengemeenschap, of ze viert zo nu en dan feest. En al deze mensen, die schijnbaar niets gemeen hebben, worden naar het feest gedreven door eenzelfde verlangen: te ontkomen aan de druk van het dagelijks leven, er onder door te glippen, het pak van de rug te gooien. Het feest schemert allen voor ogen als een illusie van blijheid en licht. Zingen zullen ze, dansen, zweven in de luchtschommels, glijden van de rutschbaan in tomeloze vaart, draaien tot een duizel ze bevangt. En hoe zwaarder het zorgenpak, hoe fanatieker ze de zwaarteloze blijheid begeren. En als het pak vanzelf niet los wil laten, moet de drank maar helpen. Ach, eigenlijk weten ze haast altijd wel van te voren, dat het zonder drank niet gaan zal. Maar als dan zelfs met drank de blijheid niet wil komen, ontaardt het feest in razernij. Komen zal ze! De een verdrinkt een te veel, de ander een te weinig. De uitersten van rijkdom en armoe zijn steeds het fanatiekst, omdat zowel het te veel als het te weinig zwaar drukt. Zo is het feest bijna altijd een krampachtig blij willen zijn... een reiken, vaak boven de macht, van duister naar licht.

Misschien zijn er nog enkele gezegende oorden op aarde... oorden, waar het brood aan de bomen groeit... waar men zo maar feest

viert uit een overmaat van vreugde. Kinderen kunnen het soms nog. Ze huppelen langs de weg op een voorjaarsdag, ze lopen te zingen met de armen om elkaars hals, ze dansen bij een draaiorgel op straat. Als een bloem bloeit het feest in hen open. En zo is ook ons feest opengebloeid uit de blijheid zelf, die zo vol werd, dat ze bloeien moest als een roos in de maand Juni. Een vraag van Roos, een schertsend antwoord van Steven en het feest was ontloken.

Een week lang zijn we druk geweest met de voorbereidselen. Roos trok haar pompadour mouwschort aan en van dat ogenblik af noemde Steven haar ‘Madame Pompadour’. En als Roos protesteerde, dat ze heel goed wist, dat madame Pompadour geen fatsoenlijke vrouw was geweest en dat zij, Roos, wel van een pretje had gehouden, maar toch altijd in het fatsoenlijke... dan overtroefde Steven al haar bezwaren door te zeggen: - Wat mopper je toch, Roos! Madame Pompadour was een heel mooie vrouw en ze werd zeer bemind. Wat wil je meer? En Roos was vrouw genoeg om diep in haar hart niet meer te willen. Ze zweeg en glimlachte. Roos bakte tulbanden en met aardbeien versierde vlaais. Geen werk was haar te veel, geen temperatuur te hoog, nu al haar inspanningen beschouwd konden worden als een offerande aan Het Feest. Annetje was eindelijk gekomen, een kleine Roos met bedauwde wangen en ogen. Ze werd zonder pardon in een veel te wijd pompadour mouwschort gehuld en mij verging het net zo, als ik maar een voet in de keuken zette.

- Voilà, Christiaan, les Pompadours! zei Steven met een weids gebaar, alsof hij een spullebaas op de kermis was, die zijn nummer presenteerde.

- Wacht maar, mannekes, we zullen jullie eens even, zei Roos en ze zette ze aan het erwten doppen. Van die heel fijne, heel kleine, heel zoete erwten met de deukjes er nog in. Heel erg lekker, maar het is een geweldig werk, voor je er een behoorlijke hoeveelheid van bij elkaar hebt gedopt. Er zouden er net genoeg zijn voor een

maal, meende Roos. Tenminste... wie komen er nu eigenlijk?

- Vera, wie komen er?
- Raoul en Eddy en Paul...
- Niemand meer?
- We zouden ook 'the March hare' en 'the mad hatter' kunnen vragen.
- En de hertogin! Goed, we vragen al onze vrienden uit alle sprookjes. Roodkapje en De Schoone Slaapster en Riket met de kuif...
- En Kay en Gerda en de kleine Ida.
- En de student. Zullen we Annetjes student vragen?
- Neen, neen, viel Roos snel in. Ze is hier juist om dien student te vergeten. Haar vader vindt het helemaal niet goed.
- Ach, is het waar? teemde Steven. Haar vader vindt het helemaal niet goed!
- Ze is ook nog veel te jong.
- Hoe jong ben je wel Annetje.
- Zeventien.
- Angstwekkend jong! Dus geen student!
- Meneer Steven, als u haar opzet!
- Liefste Roos en ik zeg nog wel...
- Het doet er niets toe, wat u zegt. Ik weet heel goed, wat u bedoelt. Mij houdt geen man voor de gek. Zegt u maar liever, hoeveel gasten er komen, die eten.
- Hoeveel gasten er komen, die eten. Hij telde het af op zijn vingers. Raoul Eddy, Paul, jij Roos, Christiaan, Annetje, Vera en ik... Mag ik ook een vriendje vragen, dat eet? Goed? Dan vraag ik notaris Reuvenaar. Dat is dan negen.
- Vond je hem zo aardig, Steven? Natuurlijk, ik ook.
- Natuurlijk vonden we hem allebei aardig. En bovendien is hij een oude aanbieder van Roos. Niet waar, Roos?
- Wat u al niet verzint! zei Roos, Maar ze lachte geveleid.
- En als tiende die eet, vragen we dan Anna Herkelijns. Ze zal

helpen koken, dus moet ze ook helpen eten. En ze heeft zulke lieve ogen.

- Ze is een goed, stil meisje, zei Christiaan waardierend.

Zo zwaarteloos waren de woorden, die we elkaar schertsend toewierpen, niets dan wat glans en kleur, lovertjes, die het feest van te voren al om zich heen strooide.

Steven ging naar de stad, ditmaal niet met de hittewagen of met de bus, maar op de fiets van Antoon Herkelijns. Hij ging om de gasten uit te nodigen en om enkele inkopen te doen. Hij had het in zijn hoofd gezet, dat we zouden eten van een servies met een décor van rozen.

- Maar wat een kostbare caprice! zei ik.

- Ach geld! Hij haalde onverschillig zijn schouders op.

Ik had me, zelf door schade en schande zuinig geworden, wel vaker verwonderd over zijn zorgeloosheid, waar het geld betrof. Maar ik ben nooit op het idee gekomen het oer-Hollandse Steven van der Molen te vertalen in Stéphane Dumoulin. Nooit heb ik aan Steven gedacht als aan een bekend man. Hij was 'de man uit de woonwagen' voor me en als zodanig maatschappelijk toch enigszins een outcast. Hij werkte geregeld, meestal 's morgens, maar zijn werk was het enige waarmee hij, tegenover mij, geheimzinnig was. Hij had het koetshuis door een gordijn in tweeën gedeeld en in de achterste helft, waar hij werkte, liet hij niemand toe.

- Later mag je het zien. Ik houd er niet van mijn werk te vertonen zolang ik er nog aan bezig ben, zei hij.

Eigenlijk dacht ik in die tijd, dat zijn schilderen niet veel bijzonders zou zijn. Je ontmoet ze zo betrekkelijk veel, charmante, werkelijk originele mensen, die toch niet in staat zijn hun bijzonderheid in een of andere vorm van kunst uit te drukken. Ze kunnen zichzelf alleen maar leven. Het opzettelijke, dat toch altijd inhaerent is aan het scheppen van een kunstwerk, vermoordt hun originaliteit. Ze zijn niet robuust genoeg voor het harde handwerk van de kunst. Het zou me niet verwonderd hebben, als Steven een derge-

lijk type geweest was en ik zou zeker niet minder van hem gehouden hebben. Hij maakte nooit de indruk zijn schilderen erg au sérieux te nemen. Later heb ik begrepen, dat die luchtigheid maar schijn was. Hij was ernstig genoeg, maar de periode van de grote woorden was hij al lang voorbij. En is het niet eigenlijk altijd zo, dat de ernst of laat ik liever zeggen de waarachtigheid pas begint voorbij de grote woorden? Al zijn we, meer dan we zelf vermoeden, geneigd ons door het pathos te laten overdonderen. Het vroegere, het Parijse werk van Stéphane Dumoulin, hoe zakelijk en hard het zich ook mocht voordoen, was in wezen pathetisch. Op dezelfde manier als b.v. Zola pathetisch is.

- Je moet niet vergeten, Vera, heeft Steven later eens tegen me gezegd, het leven heeft een huid. Ik bedoel niet een vernis, maar iets warmes en zachts, dat er essentieel bij hoort. Zoals Barbara een huid heeft. - Hij zat met Barbara op schoot en streelde haar.

- Het natuurlijke leven doet ons mensen weldadig aan. We zitten graag in de zon. We liggen graag in het gras. Het is goed om water te drinken als je dorst hebt. Het geeft ons een blij gevoel, als er een kind geboren wordt... een droevig gevoel, als er iemand streeft... vaak zelfs tegen ons verstandelijk redeneren in. De liefde begint altijd met een sensatie van groot geluk. Ik heb het leven jaren lang geschilderd, alsof het deze zachte huid niet had. Het epateerde, omdat ik het grondiger gevild had dan iemand anders voor mij. Bovendien verstond ik het vak beter dan de meesten. Maar het is evenzeer een leugen het leven te schilderen, alsof het zijn zachte huid niet had, dan het te schilderen, alsof het niets anders was dan een huid. Zelfs als we het lelijk en afzichtelijk schilderen, moeten we het zo schilderen als een moeder haar lelijk en afzichtelijk kind beziet... als het ware geborgen in de zachtheid van haar liefde. Wel hebben wij mensen de zachte huid van het leven geplukhaard, maar toch, bij elke stap, die we doen, voelen we hem. Als de moordenaar het bloed van zijn handen wast, dan doet hij het in het frisse, koele water... als Barbara een vogeltje bespringt, dan is haar sprong de pure gratie...

Op een keer zag ik op een tentoonstelling een heleboel van mijn eigen naakte schilderijen bij elkaar. Het was, of ik ze hoorde krijsen en ik walgde van ze. Toen heb ik alles in de steek gelaten en een woonwagen gekocht en geprobeerd het leven niet meer te zien met de ogen van een vilder, maar van een mens.

Ik denk, dat men Stevens nieuwe schilderijen, die hij op Meienrhijn gemaakt heeft, romantisch zal noemen. Beter is het misschien te zeggen, dat hij de droom geschilderd heeft - inderdaad 'het kasteel dat te huur staat' - maar dan een droom, die niet verdoezelt, maar die ons aan onszelf onthult.

Hij bracht werkelijk een servies met een décor van rozen - rose en lichtblauwe rozen - mee terug uit de stad en de volgende dag bezorgde de vrachtrijder verscheiden grote dozen met lampions en pakken kaarsen. En toen begon de strijd met Christiaan om iedere lampion, want Steven wou ze ophangen door het hele bos - als gouden en rode en paarse en groene en bonte vruchten moeten ze overal te gloeien hangen, Christiaan en als we dan de polonaise dansen en Raoul gaat voorop met zijn harmonica, want hij heeft beloofd, dat hij die mee zal brengen, en achter ons aan komen op de tenen 'the march hare' en 'the mad hatter' en Kay en Gerda en De schone slaapster en Jorinde en Joringel en de kleine Ida en toch ook de student, al wil Roos hem uitbannen en alle dode Rodaens, Hadwiga en freule Elisabeth en Arend Azia en Azia Arend..., dan moet er telkens weer een licht zijn, dat ons verder lokt en als we dan denken: dit is het laatste, dan moet er toch nog weer een zijn. Irrlichter...

- Ja meneer, hield Christiaan nuchter stand, alles goed en wel, maar er mag geen bosbrand van komen. Lampions zo maar ver weg in het bos, waar niemand ze zien kan, dat gaat niet.

- Maar er zal geen bosbrand komen, Christiaan. Er zal geen spoor van wind zijn. Het is óns feest en we hebben de goede toverfee ook uitgenodigd.

En later zat Steven dan hoog in een boom en Christiaan stond er

onder en ze schreeuwden en gesticuleerden. - Zo dan goed? Wat meer naar links, meneer! Denk er om, hij moet vrij hangen! En toen op een avond stond het feest in volle bloei. Het schitterde en fonkelde, het geurde naar rozen, tulband en aardbeiencompôte, het betoverde onze zinnen met een strelend wijsje. 'In her eyes, there was moonlight and a rose in her hair...'

Er was geen wind. De goede toverfee had niet afgezegd en we waren allemaal zo zachtzinnig blij. We droegen de kleren, die we het liefst aan hadden. Steven had het er uitdrukkelijk bij gezegd.

- Geen deftigdoenerij, hoor, van avondtoilet verplichtend. Ieder komt zoals hij het het prettigst vindt. Dat doen onze gasten, die niet eten, immers ook.

Zo waren van de mannen alleen Raoul en notaris Reuenaar in smoking verschenen, omdat beiden verlangd hadden op deze wijze luister bij te zetten aan het feest. Raoul massief en zwaar, toch niet plomp en notaris Reuenaar, een kleine, uiterst correcte figuur, très fin de siècle, een Fransman uit de negentiger jaren.

Maar wij, vrouwen, hadden ons natuurlijk wel mooi gemaakt. Ik droeg de ragdunne jurk met de grote bloemen in tere tinten, die Steven altijd 'de jurk van het tuinfeest' had genoemd. Roos was in het zwart, zeer statig en Annetje in het wit, heel bekoorlijk, en Anna Herkelijns had haar stemmig, zondags, donkerblauwe zijdje op advies van Roos met een grote ronde kraag van wit batist opgefleurd en dat stond heel lief bij haar lichtblond haar en blauwe onschuld-ogen. Van Steven kregen we elk een roos... Roos een rode, Annetje een rose, Anna Herkelijns een witte - het spijt me, Anna, het zou eigenlijk een blauwe moeten zijn, maar die bloeien alleen op de Himalaya's - en ik een toef kleine, matrose, die Steven, waarschijnlijk ten onrechte, mosroosjes noemde.

- Op die Hollandse dorpsschool van mij hadden we een leesboekje, dat 'Mosroosjes' heette. Ik heb nooit kunnen ontdekken, waarom het zo genoemd was. Het was ook niet mooi. Maar die naam 'Mos-

roosjes' heeft me altijd doen denken aan jou, Vera, al kende ik je natuurlijk toen niet. Maar ik wist, dat je er was, heel zeker. En dat je haar lichtbruin zou zijn en tot op je schouders hangen en dat je mond zou glimlachen, precies als hij nu doet en dat ik met je trouwen zou, diep in het groene woud en dat we zouden dansen bij het schijnsel van wel duizend bonte lampions.

Steven heeft een aquarel gemaakt van 'Het feest'. Een wonderlijk ding. De tafel, waar de tulband oprijst als een besuikerde berg, het servies met het rozendécor, de rode wijn in hoge kelken. En om de tafel de gasten, die eten, met op hun gezichten die eigenaardige uitdrukking van dromerige opgetogenheid... als het ware met maanlicht in hun ogen. Terwijl achter hen, waar het woud begint en de lampions lichten, schimmig de andere gasten opduiken... zij, die niet eten.

En het is waar, we hebben die avond voortdurend hun aanwezigheid gevoeld... the march hare, the mad hatter, de dode Rodaens. Het schijnsel van de lampions weerspiegelde in de rivier en dat leek, alsof nog eenmaal de papieren scheepjes van freule Elisabeth de stroom afvoeren... het verlangen, dat fragiel en kleurig en onbevreesd, zeilde naar de oneindigheid.

Tussen de gangen door greep Raoul naar zijn harmonica en enkele paren dansten, wat loom, want het was een warme avond, op het grasveld. 'In her eyes there was moonlight, and a rose in her hair...' Notaris Reuvenaar danste, eerst met Roos, die veel beter danste dan liep en daarna met Annetje, die hij onmiddellijk 'little Rose' had gedoopt. Steven met mij en Paul met Anna Herkelijns. En eenmaal duwde Raoul Eddy de harmonica in handen - kom joggie, speel eens een wals - en trok mij mee naar het gazon. Raoul danst prachtig, ondanks zijn zwaarte. Als je met hem walst is het, alsof je walst... neen, niet met de wind, maar met de storm. Ik heb wel eens gemeend, dat ik Raoul moest ontwijken, als ik een andere man had, maar Raoul heeft dat nooit gewild. Hij kan er wel tegen, zegt hij. Ik moet dat huwelijksaanzoek van hem maar ver-

geten. Hij is zoveel ouder en niet zo heetgebakerd meer. Hij wil toch graag mijn vriend zijn, of als dat veiliger klinkt mijn broer. - Laten we geen verstoppertje spelen, Raoul. Daar houd ik niet van.

- Goed, goed! Maar leef dan gewoon, zoals je hart je ingeeft. Heus, ik kan er tegen. Ach en Raoul is zo sterk, zo standvastig. Waar zou hij niet tegen kunnen?

Standvastig? Zeker was ook de tinnen soldaat aanwezig met de papieren danseres onder de gasten, die niet aten. En ik? Was ik ook niet een soort papieren danseres, die de wind en soms de storm door het leven voerde?

Steven hield een speech over mosroosjes en bruiden, eekhoorns en 'daarneven', waar niemand anders dan ik veel van begreep. Ik was voortdurend bang, dat zijn tafelrede zou deraileren in een liefdesverklaring, die zeer beslist alleen geschikt zou zijn voor de oren van de geliefde. Maar met een onverwachte zwenking kwam hij telkens weer op neutraal terrein. We applaudisseerden en klonken en dronken en toen zou Steven, die als schilder het beste oog moest hebben, de tulband snijden.

- Tien gasten, die eten, mompelde hij. Zijn mes zweefde tastend boven het gebak, trok in de lucht een ster met tien punten. En toen gebeurde het heel vreemde. We flirten wel graag een beetje met het bovennatuurlijke. Wij ook hadden die hele avond luchtig gepraat over de gasten, die niet aten. Maar als het bovennatuurlijke ons aanraakt of als we alleen maar een ogenblik wérkelijk denken, dat dit zo is, is de schok zeer groot.

Mijn ogen dwaalden weg over het grasveld, tot waar Steven en Christiaan aan de rand, tussen de bomen, guirlandes van lampions hadden opgehangen, die, nu het donkerder werd, een warme gloed verkregen. En toen plotseling zag ik de gestalte. Ze dook op, ze 'verscheen' uit het duister achter de lampions en stond daar opeens, hel belicht. Een hoge gestalte, een vrouw, waarvan de trekken

duidelijk te onderscheiden waren. Ik heb gewezen en, ik geloof ook gegild. In ieder geval, een ogenblik later keken allen in dezelfde richting. En allen wisten we, ook degenen onder ons, die haar nooit eerder gezien hadden, wie ze was. Freule Cecile Rodaen! Maar niet, dat ze was teruggekeerd na dertig jaren deed ons in die afgrond van verwondering storten. Het was, dat we niet wisten, of ze een levend wezen was of een geestverschijning. Ja eigenlijk, dat eerste ogenblik allen geloofden, dat ze een geestverschijning was. Het komt me voor, dat wij en zij elkaar minuten lang zwijgend, roerloos hebben aangestaard. Waarschijnlijk zijn het niet meer dan seconden geweest. Stevens mes zweefde in de lucht boven de tulband. Ik voelde, dat ik heel bleek werd. Door een floers zag ik, hoe Roos een kruis sloeg. Toen gebeurde er iets, dat de ban brak. De gestalte aan de rand van het gazon week achteruit en ze deed dat met iets zo onmiskenbaar aarzelends en schuchters als van een kind, dat de verkeerde deur geopend heeft en zich verlegen uit de voeten maakt, dat we opeens begrepen met een levend wezen te doen te hebben. Want geesten zijn immers nooit schuchter en verlegen. Ze zijn zelfbewust, ze hebben slechts hun rol te spelen en ze kennen die rol door en door en zijn van te voren zeker van het effect. Hun manier van doen wordt altijd gekenmerkt door een soort starheid, alsof ze niet anders zijn dan werktuigen van het noodlot, zelf deelnaamloos, teruggetreden uit de bewogenheid, die het leven immer eigen is. Maar dit hoogbenig wezen, vlucht en schuwheid uitgedrukt in iedere lichaamslijn, was veel te kwetsbaar om een geest te kunnen zijn. Raoul was de eerste, die tot handelen kwam. Met de verrassende snelheid, die ook zeer grote dieren wel eigen is, bewoog hij zich over het grasveld naar haar toe. Drank heeft op Raoul alleen maar het effect, dat hij erdoor verlost wordt uit zijn traagheid. - Freule Cecile! riep hij. En weifelend weer, bleef ze nu staan. Nooit heb ik Raoul zo bewonderd als op die avond, toen hij waarschijnlijk de speech van zijn leven hield.

- Schrikt u niet, freule Cecile, riep hij haar toe. Zijn stem rolde

als een zachtzinnige, verre donder, waarnaar het wel prettig is te luisteren op zoele zomeravonden. Loopt u niet weg! Wij zijn allen uw vrienden. Enkelen van ons kent u van vroeger. Hier zijn Christiaan en Roos. Hier is notaris Reuvenaar. Maar ook degenen, die u niet kent, zijn uw vrienden. U hebt al die jaren uw kasteel te huur laten staan. Wij zijn u daar zeer dankbaar voor. Mijn vriendinnetje Vera heeft het kasteel, dat te huur stond, gevonden op een dag in Februari. Zij heeft niet getracht het op menselijke wijze te bewonen. Notaris Reuvenaar heeft haar alleen maar de koepel verhuurd en slechts haar dromen zijn neergestreken in het kasteel en in het park. Ze zijn de gezellen geweest van uw eigen dromen, freule Cecile en van de dromen van uw voorvaderen. En vanavond heeft ze ons en onze dromen genodigd op een feest.

Daarom branden de lampions. Daarom zitten we om deze tafel. Wees niet bang voor ons, freule Cecile. U bent jaren geleden weggegaan, misschien omdat de wereld u gewond had. Denk niet dat u de wereld waarvoor u vluchtte, terugvindt in uw park. Wij, freule Cecile, zijn ‘de andere wereld’. Wij zijn niet agressief. Wij staan niet vijandig tegenover wat afwijkt van het gemiddelde. Als we al strijden, dan doen we het aan de kant van hen, die verliezen. Wij aanbidden het succes niet. Onze dromen bevolken overal ter wereld de kastelen, die te huur staan.

Zie, hier is Vera. Ze houdt van u en u zult van haar houden. Ze is als kind, over het bruggetje met één leuning de betoverde bossen binnengegaan. Hier is Steven, haar vriend. Op een nacht is hij uit de hemel komen vallen met een woonwagen en een bont paardje en zelfs met wasknijpers en Christiaans honden hebben niet geblaft. Hier is Paul. Hij is kellner in het café Flora en op zijn kamer kweekt hij een lindeboom... in een reusachtig grote ton! Hier is notaris Reuvenaar, uw oude vriend. Hij kijkt diep in de harten der mensen en hun testamenten omrankt hij met de guirlandes van Franse gedichten. - Mais vous souvient-il, mon ami, de ces marches de marbre rose... U, freule Cecile, zult zich ongetwijfeld de trois

marches de marbre rose herinneren. Hier is Christiaan, die dertig jaren op u gewacht heeft. En Roos... ze is eeuwig jong en eeuwig schoon. En ze heeft de tulband voor het feest gebakken. Hier is 'little Rose'. Ze is zeventien jaar en verliefd op een student... en alle mensen, die verliefd zijn en zeventien jaar behoren tot de andere wereld. Hier is Eddy. Hij is gevlucht voor de roem en als hij de lindebloesem aanraakt met zijn hand, hoort hij de engelen zingen. Heb ik nog iemand vergeten? Hier is Anna Herkelijns. Ik zie haar van avond voor het eerst. Ze was nog niet geboren, toen u wegging, maar u zult zeker haar vader en haar moeder kennen. En als u in haar ogen kijkt, dan ziet u, dat ze zacht is als een hinde. En ik zelf? Ik ben niets bijzonders. Ik ben alleen maar de herbergier van de andere wereld. Doet u ons de grote eer aan, freule Cecile, wees vanavond onze gast. Drink een glas wijn met ons, eet mee van onze tulband, die Roos gebakken heeft. Steven, je zult je berekening opnieuw moeten maken. Er zullen vanavond elf gasten zijn, die eten.

Hij vatte haar hand en over het grasveld bracht hij haar naar onze tafel. Ze waren bijna even groot, twee uitzonderlijk lange mensen. Hij breed en zwaar, zij tener. Als ze ooit werkelijk lelijk geweest was, freule Cecile - misschien had ook alleen de slechte smaak van haar tijd, die het fondantdozenmeisje bewonderde haar lelijk gevonden - dan was ze nu in ieder geval in haar lelijkheid gegroeid. Ze was een imposante, ja een vorstelijke verschijning. De grote neus hinderde helemaal niet, omdat ze in alles boven de maat was. Misschien zou ze op een verklede man geleken hebben, als er niet in haar manier van doen, in haar oogopslag, telkens dat lieve, schuchtere, meisjesachtige geweest was, dat zeker ook al in haar jeugd mannenharten vertederd had. En haar gouden ogen! Haar bewonderaars hadden er niet te veel van gezegd. Ze waren prachtig. Je voelde hun warmte in je hart dringen, zoals de warmte van wijn diep in je lichaam dringt.

Zo heeft ze die avond van onze wijn gedronken en van onze tul-

band gegeten. Ze heeft haar oude vrienden de hand gedrukt, haar nieuwe vrienden schuchter toegelachen. - Niets ben je veranderd, Christiaan. Alleen je snor. Wat heb je met je snor gedaan? En de honden? Is er nog altijd een Diaan en een Nora en een Sultan als toen ik wegging?

- Op het ogenblik is er geen Sultan. Maar een heet er Peter.

- Ach, je hebt er een Peter genoemd! Wat lijkt dat alles lang geleden! Herinner je je, Reuf? Maar Roos heeft toch geen grijze haren gekregen. Soms, ver weg, dacht ik, zou Roos grijze haren gekregen hebben?

Later hebben we toen de polonaise gedanst. Raoul voorop met de harmonica en achter hem freule Cecile met notaris Reuvenaar, Steven en ik, Christiaan met Roos, Paul met Anna Herkelijns, Eddy met little Rose. En achter ons alle anderen, een lange, lange stoet. En we zijn van lampion naar lampion gegaan, verder... steeds verder. Christiaan en Steven waren tot een compromis gekomen omtrent de lampions. De jongens van Herkelijns zouden ze aansteken na het eten en later weer uitblazen.

Om de bosvijver heen zijn we gegaan. De eendjes, gestoord in hun slaap, kwekten veel schuchterder dan overdag. Ze rimpelden het water en deden de trappen van kleurig licht, die naar de bodem afdaalden, uiteen vloeien. Het leek of ze, gedreven door een instinct van nuchterheid, het geheim, dat zo lang op de bodem gesluimerd had, wilden verhinderen op te stijgen. En we zijn onder de grote eik doorgegaan, aan wiens voet in Februari de sneeuwkllokjes bloeiden. Verder... steeds verder... Als Irrlichter lokten ons de lampions steeds verder in het betoverde bos. Zou de berg zich straks openen? Zouden we de grens overschrijden als Jorinde en Joringel? Zouden we ooit nog terug keren uit dit daarneven, dat ons vervulde van een vreemd, maar voor mensen gevaarlijk geluk? En Raouls muziek, steeds zachter, steeds dwingender, een blauwe maanmuziek. Componeerde Chopin deze melodie, of was het de rattenvanger van Hameln zelf? Ik omklemde Stevens arm. Zo was het, wanneer als

kind het grote ruisen zich tot me overboog en ik, tegelijk angstig en verrukt, fluisterde:
 - Vera, ik ben Vera... Een overgave en een vasthouden tegelijk als iedere liefde. Want de volkomen overgave zou de dood zijn.

Steeds verder... Er was eens, er was eens, heeft het bos gelispeld en 'ik weet... ik weet' fluisterde de groene aarde. En het suizelde in de meidoornhagen en het rilde in de vogelkers en het klepperde zachtjes in de populieren en het gloeide diep op de bodem van de bosvijver. 'Er was eens... er was eens... ik weet... ik weet... Soms, alsof een onzichtbare hand hem bewoog, schommelde een lampion zacht heen en weer en een geur dreef aan... een geur van jasmijn... zoet, bedwelmend...

Ik was blij, toen de correcte stem van notaris Reuvenaar door deze tover heenbrak.

- Bent u van plan lang op Meienrhijn te blijven? vroeg hij.

En met haar wat hese stem... een stem met een breuk er in, antwoordde freule Cecile: - Niet lang Reuf. Hoogstens een week. Dan moet ik in Warschau zijn.

- Warschau? Hij pikte het woord zo voorzichtig op, of het een bom was..

- Ja, Warschau, zei ze abrupt. Alle diplomatie was haar vreemd. Maar laten we daar vanavond niet over praten, Reuf. Dit is immers de andere wereld. Ik heb mijn wagen in het populierenlaantje laten staan. Ik dacht: ik wil Meienrhijn nog eenmaal terugzien. Ik kan altijd weer weggaan, zonder dat iemand me ziet. Nu hebben jullie me zo ontvangen... met lampions en tulband...

- Dus u vertrekt naar Warschau, herhaalde hij, zijn stem met een extra laagje rose suiker geglazuurd. Het was als een S.O.S., dat ik opving... dat ons nog niet rechtstreeks aanging, maar waarvan toch de dreiging kil langs mijn rug streek.

- Stil Reuf, zei ze dringend, nu niet!

X

Een week is ze op Meienrhijn gebleven... freule Cecile. Ze maakte wandelingen met Christiaan en de honden, vaak ook alleen. Haar lange gestalte in het bruine tweedpak zou in vroeger tijden aanleiding geweest zijn tot talloze legenden. 's Avonds kwam ze op de bank van boomstammen, die Steven en Christiaan getimmerd hadden, bij ons zitten. Hoe vredig waren die Juniavonden met het late licht, dat langzaam minderde... de groen getinte avondhemel... de eerste bleke ster. Geen ander mensengerucht drong tot ons door dan het slaan van een deur nu en dan of het piepend zoeven van de pomp op het erf van Herkelijns. Verder niets dan het fluisteren van de aarde, die slapen ging. 'Wel te rusten, wel te rusten,' in het loof van de bomen en in het kabbelen van het water tegen het trapje, waar Steven die eerste morgen zijn overhemd had staan spoelen. 'Slaap zacht, slaap zacht.' Onwaarschijnlijk vredig komen ze me nu voor..... deze avonden.

Freule Cecile sprak weinig, maar haar zwijgzaamheid gaf ons geen gevoel van gêne. We wisten, dat ze blij was op Meienrhijn te zijn en dankbaar voor onze genegenheid. Ze maakte op mij de indruk een prae-historisch wezen te zijn, waarvan het formaat niet meer paste in onze, zoveel subtielere samenleving. Volkomen onmachtig tot de kunsten van conversatie en diplomatie, van zelfexpressie en trouwens ook van zelfontleding moest ze in gezelschap wel een indruk van onbeholpenheid en tegelijk van hulpeloosheid maken. Onze hedendaagse wereld met zijn conventie's en taboe's was voor haar zoiets als een overvolle salon, waarin ze zich niet wonden

of keren kon zonder een of andere snuisterij om te gooien. Door haar onhandigheid was ze schuw en onzeker geworden en omdat ze zacht van inborst was, kwam ze er nooit toe van haar meerdere kracht brutaalweg te profiteren. Ze gooide nooit met een forse armzwaai het bric à brac van onze civilisatie aan gruzelementen om er dan lachend vandoor te gaan. Integendeel, ze had berouw bij ieder stuk, dat ze onwillens brak.

Maar ik wist, dat dit schuwe wezen, dat paniek sloeg bij de speldeprik van een hatelijkheid of een hard woord, ons allen verre zou overtreffen, zodra zich gebeurtenissen voor zouden doen, passend bij haar formaat. Gebeurtenissen, omstandigheden, die ons zouden verbijsteren en overweldigen, zouden haar de zekerheid en de waardigheid geven, die haar in onze samenleving ontvielen. Ze zou rustig staan op de verre posten tussen leven en dood. Ze zou weten, wat haar te doen stond bij overstromingen, aardbevingen, epidemieën. Zelfs de gruwelen van een oorlog waren voor haar minder ontstellend dan de subtiliteiten van een civilisatie, die ze niet begreep. Ze zou de dood niet vrezen en zelfs de pijn niet, die er aan vooraf ging. Ik begreep, dat het haar gelokt had bergen te beklimmen. Te midden van onbetreden bergtoppen zou ze zich rustig voelen. Kon men eigenlijk niet zeggen, dat ze rechtstreeks uit een wereld van onbetreden bergtoppen onze wereld was komen binnenstappen? Was ook haar gevoelswereld er niet een van onbetreden bergtoppen... liefde, haat, eer, moed, trouw in volkomen ongereptheid? En toen iemand er een vuile voetstap in gezet had... misschien zelfs een lelijk woord erin geschreven, zoals jongens met een spijker op de muren krassen, toen was ze in schrik en verwarring weggelopen en in dertig jaren niet weer teruggekeerd.

Over mijn tuin... over de rivier... zagen we uit op de weilanden, waar de koeien geleidelijk hun kleur en zwaarte en substantie schenen te verliezen en de populieren langs de horizon schreden als hoge, grauwe, bijkans doorzichtige pelgrims.

Op een van deze avonden vroeg Steven haar als een gunst haar

portret te mogen schilderen. - Ik heb u zo goed bekeken deze dagen, dat ik desnoods uit mijn hoofd een portret van u zou kunnen maken, maar ik zou u toch heel dankbaar zijn, als u een paar maal een uurtje voor me zou willen zitten.

Ze zette onmiddellijk als een in het nauw gedreven dier haar stekels op.

- Maar ik voel er niets voor mijn portret te laten schilderen. Ik vind het een ellendig idee, dat u me al die tijd hebt zitten bekijken. Noemt u dat 'de andere wereld' zo misbruik te maken van iemands vertrouwen?

Ik wist, dat Steven in het schemerdonker glimlachte, hoewel ik met opzet om haar niet het idee te geven van een complot tussen ons beiden, niet naar hem keek.

- Maar freule Cecile, zei hij, met die mateloze zachtmoedigheid van den kunstenaar voor ieder ding, dat hij uitbeelden wil, waarom is het zo erg uw portret te laten schilderen? Ik wil u niet schilderen, omdat ik uw vijand ben. Integendeel...

- Waarom zou u me anders willen schilderen dan om me bespottelijk te maken? pareerde ze met de directheid van een kind of van een wezen, zo tussen de onbetreden bergtoppen vandaan gekomen.

- Láát me uw portret schilderen, freule Cecile, pleitte Steven. Het is waar, ik heb u bekeken, zonder dat u het vermoedde. Alles in me kijkt nu eenmaal. Daarvoor ben ik schilder. Ik bekijk u ook nu, op dit ogenblik, in dit schemerlicht, nu alles in u protesteert tegen wat u beschouwt als verraad. Maar ik bekijk u niet schamper en liefdeloos met de bedoeling u aan een vijandige wereld prijs te geven. Niet waar, u gelooft dat zelf al niet meer?

Ze schudde van neen. - Maar..., begon ze haperend.

- Laat me u schilderen, freule Cecile, zoals Vera u beschreven heeft. U vertrouwt Vera, is het niet? Hoe heb je het ook weer gezegd Vera? O ja, ik weet het al. 'Een wezen, rechtstreeks uit een wereld van onbetreden bergtoppen de onze komen binnenstappen.' Zo wil ik u schilderen, freule Cecile. Groot en niet aangepast aan

onze maten, maar van een adeldom als men maar zelden ziet. En uw ogen, die kan niemand schilderen, zo mooi als ze werkelijk zijn. Maar ik zal doen, wat ik kan.

Ze bloosde als een schuchter jong meisje. - Ik geloof wel, dat u het goed bedoelt. Ik geloof zelfs wel, dat u meent, wat u zegt. Maar zoals u me ziet, ziet niemand anders me. Ik weet hoe bespottelijk ik ben in de ogen van alle mensen... een karikatuur van een vrouw... een...

Als ik alleen met haar geweest was, zou ik haar het infame woord - misschien zou haar schrik ervoor ons, die gewend zijn aan het contact met gemeenheid, overdreven zijn voorgekomen - hebben laten uitspreken. Ik denk, dat het goed voor haar geweest zou zijn het eenmaal uit te spreken. Maar Steven weerhield haar.

- Stil! Ik wil het niet horen. U draagt een of ander lasterlijk woord als een angel in het hart met u mee. Laat me u schilderen. Dat zal de angel uitrukken. U ziet uzelf door de bril van een benepen en kleinburgerlijke wereld. Dat is u onwaardig, freule Cecile. Kom, laat me u helpen uzelf te zien met rechtvaardiger ogen. Laat me u schilderen! Niet waar? U stemt toe?

Ze knikte alleen maar.

Hij liet haar het portret niet zien voor het, wel niet in details, maar toch in grote lijnen af was.

Ze scheen minder schuw geworden na ons gesprek op de bank. Soms vertelde ze uit zichzelf voorvallen uit haar jeugd, nooit uit de periode, nadat ze van Meienrhijn was weggegaan.

Op een middag namen we haar mee uit rijden in de hittewagen. - Eigenlijk zouden we u een Arabische volbloed en een woestijn moeten aanbieden, freule Cecile, maar neemt u voor één keer genoegen met Bontje en de hittewagen. Bontje is in zijn soort werkelijk een bijzonder paard. Vera en ik... we zijn zo gelukkig deze dagen, dat het tempo van een hittewagen ons juist past. Want, niet waar, mensen, die gelukkig zijn, verlangen niet naar snelheid.

Wat denkt u, is het de snelheid, die de hedendaagse mensheid zo'n hol gevoel geeft... zo'n soort geestelijke geeuwonger naar iets diepers en rijkers of zou het deze innerlijke holheid zijn, die de snelheid heeft voortgebracht?

Ze was altijd wat beduusd over zulk soort speculaties en ging er heel ernstig op in. - Ik weet het niet. Ik heb zelf altijd veel van snelheid gehouden. Een snel paard... een snelle auto... is dat niet ook een soort geluk?

- Het geluk te ontsnappen... het geluk van vergetelheid. Bid dat de tijd mag komen freule Cecile, waarop het tempo van een hittewagen u snel genoeg zal zijn.

Ze kende ieder hoekje en gaatje van Meienrhijn. Ze wees ons de klimeik en de plek, waar ze een Indianenhut had gebouwd. - En hier, zei ze, heb ik mijn eerste vogel geschoten. Een woudduif was het. Ik had de buks met mijn verjaardag gekregen. Christiaan was bij me. De duif zat daar, op die ver uitstekende, kromme tak van de eik. Christiaan fluisterde: - Nu freule Peter. Ik mikte en raakte en Diaan bracht de vogel bij ons. Ik meende, dat ik blij was. Maar toen opeens, toen de dode vogel in mijn handen lag, zo mooi en gaaf nog met de zachte, blauwachtige veren, moest ik verschrikkelijk huilen. Ik was net twaalf jaar geworden. Christiaan - hij is altijd zo lief voor me geweest - klopte me op mijn schouder. Ik weet nog precies de woorden die hij zei. - Kom, kom, mijn kind. Dat is in het begin altijd even verdrietig. Maar het went wel. Ze zijn er voor gemaakt.

- Waarom worden er dieren gemaakt alleen om doodgeschoten te worden? vroeg ik. Gek en ik heb zo ontzaglijk veel dieren doodgeschoten later, omdat Grootvader trots was, als ik beter schoot dan de jongens van de buitens uit de buurt en ook wel, omdat het me meesleepte als een soort hazardspel. Er is iets in je dat de kans wil wagen als je een dier onder schot krijgt. Maar dan achteraf, al heb ik nooit meer gehuild, is steeds die vraag bij me opgekomen! Waarom worden er dieren gemaakt alleen om doodgeschoten te

worden? En mensen? Hoe vaak heb ik me afgevraagd: - Waarom worden er mensen gemaakt alleen om te worden doodgeschoten?

Had ze zich om Grootvader, blijkbaar het idool uit haar kinderjaren, te behagen even vrouwelijk doziel geweld aangedaan om een jongen te worden als om vogels dood te schieten? Het leek heel waarschijnlijk, al zal ook hier een sportief element mee in het spel geweest zijn en al zal ze zich haar wezenlijke gevoelens nooit klaar bewust geworden zijn.

Steven moest iets dergelijks gedacht hebben, want hij zei: - En toen Grootvader gestorven was, bent u meteen op reis gegaan. Het was nauwelijks een vraag. In ieder geval, het vragende in zijn toon was zo licht gedoseerd, dat ieder, die wou, het kon overhoren. Maar zij, met die eigenaardige kinderlijke abruptheid, die nooit een klip omzeilt, antwoordde: - Toen is eerst nicht Hermine uit Baden Baden gekomen.

Als we Sherlock Holmes geweest waren, zou het schokje onze interesse verraden hebben. Want dit was een ontdekking. Zowel notaris Reuvenaar als Christiaan hadden tactvol, kennelijk uit égards voor haar, nicht Hermine uit Baden Baden verzwegen. Maar tact is te subtiel voor die wereld van blanke bergtoppen. Men kent daar slechts de Waarheid, naakt en tactloos.

Ze zat met gebogen hoofd, de handen ineen geklemd... smalle, bruine sterke handen, waarvan de nagels glansden of ze ze geregeld manicuren liet. Maar ze deed dat zeker nooit. Ze waren van nature zo.

Steven, op de bok, keek geen enkele maal om. Ik had het gevoel, dat ze haar biecht sprak, niet tegen mij, die naast haar zat, maar tegen zijn rug. Dat iets in hem... de wil haar tot op de grond te kennen, zoals hij alles, wat hij schilderde wilde doorgronden... haar dwong tot deze biecht. Ze vervolgde met die eigenaardig levenloze stem: - Ze kwam na de begrafenis. Eerder durfde ze niet, want Grootvader zou haar het huis uit gezet hebben. Ik wist dat toen

niet. Hij had haar naam nooit genoemd. Ik was blij, dat er iemand bij me was in het lege huis. Later kwam toen ook haar zoon... neef Karl. En, ik... ik werd verliefd op hem. Maar hij was een slecht mens.

En hier was dan het drama 'in a nutshell'. Ze werd verliefd op hem, maar hij was een slecht mens.

En slecht... in haar wereld was slecht iets absoluuts... iets vernietigends.

Steven, en het was voor het eerst, dat hij zich omkeerde, vroeg haar: - Vindt u de Rodaens goede mensen, freule Cecile?

Ze keek op. Haar trekken ontspanden zich. Het was of het leven door een boze betovering heenbrak. Had Steven, bij toeval of opzettelijk, het woord gesproken dat haar verlossen kon?

- De Rodaens? zei ze. Goede mensen? Nee, eigenlijk zijn ze helemaal niet goed, hè?

Ze sprak de woorden op die toon van diepe, stille verwondering, die men reserveert voor 's levens grote ontdekkingen. Zo zegt men: - Dus God bestaat. Of ook wel: - God bestaat dus niet. Eigenlijk zijn dus de Rodaens helemaal niet goed. Ze zijn meetbaar met aardse maten. Het klinkt dwaas, maar men zou kunnen zeggen, dat ze voor het eerst besepte, dat de Rodaens mensen waren.

- Maar... maar, haperde ze. O, ik weet niet hoe ik het zeggen moet, maar het is toch wel anders als de Rodaens slecht zijn dan als nicht Hermine het is of neef Karl.

We waren aan de grens gekomen van het domein, dat vroeger tot Meienrhijn behoord had. Het bos eindigde hier en er was een wijd verschiet van glooiend land, dezelfde drieklank van kleur, die ik als kind op 'Unter den Linden' had liefgehad. Bruin, groen en zilver... heide, jeneverbesstruiken, berken en een grijze, bijna zilveren hemel. Er stond een bank onder een oude beuk.

- Kom, zei Steven, laten we hier even uitstappen. Bontje wil graag eens proeven, of dat heel fijne en heel groene gras even lekker is als het er uitziet. Natuurlijk is het anders, freule Cecile. Zeg jij

waarom het anders is, Vera. Jij bent bevriend met woorden. Ik kan het niet in woorden zeggen. Ik kan alleen maar niet Hermine uit Baden Baden tekenen.

- U hebt haar niet gekend.

- Ik heb haar niet gekend, maar toch kan ik haar tekenen.

Hij haalde een schetsboek en een stuk houtskool uit zijn jaszak. Een poosje zaten we zwijgend naast elkaar op de bank, freule Cecile in het midden. Ik hoorde Bontje het gras afrukken.

- Heb je al woorden gevonden? zei Steven tenslotte. Het klonk dwaas, alsof ik de woorden binnen in me als beukenootjes moest oprapen, en we lachten alle drie.

- Misschien is het dit. Er is een groot verschil tussen een vrijbouter en een duisterling, al zondigen beiden tegen de algemeen erkende wetten van moraal en zedelijkheid.

- Dat bedoelde u wel ongeveer, niet waar freule Cecile? zei Steven. - Kijk, hier hebt u haar... nicht Hermine uit Baden Baden. Hij gaf haar de houtskooltekening. Ik zag dat ze schrok.

- U hebt haar dus toch gekend, zei ze op beschuldigende toon. - Niet uw nicht Hermine, freule Cecile. Wel verscheiden andere. Ze zijn helaas niet zeldzaam.

De vrouw, die hij getekend had, was niet meer jong, een beetje te mollig, met hoog gekapt haar. Veel ringen en andere sieraden. Het haar zou in deze tijd lichtblond gebleekt geweest zijn. Dertig jaar geleden was het waarschijnlijk wat grijzig asblond. De handen heel klein met vleeschkussentjes en puntige nagels, de armen bloot met de vetrolletjes langs de polsen, die men bij dikke baby's bewondert. In het hele gezicht was niets afzichtelijks, niets uitgesproken terugstotends, de trekken waren klein en popperig lief. Een oppervlakkig beschouwer zou zeggen: het gezicht van een knappe, mondaine vrouw op haar retour. Maar voor wie beter keek was dit gezicht, dit hele wezen, doortrokken van een onzegbare verdorvenheid. Ik weet niet, hoe Steven het er in gekregen had... met wat voor lijntje of schaduwetje of lichtspeling. Maar de verdorvenheid... het klein-

slechte... was onmiskenbaar. De vrouw van Stevens tekening... een zeer verzorgde vrouw... was er een, die geestelijk met welbehagen leefde in modder en vuil, zonder besef van en dus ook zonder het vluchtigst verlangen naar reinheid. Het perfide, het lasterlijke, het valse was haar element.

- Wist u, zei Steven, dat de slang in het Paradijs net zo'n kopje had?

Freule Cecile bleef lang naar de tekening kijken. - Het lijkt ook eigenlijk niet, zei ze tenslotte. En toch is ze het. Wonderlijk!

- Vergeet niet, dat ze - en allen zoals zij - gif spuwen uit armoe, freule Cecile. Ze hebben, zoals Vera het uitdrukt, geen ziel en dat moet een kaal gevoel zijn. Ze zijn maar half menselijk... ontzielde gnomen... en iedere blik, ieder woord, ieder gebaar van u, doet ze hun ontoereikendheid gevoelen. Daarom willen ze u vernederen. Ze willen, dat u zich even schamel zult voelen als zij... evenzeer getekend.

- Wonderlijk! zei ze nog eens. En toen lachte ze. Ik geloof, dat ik nooit meer bang voor haar zal zijn. Mijn nicht Hermine uit Baden Baden is al lang dood. Maar ik zal voor geen enkele nicht Hermine meer bang zijn... of wat dat betreft voor geen enkelen neef Karl. Stevens antwoord trof me, doordat het zo ongewoon ernstig klonk.

- U als individu hoeft zeker niet bang te zijn voor een nicht Hermine of een neef Karl. In een conflict van mens tegen mens zijn ze niets waard. Maar wij als mensheid zouden zeer bang moeten zijn voor deze duisterlingen zonder ziel. Ze zijn tot alles in staat en voor alles te gebruiken.

Ik voelde dezelfde huivering als toen notaris Reuvenaars met suiker geglazuurde stem gezegd had: - Dus u vertrekt naar Warschau? Ook nu was het, of ik weer dat S.O.S. hoorde, dat ons nog wel niet rechtstreeks aanging, maar dat toch een sfeer van beklemming en onheil opriep. - We zouden zeer bang moeten zijn. U vertrekt naar Warschau? -

Ze vroeg ons op een middag te komen thee drinken, samen met notaris Reuenaar. Hij kwam, keurig uitgedost in een dandyachtig, voor zijn leeftijd iets te licht kostuum, een dun wandelstokje met ivoren knop bijna coquet hanterend. We zaten in de tuinkamer, die op de verwaarloosde Oud-Hollandse tuin uitkeek.

- Oude Dirk, de tuinman van Overrijn, is nu dood, zei ze. Hij alleen verstond nog de kunst de dierfiguren bij te knippen. Ieder jaar kwam hij en dan stond ik er bij te kijken. Hij is ook een nieuwe zwaan begonnen omdat ik dat graag wou, maar die is nooit afgekomen. Het duurt jaren voor zo'n palm zo hoog gegroeid is, dat je er een heel dier uit knippen kunt. Vooral een zwaan, die zo'n lange hals heeft.

Ze vroeg mij thee te schenken. De terrasdeuren stonden open en de geur van hooi drong naar binnen. In de verte zag je de boeren aan het werk, kleine, kleurige vlekjes in de blonde weilanden. Notaris Reuenaar probeerde haar over te halen op Meienhijn te blijven.

- U hebt hier nu vrienden gevonden, freule Cecile. Het zou zo goed zijn, als u eindelijk weer eens thuis bleef.

- Nu kijk je even benauwd, Reuf, als die Zondag, toen ik met je door het park wandelde en ik ineens in de klimeik verdwenen was. Weet je het nog?

- Ik zal het nooit vergeten.

Ze vertelde geanimeerd. - Hij was op een Zondag hierheen gekomen met zijn vader. Grootvader had zaken te bespreken met den ouden heer. 'Laat jij André het park maar eens zien,' zei hij tegen mij. Hoe oud was je, Reuf? Drie... vier en twintig, denk ik. Grootvader vond je in ieder geval veel te jong om bij een ernstig gesprek van volwassen mannen tegenwoordig te zijn.

En hij was zo keurig, vervolgde ze weer tegen ons. Pas terug uit Parijs in een havannakleurig kostuum met een wandelstokje en een lichtbruine dophoed, zoals hier niemand droeg. Hij praatte tegen me of ik een grote dame was... freule Cecile voor en freule Cecile na.

Ik was nog een echt kind met twee lange vlechten. Later, toen ik Majoor Frans uit Grootvaders bibliotheek gelezen had, heb ik die afgeknipt. En toen ineens, midden in een prachtige tirade van hem, was ik verdwenen.

- Ik heb nooit iemand zo phenomenaar snel in een boom zien klimmen, zei notaris Reuvenaar.

- Hij wist niet, dat we een paar steuntjes tegen de stam van die klimeik hadden aangebracht. Je stapte erlangs naar boven, alsof je tegen een ladder opliep. Zelfs Grootvader deed het nog met het grootste gemak. En hij maar schreeuwen. - Kom terug, freule Cecile! Bij God, freule Cecile, u zult uw nek nog breken!

Ik klom met opzet erg spectaculair, zodat de takken kraakten en zwiepten, maar ik wist precies, wat die klimeik hebben kon. Hij vloekte zelfs, maar dat was ik van Grootvader en Christiaan veel erger gewend. En toen... en dat heeft me voor altijd met je verzoend, André... toen ging je dophoedje af en je mooie jasje ging uit en je maakte aanstalten om ook in de boom te klimmen. Was je van plan me er bij mijn vlechten uit te trekken? Je wist niet van de steuntjes natuurlijk, maar je bracht het toch tot de onderste tak.

Ja, dat verzoende me met hem, dat hij zijn hele, prachtige Parijse costume opofferde om mij uit de boom te halen. Ik ben toen uit mezelf maar omlaag geklauterd en we hebben samen op die onderste tak gezeten en ik heb hem van de steuntjes verteld. En toen we later thuis kwamen, keek zijn vader heel verbaasd naar die smeren op zijn broek en Grootvader grinnikte.

- Ik weet het alles nog als de dag van gisteren, freule Cecile. Maar ú weet niet hoe u me die dag betoverd hebt. Het is waar, ik had een licht ontvlambaar hart destijds. Ik heb zelfs een gedicht op u gemaakt... een Frans gedicht natuurlijk en abominabel slecht. Wacht eens even, ik geloof heus, dat ik de eerste regels nog weet. Ja, zo was het...

Sylphide du nord aux yeux mystérieux
Qui rêvent des pays d'autrefois...

Verder weet ik het niet meer en misschien ben ik ook wel niet veel verder gekomen.

- Maar Reuf, ik een sylphide! En ik was toen pas dertien of veertien jaar!

- Dertien of veertien jaar is de meest mysterieuse leeftijd voor een vrouw. En geen sylphide of wat voor bovennatuurlijk wezen ook zou vlugger in die boom hebben kunnen verdwijnen dan u, freule Cecile. Maar in ernst, ik ben onmiddellijk bereid nog eens een costuum op te offeren, als dat u er van terughouden kan naar Warschau te gaan.

Ze verkoos zijn woorden niet ernstig te nemen. - Kom André, zei ze en alleen het gebruik van die voornaam, intiemer dan het goedmoedige Reuf, wees er op, dat zijn bezorgdheid haar ontroerd had, kom André, maak je geen zorgen voor de tijd. Men zegt, dat een kat zeven levens heeft. Ik heb er minstens evenveel.

De dag voor haar vertrek liet Steven haar het portret zien. Het was het eerste werk, dat ik van hem zag, behalve dan de houtskooltekening, die nicht Hermine uit Baden Baden moest voorstellen. Hij had haar geschilderd, zittend op een bank en uitziend over een wijd, irreëel landschap. De gelijkenis was frappant. Al wat dit vrouwengezicht boeiend en aantrekkelijk maakte, was weer te vinden in dit portret. De integriteit, de onmacht tot enig compromis, het schuwe en 'weltfremde', waaronder als een viooltje onder een heg, die lieve, meisjesachtige, beschroomde bekoorlijkheid bloeide. Ze leek een zachte reuzin, verwonderd uitziend over die wereld vol kleine bedrijvigheden aan haar voeten. En achter haar rezen de besneeuwde bergtoppen op en de tinnen van een grijs kasteel.

- Het land van herkomst, zei Steven, maar ze kende het boek niet en had zelfs de titel nooit gehoord. Zij las natuurlijk zulke boeken als Ferdinand Huyck of De Roos van Dekama en zeker Walter Scott. Ze zou ook Van Schendel kunnen waarderen als een

boek van hem haar toevallig in handen viel en ik denk Aart van der Leeuw. Ze keek lang naar haar portret.

- Ik vind het mooi, zei ze tenslotte. Ik ben er blij mee.

- Als het af is, zullen we het naast de portretten van de andere Rodaens op Meienrhijn hangen, beloofde Steven. Ik geef het u cadeau, freule Cecile. U vindt het daar, als u terugkomt.

Ze gaf hem, bijna plechtig, een hand.

- Ik dank u zeer, zei ze.

De volgende morgen zijn we allemaal vroeg opgestaan om afscheid van haar te nemen. Om onze kleine groep, in het valse morgenlicht verzameld rond het sportwagentje, hing diezelfde boze-droomsfeer, die, in mijn phantasie althans, onafscheidelijke verbonden is aan duels.

We spraken de woorden van hol optimisme, die bij ieder afscheid gesproken worden... die niemand gelooft en die toch niemand achterwege durft laten. - We zien elkaar gauw weer. Natuurlijk kom ik terug. Wees over mij maar niet bezorgd. Woorden, die een soort noodbrug over de diepte van verlatenheid vormen, die het afscheid slaat. Met zulke woorden gaan de soldaten de oorlog in. Men hoort ze, als een boot vertrekt naar verre landen. Ook wij spraken ze tot freule Cecile, die naar Warschau ging... een verre en in deze onrustige tijden misschien zelfs een gevaarlijke reis. - Goede reis! Tot ziens! Ze gaf ons allen een hand. De motor sloeg aan. Ze reed weg met de vaart en de zwier van een bekwaam, maar wat roekeloos automobilist. En toen pas verhief Christiaan zijn stem. Ze klonk beverig en oud door de ontroering, die hij aldoor met geweld bedwongen had.

- Freule Peter! Freule Peter! riep hij. Pas goed op uzelf! Wees voorzichtig, freule Peter!

Dezelfde woorden, die hij haar stellig als kind, als jong meisje ontelbare malen had nageroepen, als ze op avontuur uitging.

Ik weet niet, of ze nog verstaan heeft, wat hij zei. Ze stak eenmaal

een hand op en was toen om de bocht verdwenen. En juist toen begon een vogel te tureluren. Na enkele minuten jubelde het uit alle boomkruinen. Op dat moment deed het heldere, sentimentloze vogelgezag me pijn. Het kletterde op me neer als een hagelbui van geluid. Het gaf me een navrant gevoel van eenzaamheid op deze schone, groene aarde, die ik toch zo lief had, maar die onaandoenlijk bleef tegenover onze menselijke zorgen en noden. De vogels jubelden, als de pijn van een afscheid ons hart verscheurde... de aarde glimlachte stralend, als we rouwden om onze doden... de rozen bloeiden, als ons hart dor was als een woestijn. Het gaf een navrant gevoel van eenzaamheid... en toch, en toch, over deze eenzaamheid heen was het goed en troostend te weten, dat de aarde was, zoals ze was. Dat ze zich nimmer betrekken liet in ons menselijk avontuur. Dat haar glimlach eeuwig was... dat de sneeuwkllokjes bloeiden in Februari en in Juni de rozen en dat over alle leed heen de vogels jubelden.

Steven sloeg een arm om me heen. Hij zei: - Niet huilen, Vera! wat ik helemaal niet van plan was geweest. - Kom, nu je toch vroeg op bent, langslaapster, laten we de grasprinses gaan bewonderen in haar bad van dauw. Weet je, dat ze groene haren en groene oogen heeft?

Nu zie ik ons als twee kinderen, de armen om elkaar heengeslagen, moeizaam over het menselijk verdriet heenklauteren naar dat eeuwig groene sprookjesland, waar de grasprinses, naakt en blank en niet meer dan 10 cM lang - Steven wist het precies - lag uitgestrekt in haar bad van dauw, de groene haren vochtig achter zich aanzwierend.

XI

Ik heb je lang vergeten, Serge, doordat de geschiedenis van freule Cecile me meesleepte, zoals ze ook toen heeft gedaan. Maar nu ik terugkeer tot mijn eigen geschiedenis, ben je er weer.

Er was na de komst van freule Cecile iets veranderd. Nu ik mijn verhaal verder ga vertellen, is het of het klinkt in een andere toonaard. Te zeggen, dat het van majeur was overgegaan in mineur zou te sterk zijn. De melodie in die andere toonaard klonk nog niet bepaald weemoedig, maar toch iets donkerder, niet meer zo zuiver blij. Er was een troebelheid op de bodem gezonken, een bang weten. Alsof zij, uit een bezeten wereld tot ons gekomen, door de groene afgeslotenheid van onze wereld geflitst en weer teruggekeerd naar waar ze vandaan was gekomen, ons plotseling het besef had bijgebracht, dat die bezeten wereld reëel was, meer dan een boze droom. Een besef, dat ons, gedurende meerdere maanden op wonderbaarlijke wijze ontvallen was. We hadden dat S.O.S., ons nog niet rechtstreeks aangaand, maar toch een S.O.S. opgevangen. We wisten heel diep in ons hart, dat eenmaal... straks... misschien al morgen... een S.O.S. zou doorkomen, dat ons wel rechtstreeks zou aangaan. Maar we lieten dit weten diep wegzinken. We spraken er niet over. We dachten er zelfs niet aan. Het bestond alleen als die troebelheid op de bodem, die ons geluk een nuance donkerder tintte.

Welk een grillig kronikeur is de herinnering! Als ik terugdenk nu aan die paar maanden... Juli, Augustus... onze laatste... dan zijn het bijkomstigheden, die me het helderst voor de geest staan. Dan

lijkt het, of deze bijkomstigheden het essentiele van onze liefde geweest zijn, veel meer dan de momenten, die we, toen we ze beleefden, als hoogtepunten hebben ervaren. Natuurlijk kan ik me ook die herinneren, maar ze zijn minder levend gebleven, hebben als het ware het conservatieproces minder goed doorstaan dan die andere, waar toen geen bijzonder accent op viel.

Ik weet nu opeens weer van de ochtenden, waarop ik, luie langslaapster, nog in bed lag, terwijl Steven, altijd matineus, in het keukentje scharrelde. Hij koesterde de illusie, dat het hem eenmaal lukken zou op te staan, zonder dat ik wakker werd en me dan te verrassen met een kopje thee. En als alle rechtgeaarde illusies heeft hij haar nooit op willen geven. Maar het lukte nooit. Ik sliep te licht en als ik probeerde me slapend te houden, lukte het ook niet. Steven zei, dat ik er dan nooit oprecht slapend uitzag.

Maar het luisteren naar al die kleine, vertrouwde geluiden gaf me een gevoel van diepe bevrediging. Het was of het geluk, voor eenmaal zacht en vol vertrouwen, zich in de hand liet vatten. Alsof het me gelukt was zout op de staart van het vogeltje te leggen, wat ik als kind zo dikwijls tevergeefs had geprobeerd. En nu zat het daar en was niet schuw meer en vloog niet weg,

Ik hoorde Steven de waterketel vullen, een lucifer afstrijken om het petroleumstel aan te steken, ik hoorde de roffel van poesepootjes, die hem volgden, als hij naar de kamer ging om de theepot te halen. En ik hoorde hem praten tegen de poesen. Als ik Steven niet kende en ik had hem alleen maar horen praten tegen de poesen, zou ik met absolute zekerheid weten, dat ik hem mijn leven lang in de meest volstrekte zin, die dat woord kan hebben ‘aardig’ zou vinden. Hij praatte tegen ze, zonder kinderachtige lievigheid of neerbuigendheid als tegen een paar kameraden. Soms gaf hij ze in alle kameraadschap op hun kop. Alleen Barbara was zo zeer een meisje, dat een man als Steven haar niet helemaal ‘en camarade’ behandelen kon. Barbara had beslist een streepje voor. - Kom maar, Barbertje, kon Steven zeggen en ik wist, dat Barbertje dan kwam,

met alle affectaties een filmster eigen en een kaaskorstje of zoiets vooruit kreeg. Natuurlijk vond Pride, die zelfs als het om eten ging gereserveerd bleef, ondanks buien van verliefdheid, Barbara in zijn hart een 'snertkind'.

En dan het kopje thee op bed! Steven, die het boven bracht met de poesen achter zich aan. Steven is zo handig en netjes als een matroos. Geen vrouw hoeft zich ooit in te beelden, dat ze voor hem zorgen moet, omdat hij anders zal 'verkommeren'. Steven is volmaakt in staat voor zichzelf te zorgen, te koken, te huishouden. Ik geloof, dat hij zelfs breien kan, als kind van den schaapherder uit zijn Drents dorp geleerd.

Welk een glans ligt er nu, in mijn herinnering, over deze ochtenden! Vreemd hoe de liefde een geheel andere waardeschatting meebrengt! Wat onbeduidend is... wat niets is met onze gewone maten gemeten, kan plotseling alles zijn. Een morgen... niets dan een gewone morgen... een kopje thee op bed... wat kleine, vertrouwde geluiden... geroffel van poesepootjes over de matten... krijgt, zodra de liefde er aan tipt dat bovenaards tedere, stralende. Krijgt als het ware, wat Steven een vierde dimensie noemt. Of misschien is het zo, dat de liefde zelf deze vierde dimensie is, die op een, voor onze zintuigen niet waarneembare wijze, het leven verandert. Zodat niets meer geldt, wat altijd heeft gegolden. Zodat we, als we meten met onze oude maten van moraal en logica, de ontstellendste blunders maken. Misschien is het daarom, dat we nooit 'verklaren' kunnen, waarom we iemand liefhebben. En met liefhebben bedoel ik dan, Serge, die chemische verbinding van verliefdheid en vriendschap, die beide componenten onherkenbaar anders maakt... een eenheid, die zonder deze beide samenstellende delen niet kan ontstaan, maar die, zodra ze ontstaan is, wordt tot een nieuw element, dat we dan 'liefde' noemen. We kunnen desnoods nog verklaren, waarom we verliefd op iemand zijn en desnoods waarom we voor iemand vriendschap voelen. Maar niet meer waarom we iemand liefhebben. Waarom juist in onze ontmoeting met die bepaalde per-

soon verliefdheid en vriendschap de chemische verbinding ‘liefde’ vormden.

Wat de ontmoeting van Steven en mij betreft, ik weet alleen, dat ze aan het leven deze vierde dimensie... dat onverklaarbaar wonderlijke gaf. Zo ongeveer alsof het ons geheimzinnig toelachte onder een hoed met rose rozen vandaan. Anders dan bij een simpele verliefdheid, waar het wonder zich beperkt tot de twee betrokken mensen, zodat men als het ware samen in een diepe, donzen put verzinkt. Hier was het zo, dat het wonder het hele leven doorlichtte, het simpelst gebeuren vreemd kostelijk maakte.

Het was Serge, of ik in een betoverd bos liep en mompelde ‘Vera, ik ben Vera’. En ik ging het leven tegemoet met wijd open ogen... vol verwachting. Vera... ik ben Vera... en het leven herkent me... het antwoordt me... het opent zich voor me. Dat is dan of het gordijn voor een toneel opgaat, maar achter het gordijn is niet een enge ruimte, door coulissen begrensd. Achter het gordijn is de oneindigheid. En terwijl ik in de zaal zit en toekijk, ben ik tegelijk in die oneindigheid en loop ik op een brede, golvende weg, die zich in het blauwe verliest. En die zonder ooit te eindigen zich altijd in het blauwe verliezen zal... verder... steeds verder. Vera, ik ben Vera... Maar dan opeens ben ik niet meer de Vera, die op een stoel in de zaal zit toe te kijken. Ik ben alleen nog de Vera in het tafreel, die de weg volgt... de brede allee, die zich eeuwig in het blauwe verliest.

En dat, Serge, is, zo nabij gebracht als woorden het vermogen, de sensatie, die mijn ontmoeting met Steven me gaf. Het plotseling er in zijn... het opgeheven zijn van een innerlijke gespletenheid. Ik was in het leven en met blijde ogen en vol verwachting ging ik verder. Boven mijn hoofd ruisten de bomen en het leven om me heen was vol van wonderen.

‘Het leven is wonder’. Dat besef bloeide in me open, zo plotseling als een papaver zich opent in de zon. Het is wonder in zijn grootsheids en in zijn kleinheid, in zijn vreugde en in zijn droefheid, in

wat we gewoon en in wat we vreemd noemen. Het is wonder er in te zijn en de weg te volgen, die zich voortzet van mensenleven op mensenleven, van geslacht op geslacht.

En nu Serge. Er zijn tijden, dat ik me alles ontglippen voel. Soms is het, of er een mist opkomt en alle kleuren, alle wonderen verliezen zich in de mist. Wit en ondoordringbaar wordt hij en dan loop ik tussen muren van mist. Ik loop sneller en sneller, want misschien zullen de muren van mist zich op elkaar storten. Misschien zullen ze straks helemaal geen weg meer vrij laten en zal ik door de mist worden opgezogen als de kleuren en de wonderen en de warmte van het leven. Misschien zal ik door die mist, die zwaar en compact is, worden doodgedrukt. Ik ga haastig verder, zonder veel hoop. Maar misschien is er om de hoek toch iets... iets als een café, waar de lampen op gouden bollen lijken en waar ik een ogenblik rusten kan en vergeten. Misschien kan ik een ogenblik vluchten uit die mist in een avontuur van gouden lamplicht. Ik weet het niet. Ik heb niet erg veel hoop. Ik denk aan de rimpeltjes om mijn ogen, aan de aanmaning van de belasting, aan de kleine poes, die gestorven is, aan pijn, aan ziekte, de gang van een ziekenhuis met de grimmige, gesloten deuren en de bloemen die 's nachts buiten de kamers worden gezet, aan een hard woord van een vriend, aan mensen, die ik haat, aan mensen, waar ik bang voor ben. Uit de nevelmuren grijnst me een dreiging aan, een kwaadwilligheid. Ik zal oud worden. Ik zal eenzaam en zonder vrienden zijn. Ik zal langer leven dan al mijn vrienden. Mijn God, hoe verschrikkelijk! Ik denk aan armoe... de kachel, die ik niet hard durf laten branden uit zuinigheid. Wanneer is dat geweest? Met Erik? Niet nu in ieder geval. Aan mijn kousen, waar de stoppen boven de schoen uitkomen. Zorg, ergernis, haat, angst, armoe... ze grijnzen me aan uit de mist. Mijn God, ik voel me beklemd... beklemd! Geef me iets! Een klein avontuur van kunstlicht... een café op een straathoek met lampen, die op gouden bollen... op gouden manen lijken.

Ik voel niet meer dat ik Vera ben. Natuurlijk weet ik nog, dat ik zo

heet. Als ik het aanslagbiljet van de belasting moet invullen, dan schrijf ik achter naam en voornamen: Conradin, Vera. Zijt gij gehuwd of gehuwd geweest? Zo ja met wien?

Ja, ja... gehuwd geweest... met Erik. Ik ben gehuwd geweest. Maar 'ik' van het belastingbiljet is niet meer Vera. 'Ik' vlucht over een smalle weg tussen muren van mist. Terwijl Vera... die weet de weg naar het hart van het leven. Die weet, dat het leven, ondanks alle kwaad dat er van te zeggen valt, een gouden hart heeft.

En als ik schrijf... schrijf... schriften vol potloodlettertjes, dan is het ook om haar vast te houden, Serge... Vera, die geleefd heeft op Meienrhijn en die in het wonder was. En die lang niet altijd dezelfde is als de 'ik' van deze troisième etage...

Als ik schrijf wijken de muren. Laat ik dus verder vertellen, Serge van die laatste maanden.

Juli... het bos trok zich terug in zichzelf. Het zonderde zich af van de wereld rondom in een eigen groen-gouden schemer. Iedere boomkruin werd een geheimzinnig oord van licht en schaduw en het ruisen werd zwaar als in de zomervacaties uit mijn kinderjaren. De hoefslag van het verleden dreunde dof over de bospaden, maar de dode Rodaens kwamen me niet meer als in het voorjaar vertrouwelijk tegemoet. Omdat ik mijn hart verloren had aan een levend mens? Omdat ik niet langer van een verleden, maar van een toekomst droomde? Heb ik dat eigenlijk gedaan? Steven en ik hebben altijd het woord 'later' vermeden, maar toen ik op een keer plotseling besepte, dat er nooit een 'later' zou zijn van hem en mij samen, was het, of er een mes door me heen ging.

Het was toen Steven me het schilderij liet zien. Weer moet ik van een schilderij vertellen, Serge, maar het kan niet anders, als ik van Steven vertel. Zijn hele leven was gericht op zijn schilderijen, zoals een compasnaald op het noorden gericht is. Iedere liefde, die Steven werkelijk ter harte ging, was om zo te zeggen een prelude voor

een schilderij, dat hij zou schilderen. Niet bewust natuurlijk, maar onbewust, schilderde hij, terwijl hij liefhad. En hij kon niet liefhebben, als hij niet gelijktijdig schilderen kon... als niet zijn onderbewustzijn het tafreel componeerde, dat hij straks op doek zou zetten en als dat niet op enigerlei wijze door zijn liefde werd gevoed. Maar door op deze wijze het wezen, dat hij liefhad binnen de magische kring van zijn kunst te trekken, offerde hij het als menselijk wezen op. Het werd een illusie, een droom, een onvergankelijk lichtend beeld in de verte. Maar het menselijk wezen van vlees en bloed bleef ergens verloren achter.

Op een dag nam Steven me mee naar het koetshuis. Hij legde zijn hand op mijn ogen, toen we er binnengingen en toen hij die wegtrok, stond ik recht voor het schilderij, dat hij 'Het meisje met de eekhoorns' noemde. En op dat moment, op dat allereerste ogenblik, dat ik het schilderij zag, ging het mes door me heen. Vlijmend, maar zo scherp dat het nauwelijks een wond achterliet.

Steven is een scherp opmerker. - Je schrikt, zei hij. Waarom? Ik kon toen onmogelijk antwoord geven op die vraag. Het gebeurt heel vaak, dat ik de dingen voel voor ik ze weet. Later heb ik het voor mezelf zo geformuleerd: Als ik voor een moment buiten mezelf trad, als ik me voorstelde, dat ik niet de Vera was, die Steven liefhad, maar een andere vrouw, in staat tot objectief oordelen, en Steven zou deze andere vrouw zijn schilderij laten zien en zeggen 'Dit is het meisje waar ik mee trouwen ga' of iets van dien aard, dan zou deze andere vrouw moeten zeggen: 'Doe het niet! Als je zo je meisje ziet... zo uit de werkelijkheid gelicht en droomoverglansd, breng haar dan niet over naar het klimaat van het dagelijks leven. Zelfs als zij er tegen zou kunnen, zou het voor jou een grote teleurstelling worden. Laat je meisje met de eekhoorns, waar ze thuis hoort, bij de eekhoorns. Heb haar lief in haar eigen wereld en verder niet. Maar trouw een ander of trouw niet. In ieder geval, laat de schone droom intact!

Zo zou ik moeten spreken, als ik die andere vrouw was en hoewel

ik het op het moment, dat ik het schilderij zag, niet in woorden zeggen kon, wist ik het toch. Alsof ik in het kristal gekeken had. Ik wist één ogenblik van vlijmende pijn, dat onze liefde jong moest sterven, omdat ze niet geschikt was voor aards gebruik. Of eigenlijk, ik wist, nu ik dit schilderij gezien had, dat Stevens liefde niet geschikt was voor aards gebruik. De mijne, en dat was het tragische zou ook dat ruwer klimaat wel uitgehouden hebben. Maar Steven zocht niet een gezellin op aarde. Hij wilde de ‘princesse lointaine’ een uur, een dag, als grote genade een zomer lang in de armen houden... het wonder beleven en dan weer verder gaan.

Maar wat ik nu neerschrijf in concrete woorden, was die eerste dag niet meer dan ‘Ahnung’. Steven hield zijn arm om me heen geslagen. Zo stonden we samen voor het schilderij.

- Ben je het, Vera? vroeg hij.
- Ik ben het, misschien, geweest... heel lang geleden.
- Dwaas kind, je zult het nog zijn als je tachtig bent.

Ik weet heel weinig van schilderkunst. Ik kan er niet over schrijven als critici doen met geleerde woorden. Ik weet wat ik zelf mooi of niet mooi vind, of liever waar ik wel en waar ik niet van houd. Maar ik had wel zoveel met schilders verkeer, dat ik zien kon dat Stevens werk iets uitzonderlijks was. Als niemand van hem gehoord had, kon dat alleen aan hemzelf liggen. Dit werk zou onmiddellijk de aandacht trekken, als hij het ging exposeren. Men zou het bewonderen of misschien verguizen, maar het in ieder geval opmerken. Ook toen ik het portret van freule Cecile zag, had ik dat geweten. Ik had Steven toen gevraagd: - Hoe komt het dat niemand ooit van je gehoord heeft? Heb je nooit geëxposeerd?

- Ook wel eens, had hij geantwoord. Ik ben niet zó onbekend daarginds. En het is waar, had ik gedacht, het wemelt daarginds in Parijs, immers van schilders en hoe weinig namen dringen er tot ons door. Het kon me ook niet veel schelen. Ik gaf niet om roem en om geld alleen, voorzover je het dringend nodig had om eenvoudig van te leven. Ik was blij, dat Steven niet, als Erik

indertijd, op een manier die me kinderachtig en ridicuul voorkwam, het succes naar de ogen zag. Toen Steven me de volgende dag, een beetje beschaamd, de naam ‘Stéphane’ op het schilderij toonde en ik plotseling begreep, was ik alleen maar verbaasd over mijn gebrek aan combinatievermogen, maar verder deed het me eigenlijk niets.

Het is moeilijk een schilderij te beschrijven. Het is niet bestemd om gezegd te worden. Je zult dit waarschijnlijk wel eens te zien krijgen Serge. Ik kan er alleen dit van vertellen. Het stelt een bos voor of liever een woud. Het heeft de teergroene schemer van een beukenbos in het voorjaar en door het gebladerte valt nog vrij veel zon. Als ik naar dit bos kijk, geeft het me onmiddellijk die eigenaardige, met niets anders te vergelijken schok van verrassing en vreugde, die men ervaart zodra enig onderdeel van een ontastbaar innerlijk rijk zich materialiseert. Je staat bevangen als tegenover een wonder. Het is ook een wonder. Hoe kan het spinsel van je eigen dromen en phantasieën, dit nooit aan iemand geopenbaarde, buiten jezelf bestaan? Het bos, dat Steven geschilderd had, was misschien het groene woud, waar hij als jongen de mosroosjes had zien bloeien, maar het was ook het betoverde bos uit mijn kinderjaren en ook was het Meienrhijn. Het hoorde tot diezelfde vierdimensionale wereld als voor hem de hoed met rose rozen, de Franse gouvernante... voor mij de gouden poes, het boerenwagentje met een schimmel bespannen, dat door het berijpte land reed. Maar het onzienbare was hier zichtbaar gemaakt, hoe weet ik niet. En in dit bos op een omgevallen boomstam, zit het meisje... het meisje met de eekhoorns. Het lijkt op mij. Natuurlijk, iedereen kan zien, dat ik het ben... Vera. Misschien ben ik zelfs werkelijk deze ene zomer op Meienrhyn zo geweest. Want je moet wel begrijpen, Serge, ik was toen niet dezelfde Vera, die je nu uit deze aantekeningen tegemoet treedt. Nu achteraf is de bezinning gekomen. Nu probeer ik de ervaringen uit die tijd te plaatsen in de continuïteit van mijn leven. Nu is de andere er weer, die me ziet leven en de

symptomen registreert. Toen wás ik alleen maar... opgenomen in het hart van het leven. En wat een stralend gevoel van warmte en volkomenheid gaf dat! Het moet jaren van ervaring en scepticisme van me afgewassen hebben. Misschien ben ik werkelijk een flits van eeuwigheid dat wezentje in het groene jurkje geweest met het lichtbruine haar, dat tot op de schouders viel en de zachte, kinderlijke mond. Het wezentje, dat zonder iets menselijk agressiefs, het leven aanzag, als had het nog nooit onredelijk 'neen' gezegd, terwijl aan haar voeten de eekhoorns speelden. En over dit alles lag die wonderlijke sfeer van absolute onbevangenheid, van veiligheid en vrede. Alsof dit alles heel gewoon was en alle dagen zo gebeurde. Alsof meisjes altijd met eekhoorns speelden in betoverde bossen. Niet wie haar argeloos had bezeten, slechts wie deze vredige onbevangenheid smachtend had ontbeerd, kon haar zo schilderen. Het was een verrukkelijk... een aanbiddelijk schilderij. Het was het leven, zoals we het dromen, niet zoals we het metterdaad leven. Het was het Paradijs, maar gezien door Adam en Eva, nadat ze er uit waren verjaagd.

Natuurlijk was het vleierend zo te worden geschilderd door den man, dien je liefhad. En tegelijk was het verschrikkelijk. Omdat je niet meer dat wezentje op de boomstam was. Tegelijk zoveel meer en zoveel minder. Meer mens, begrijpender, maar zoveel minder gaaf.

- Vind je het mooi? vroeg Steven.
- Natuurlijk vind ik het mooi. Prachtig zelfs. Maar het maakt me ook bang.
- Maar waarom dan toch?
- Het is een sprookje en alle sprookjes eindigen 'En ze leefden lang en gelukkig'.

Waar denk je, dat dit meisje leven moet?

- Hier immers. Hier in mijn armen. Heeft ze het daar niet goed? En ik zei tegen mezelf: 'Stil, stil! Niets meer zeggen! Er niet meer aan roeren. Je kunt aanvaarden, wat komen moet, maar je hoeft het niet te verhaasten. Dát kan niemand van je vergen.

Juli... Augustus... Is ooit een zomer zo groen geweest als deze Meienrhijnse? Geweldig werden de bomen! Als we op zomermiddagen de diffuse, groene schemer van het park indoken, waar boven de bosvijver monotoon de muggen zoemden en waar de uitheemse heesters door de Rodaens meegebracht, vuurrode bloemen droegen, dan voelden we een huivering, die net nog niet onaangenaam was. Als de glimlach van een gastheer, die ons lokt en vleit, maar waarvoor we toch op onze hoede zijn.

Ik zei op een keer tegen Steven: - Het park is op deze middagen net als het begin van een thriller, vind je niet?

- Natuurlijk, zei Steven, en de thriller zóu zelfs een echt drama kunnen worden. Hou vooral mijn pink goed vast, Vera.

Want het was te warm om iets meer dan een pink van elkaar vast te houden.

's Ochtends en 's avonds vervluchtigde deze sfeer van glimlachende dreiging. De hitte, de zon, het zware groen schenen er onmisbare elementen van te zijn.

Dit is eindelijk weer een zomer geweest, waarin ik van de warmte heb kunnen genieten. Hoevele heb ik er daarvoor beleefd, dat ik, opgesloten op een stadsetage of in een pensionkamer, tussen gloeiende stenen en stof, benauwd hapte naar lucht. Ik herinner me, hoe ik na lange tochten door hete straten om werk of voor een les, verschroeid en dorstig het sous-terrain van mevrouw Vermeer kwam binnenvallen. - Mijn God, Loulou, de stad is een hel! Geef me een glas water! Het zal wel zijn doordat ik buiten ben opgegroeid, dat ik stadswarmte zo ondraaglijk vind. Op Meienrhijn was hitte weer iets natuurlijks, niet als in de stad, voor mensen met weinig ruimte en weinig geld, een plaag.

We baadden in het riviertje op een plek, waar de bodem zandig was. We namen de poesen mee uit wandelen. Door een roggeaar over de grond te slepen, leerden we ze om mee te lopen. Het duurde niet lang, of ze volgden ons vanzelf. Barbara liet zich, als ze moe werd, wel dragen. Maar Pride wenste op eigen poten te lopen, ook

als zijn tong als bij een hond dorstig uit zijn bek hing. We roeiden met de kleine boot van Herkelijns de rivier op en lieten ons met de stroom mee terugdrijven en het was altijd weer een verrassing van de boot uit onze tuin zo anders te zien dan van de landzijde... onze tuin, die alle in het voorjaar gegeven beloften had vervuld. Fel gloeiden de goudbloemen en de escholtzia's, de papavers wiegden in de zomeravondwind, de zonnebloemen reikten naar de hemel. En het paars van de asters, het heel donkerrood van de dahlia's kwam als een eerste schemer van herfst deze uitbundigheid temperen.

Ik liep met Roos, voetje voor voetje, langs de muur van de moestuin, waartegen de perziken en abrikozen groeiden en hield zo'n zondoorwarmde, zachte, geurende vrucht in mijn hand.

Kleine, zachte herinneringen, die zich aaneenrijen tot een lieflijk glooiend heuvelland. Met soms even die gongslag van het gevaar, die me in Stevens armen dreef. Want ik geloof niet, dat hij deze laatste maanden de dreiging heeft gevoeld als ik. Een S.O.S., een troebelheid op de bodem van het geluk gezonken, een gastheer, die gevaarlijk glimlachte.

Voor we slapen gingen, heb ik soms tegen Steven gezegd: - Zul je mij ook wakker maken, als jij vannacht wakker bent?

- Waarom? vroeg hij de eerste maal, dat ik het zei.

- Omdat ik het zo prettig vind wakker te zijn in de nacht, antwoordde ik. Dat was geen leugen, maar het was ook niet helemaal waar, zoals het in de eerste maanden van ons samenzijn geweest zou zijn. Ik bedoelde eigenlijk: - Omdat ik zo min mogelijk tijd verslapen wil.

Wat er tenslotte gebeurde in die laatste Augustusdagen met de zomer op zijn mildst, het uitzicht over de weilanden als een zeepbelachtige luchtspiegeling, is niets van ons persoonlijk en ik wil er niet veel over schrijven.

De Duitsers vielen Polen binnen. Natuurlijk hadden we zelfs op

Meienrhijn zo nu en dan krantenberichten gelezen. Maar ze waren niet tot een obsessie geworden zoals vroeger, althans met mij, het geval geweest was. Ze waren in de bovenste lagen van ons bewustzijn blijven steken. We wisten, dat er een oorlog dreigde, maar het bleef bij dit simpele weten. We hadden gedaan, wat mensen, die nog een korte tijd te leven hebben en die dit weten, zo hartstochtelijk begeren te doen: we hadden de goede dingen van het leven... wat voor ons de goede dingen waren... genoten. Meestal valt het besef van het naderend einde als een zwarte schaduw over de periode, die nog te leven overblijft. Maar hoewel wij wisten, dat de gestadig opdringende bezetenheid van de wereld buiten Meienrhijn ons geluk niet lang intact zou laten... hoewel we wisten, dat dit wonderlijk en gaaf geluk niet anders kon zijn dan een eendagsvlieg... beleefden we het onbekommerd, zoals waarschijnlijk een eendagsvlieg zijn ene dag beleeft. Als ik er over denk nu, hoe dit mogelijk is geweest val ik terug op de woorden 'genade' of 'betovering'. Hoewel ik het gevoel heb ze al te vaak gebruikt te hebben, weet ik toch geen andere naam te geven aan dit wonderlijk samengaan van wel weten en niet voelen, waardoor we ons eendagsgeluk konden beleven, alsof ons een eeuwigheid ter beschikking stond. Misschien is het moreel zeer aanvechtbaar zo te leven, terwijl de mensheid over een afgrond hangt, waarin het monster oorlog grijnst. Maar wat te doen? Het is niet mogelijk de mensheid bij de jasslippen van die afgrond weg te trekken. Veel mensen zullen zeggen, dat je uit solidariteit mee over de afgrond moet gaan hangen.

Au fond laat het me koud, wat veel mensen zeggen. Ik heb er altijd een afschuw van gehad ongelukkig te zijn, als het niet absoluut hoefde. Ieder mens draagt die compasnaald in zich, die naar een bepaald punt op de schaal der gemoedsgesteldheden wil. Er zijn er bij wie de naald onweerstaanbaar trekt naar levensonlust, somberheid, schaduw. Maar in mij trekt de naald naar de lichte pool. Het meest essentieele, waar geen logica iets tegen vermag...

dat door geen uiterlijke feiten aangerand kan worden... is een soort vertrouwen in het leven. Ik geloof er aan. Ik houd ervan. Ik zou bijna als Luther zeggen: - Ik kan niet anders. God helpe mij! Daar bedoel ik niet mee een goed willen praten van slechte dingen. Ik weet dat het leven verschrikkelijk kan zijn, onlogisch, wreed, onverklaarbaar. Het is vaak ook verre van vriendelijk geweest voor mij persoonlijk. Het werpt me duizend obstakels voor de voeten. En ik heb de een nog niet overwonnen, of er is weer een andere. Maar ondanks alles... ik weet niet hoe... ik weet niet waarom... blijft dat vertrouwen, dat ik het op een of andere manier uiteindelijk met het leven klaren zal. Het heeft me aan zijn hart gedrukt. Het heeft eenmaal tegen me gezegd: Je bent mijn kind. Als er een populierenlaantje afbuigt van de grote weg, dan volg ik dat laantje in een verlangen oog in oog met het leven te staan. In een vertrouwen, dat het goed voor me zal zijn, zodra ik ermee alleen ben.

Als de ontastbare muren, die Meienrhijn isoleerden, het gehouden hadden, zou ik me ook toen nog om de oorlog daarginds in Polen niet bekommerd hebben. Maar ze hielden het niet. Het was een onrust in Steven, die ze afbrak. Een man staat altijd anders tegenover een oorlog dan een vrouw. Hij wordt onmiddellijk geconfronteerd met het probleem: Moet ik er aan meedoen? Er was geen uiterlijke verplichting, die Steven kon dwingen aan deze oorlog mee te doen. Hij was net te oud om in het Hollandse leger te moeten dienen en hoewel hij jaren in Frankrijk had gewoond en zich misschien meer Fransman dan Hollander voelde, had hij zich nooit laten naturaliseren. Maar een innerlijke onrust dreef hem naar Parijs. Hij had er vrienden, die hij graag spreken wou. Sommige ervan zouden zeker gemobiliseerd zijn. Meienrhijn lag hem plotseling te ver van het wereldgebeuren af. Hij wou erbij zijn... wie weet, zelfs meedoen. Omdat een man zich nu eenmaal niet rustig voelt, als hij het gevaar mijdt, terwijl zijn vrienden zich erin begeven.

Ik wist, dat ik hem niet kon tegenhouden en heb het, gedachtig

aan Roos' wijze lessen, niet geprobeerd. Toen bij het tegen me zei - het was in de nacht en hij maakte me er voor wakker, zoals hij dikwijls gedaan had, door zacht met een vinger langs mijn wang te aaien - wist ik meteen, dat dit nu het kritieke moment was... het moment voor de vrouw om het initiatief te nemen. In al mijn vroegere verhoudingen tot mannen had ik dit moment verzuimd en ook nu verzuimde ik het weer.

Ik hoefde maar te zeggen: - Goed Steven, dan gaan we morgen of overmorgen naar Parijs.

Zulke doodgemakkelijke woorden! Als ik ze had uitgesproken, zou ik nu, samen met Steven, in Parijs zitten. Ik zou deel hebben aan zijn leven... misschien voor goed... for better and for worse.

Waarom heb ik toch die woorden niet kunnen zeggen?

In geen geval, omdat ik me opofferde uit liefde voor Steven. Ik haat opoffering, of wat zich ervoor uitgeeft, in liefdesaangelegenheden. Als je je terugtrekt, omdat een obstakel onoverwinnelijk is, is dat noodzaak, misschien ook redelijkheid, maar geen opoffering. In ons geval was er van zo'n onoverwinnelijk obstakel eigenlijk geen sprake. Ik kon bij Steven blijven als ik die woorden maar uitsprak: Morgen gaan we samen naar Parijs. Maar ik wist en nadat ik het schilderij gezien had wist ik zelfs met absolute zekerheid, dat Steven aan niets zo weinig behoefte had als aan een permanente vrouw. Het was niet, dat hij op dit moment al van me weg wou. Ik was nog steeds zijn meisje met de eekhoorns, zijn droomgeliefde uit het groene woud, waar de mosroosjes bloeiden. Maar geen meisje met de eekhoorns, geen grasprinses, of hoe hij de geliefden, die hij schilderen zou, later nog noemen mocht, zou hij altijd bij zich wensen te houden. Als ik met hem naar Parijs was gegaan, zou hij er niet licht toe gekomen zijn te zeggen: - Ik wil liever, dat je nu weggaat, Vera. Want hij is fijngevoelig en het zou hem pijn doen iemand, van wie hij houdt, te verwonden. Maar hij zou stellig mij ontvluchten. Hij zou het leven alleen tegemoet willen treden, op zoek naar nieuwe wonderen, naar nieuwe avonturen, misschien zelfs

naar nieuwe verschrikkingen. Hij zou weggaan met een woonwagen, met een schip, met een trein. Misschien zou hij weggaan, zittend op een stoel in zijn atelier of naast mij liggend in bed. Maar hij zou altijd weggaan zonder vrouw op sleeptouw. Zo was Steven, zo moest hij zijn en wat ik dan mijn ziel noem, stond daarin aan zijn kant. En ik kon me zelfs niet wijs maken, dat hij het geijkte type kunstenaarsvrouw nodig had, om hem op te vangen, als hij terugkwam. Om zijn biecht aan te horen, hem te bemoederen, lekker eten voor hem te koken en zijn knopen aan te naaien. Bovendien, ik voelde niet voor die rol en was er ook volkomen ongeschikt voor.

Voor Steven was de liefde een telkens opnieuw betreden van dat grensgebied tussen droom en werkelijkheid, een balanceren op de horizon, een kortstondig waar worden van het sprookje en wat er dan overbleef, was niet een gouden veertje, maar een schilderij. En als zijn geliefden maar op tijd verdwenen, had hij ze eeuwig lief. Was dit een tekort? Ik weet het niet. Vreemd genoeg stond dat rare ding, dat ik mijn ziel noemde en dat glimlachen kon als de Cheshire cat aan Stevens zijde. Het wóu, het verlangde zelfs hartstochtelijk, dat er mensen als Steven zouden zijn. Het was niet in staat hun evenwicht te verstoren, wanneer ze als koorddansers op hun draad over de horizon balanceerden en dromen plukten. Het wenste niet dat een vrouw, ook al was ik zelf die vrouw, hen aan zich binden zou. En toch was deze aardse vrouw sterk in me. Ze had heftige verlangens en felle begeerten. Maar ze was niet in staat de innerlijke balans naar háár kant te doen overslaan. Ze heeft zich niet opgeofferd, Serge. Ze heeft gevochten voor wat ze waard was en is verslagen door 'het andere'. Wat me zelf vreemd voorkomt. Ik had het eigenlijk niet verwacht. Het is ook wel mogelijk, dat alleen op Meienrhijri 'het andere' deze macht kon krijgen over de realiteit... de aarde.

Deze macht van 'het andere' - er kwamen ook ijdelheid en jalousie bij, die me inbliezen liever te abdiqueren dan me van de

troon te laten stoten door grasprinsessen en zo - is toch wel de voornaamste reden geweest, dat ik die heel gewone woorden 'Goed Steven, dan gaan we morgen naar Parijs' niet over de lippen krijgen kon. Ik hoefde er toen nog minder te zeggen. Alleen deze beide 'Goed Steven'. De rest kon vervallen.

Ze hadden niets dramatisch en er is ook verder niets gebeurd, dat op een drama leek. Steven is naar Parijs vertrokken als gold het niet meer dan een trip. Natuurlijk, we hebben teder afscheid genomen, maar dat doen geliefden ook als ze voor een dag of voor een uur scheiden moeten. Met geen woord hebben we gerept over een afbreken van onze relatie. En toch, zo zeker al weer, alsof ik in het kristal gekeken had, wist ik 'Het is voorbij'. Nooit zouden we deze liefde, zo diep, zo licht, zo speels, zo teder prolongeren kunnen. Als we elkaar ooit weer ontmoetten, zouden we andere mensen zijn, niet meer in staat zo onbekommerd te zweven over een spinragdunne draad.

De laatste dag was niet zo heel moeilijk. Steven wás er immers nog. De werkelijke pijn van een afscheid komt altijd pas naderhand. Zo lang de liefste je in zijn armen houdt, kun je glimlachen en dapper zijn en het kost niet eens veel inspanning, want hij hóudt je immers nog in zijn armen.

Enfin, ik heb ook de pijn naderhand doorstaan. Ik kom al weer bij. Ik heb al weer schriften vol potloodlettertjes geschreven en Jetje Ricardo's memoires getypt en in het café Flora gezeten en cognac gedronken. Als die compasnaald in je trekt naar de positieve pool van levensaanvaarding, doorsta je alles. Niemand hoeft medelijden met je te hebben en je hoeft het niet met jezelf te hebben. Over enige tijd glimlach je het leven weer toe. Je koopt een nieuwe hoed, er zingt een merel, je houdt van een man. Maar achter alle aardse bedrijvigheden staat onvergankelijk glanzend de droom van een bos, waarin mosroosjes bloeien, van een man, die met een woonwagen, een bont paardje en wasknijpers uit de hemel kwam vallen, van een meisje aan wier voeten eekhoorns spelen.

En nu Serge? Eigenlijk ben ik uitverteld. Ik vraag me alleen nog weer af: Kan ik hier, in het klimaat van het dagelijks leven, aanvaarden, wat ik ginds heb gedaan? Wat zal ik je zeggen? Soms... soms niet. Als Steven niet zo ver weg in Parijs zat, zou ik zeker in een ontmoedigde bui al lang naar hem toe zijn gegaan. Nu is er te veel energie voor nodig, die ik in ogenblikken van depressie juist niet heb. Als ik, wat me een enkele maal lukt, uit de cocon van mijn menselijke beperktheid treed en ik kijk in mezelf, zoals een ziener kijkt in het kristal, hartstochtloos, open alleen voor de waarheid, dan weet ik, dat het toch goed is geweest. Het zou verraad geweest zijn, ook aan mezelf - aan mijn geloof in de heilige absurditeit van het kunstenaarschap - als ik Steven, balancerend op die draad tussen hemel en aarde, gehinderd had.

Alleen nog dit, Serge. Ik heb een brief gekregen van Steven, nadat ik lang niets van hem had gehoord. Hij schrijft:

Vera, mijn eekhoornmeisje,

Hoe ver weg lijkt Meienrhijn. Ik zie het door een kijker, die verkleint, heel helder, maar zo verschrikkelijk ver weg. Er drijven gele bladeren op de bosvijver. Het is November..... tellement triste! Chère Vera, je t'aime beaucoup, toujours. Oú sont les écureuils d'antan?

Hier is het verschrikkelijk. Deze oorlog, die niet los wil barsten, vreet als een worm aan het leven. Ik kan niet meer laten er aan te denken. Pierre en André staan aan het front, maar er gebeurt haast niets. Zo nu en dan sneuvelt er iemand in een voorpostgevecht. Ik haat oorlog. Iedere kunstenaar moet oorlog haten uit het diepst van zijn ziel. Het is beschamend, dat de mensheid steeds maar weer vervalt in deze barbaarse manier om een geschil te beslechten. Het bewijst, hoe sterk de nicht Hermine en de neef Karls nog altijd zijn, ik bedoel niet alleen de Duitse, Vera. Ik zou me nooit in een oorlog laten lokken, als het ging om belangen, met wat voor prachtige leuzen men die dan ook verguld had. Ik zou altijd denken: Schilder jij maar! Dat is beter.

Maar nu Vera? Is deze oorlog nog een geschil... een belangenkwestie? Ik heb het gevoel, dat deze oorlog rechtstreeks is gericht tegen de mens... tegen jou, tegen mij, zelfs tegen de Duitse mens. Ik heb deze maanden veel mensen gesproken, die in Duitsland geweest zijn. Ik heb boeken gelezen over hun Derde Rijk. Het komt me voor Vera, dat ze daar met moorddadige wellust bezig zijn de mens alles af te hakken, wat hem tot iets anders dan een geestloos kuddedier maakt. Geen kromme neuzen, geen lange tenen en vooral ook niet te veel hersenen... dat geeft maar bulten. Al wat afwijkt van het kuddemensideaal resoluut eraf en wat er dan overblijft netjes als sardientjes naast elkaar gepakt in een keurige, nieuwe, glimmende koffer. Ordnung musz sein! En als die koffer dan toch nog niet dicht wil, komt een of andere Duitser, Herr Göring of een andere, er met zijn dikke, Duitse achterste boven op zitten. Dan lukt het wel. Dat is dan de nieuwe Nationaal Socialistische Maatschappij. Keurig en zo gemakkelijk te hanteren. En als wij dan met onze bultzakken sjouwen, waar hier een arm en daar een been en ginds een kromme neus uitsteekt en waarin het wroet en wriemelt en scheldt en kankert als in een soort van heksenketel, dan komt 'der Herr' met zijn keurig 'handgepäck' en ziet met een arrogant glimlachje op ons gezwoeg neer. 'Bei uns in Deutschland! Heil Hitler!

Maar als men, zelfs tegen zo'n Duitse koffer, zijn oor te luisteren legt, dan klaagt en steunt het afgrijselijk er binnen in en hoe moet het dan worden, als ze straks gaan proberen ook van ons zo'n keurig 'handgepäck' te maken? En als we niet goedschiks erin willen ons met hun dikke Duitse achtersten gaan plat drukken? Ik háát Duitse achtersten, Vera. Ik heb vroeger met André een voetreis door Duitsland gemaakt. Een prachtig land, maar ik heb altijd de Duitse achtersten gehaat, van mannen zowel als van vrouwen. Neen Vera, er zijn grenzen. Als zo'n Duits achterste me plat wil drukken, of als het gaat zitten op wat me lief is... op jou, op Meienrhijn, op Heine... dan denk ik, dat ik vechten zal.

Adieu Vera, ik kan niet beloven, dat ik je vaak schrijven zal, maar vergeet niet, je t'aime toujours.

Ik weet niet of ik een mens, zelfs een vijand, zou kunnen doden. Ik zou een bajonet in een Duits achterste kunnen steken, maar dat zou, vrees ik, wel dramatisch, maar weinig effectief zijn. Adieu Vera!

Stéphane.

N a s c h r i f t .

Deze aantekeningen van Vera zijn me ter hand gesteld door Raoul Hermanides. Nu ik dit schrijf, is het Mei 1946, een jaar na de capitulatie van Duitsland.

Vera heeft de oorlog niet overleefd, om, zoals ze ergens in deze schriften zegt, een loflied op de seizoenen te zingen. Ze is getroffen door een bom... om de absurditeit ten top te drijven door een geallieerde bom... toen ze in een trein zat om een Joods meisje naar een veiliger schuilplaats te brengen. Gelukkig is ze op slag dood geweest.

Een van de dingen, die ik deze gruwelijke oorlog het minst vergeven kan, is dat hij Vera heeft gedood. My little friend! Ook haar vriend, de schilder is dood. Als Frans verzetsman is hij door de Duitsers gevangen genomen en gefusilleerd.

Het lijkt een zinloos slot. Neen, laat ik eerlijk zeggen wat ik meen, het is een zinloos slot. Dear little Vera, je had nog vele maanden bij hem kunnen zijn. Dromen plukte hij toch niet meer. Alleen een afgrijselijke realiteit.

Ik weet dat Vera glimlachen zou om mijn boosheid. Het gaat immers niet om de resultaten, Serge, zou ze zeggen, maar om de gezindheid... de bereidheid.

Ik ben geen filosoof. Ik kan zoveel absurditeit niet verwerken, zonder opstandig te worden. Vera schrijft ergens, dat ik niet heerszuchtig ben, maar dat is niet waar. Ik ben het wel. Ik wil het leven beheersen, het naar mijn hand zetten, het dwingen, als het mijn zin niet doet. Daarom heb ik, eigengereide kerel, deze aantekeningen van Vera, die ze geschreven heeft zonder in het minst aan publiciteit te denken... zelfs aan mij heeft ze nauwelijks gedacht... laten drukken. Vandaag heb ik de proeven ontvangen en nog weifel ik. Ik kan, als ik wil, ook nu nog de uitgave verhinderen. Het zou me een som geld kosten, maar dat is van geen belang. Geld is alleen, soms, belangrijk, als je het niet hebt en ik heb geld genoeg op het ogenblik. Ik vraag me af, wat Vera zeggen zou en ik weet het meteen. Ze zou zeggen: Als het jou troosten kan, Serge, waarom dan niet, nu ik toch dood ben?

En in zekere zin troost het me te denken, dat ze leven zal in de harten van meerdere mensen... toch leven, dat bruut en zinloos slot ten spijt. Good luck dan, little Vera! Dat je voor velen iets liefs mag zijn, zoals je bent geweest voor mij.

Serge Petrov.